

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG

— FOR —

SKIVE
≡ OG ≡
OMEGN

— 4. BIND —

A. P. ANDERSEN
KAROLINEGADE 7
2800 BISKVE

1912

HISTORISK AARBOG

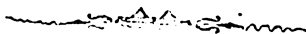

HISTORISK
AARBOG

FOR
SKIVE OG OMEGN

4. BIND

SKIVE
I KOMMISSION HOS RYDTOFT
1912

Udgiver:

HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN.

Redaktionsudvalg:

Lærer P. DAUGBJERG, Vroue.

Lærer ANDR. JACOBSEN, Skive.

Lærer N. OLESEN-HUSTED, Grinderslev.

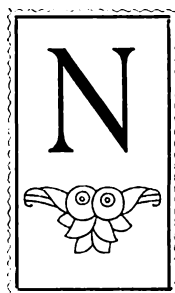
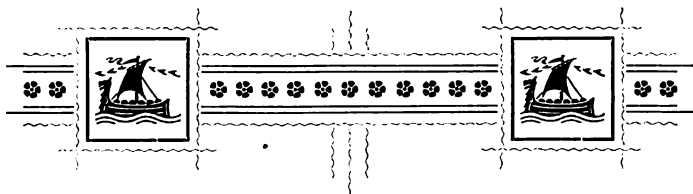
JEPPE AAKJÆR, Jenle.

Formand.

Skoler og Degne i det gamle Fjends Herred.

Dokumenter til Landsbyskolens Historie.

Ved **JEPPE AAKJÆR.**

N AAR vor Bonde nu om Dage lader sig smigre som Europas mest oplyste, da er det lærerigt at undersøge, hvilken forbavsende kort Tid han har været om at naa denne Udmærkelse. Saafremt her skal være Tale om *boglig* Indsigt, da er vor „Bondekultur“ hverken gammel eller grundfæstet; ganske vist synes det at fremgaa af en Undersøgelse, som Regeringen lod foretage 1735, at en Del jydskke Bønder omkring dette Tidspunkt kunde *læse indenad*, ligesom de i Mangel af Skoler selv søgte at lære deres Børn det samme*), men denne Indenadslæsning var kun et Led i den bedrøvelige Katekismusindpiskning; først med Skoleloven af 1814 løsgjordes dette i al Oplysning saa fundamentale Fag i nogen Grad fra Dogmatikens kvælende Omfavnelse.

Degnen („Æ Dejn“), der nu staar som den *verdslige* Undervisnings Personliggjørelse, mens hans Befatning med Kirken kun er en Bisag, var tidligere kun Præstens Medhjælper; derfra stammer ogsaa *Degne*-navnet, der jo kommer af det græske Ord *diakonos*: en Betjent, i dette Tilfælde en *Kirkebetjent*. Men med

*) Se *Kr. Ottosen: Vor Folkeskoles Oprindelse og Udvikling* (1901), S. 58.

Reformationens Omordning af alle kirkelige Forhold fik ogsaa Degnehvervet et Stænk af Verdslighed. Saaledes hedder det i en Forordning fra 1539: „Saa skal Sogndegne undervise det unge Bondefolk udi Børnelærdommen, Cathecismo een Sinde om Ugen, udi Sted og Stund som Sognepræsterne dennom forskriver. Og alle Landsdegne skulle herefter ligesaa lære Børnelærdommen, og dersom de dertil er ikke bequemme, da maa de og ikke være Sogndegne.*)“

I en lignende Forordning fra 1555 siges det: „Skal hver Sogndegn paa Landsbyen være pligtig at oplæse Cathecismum først i sin blotte Text og saa et Stykke af Luthers liden Cathecismi Forklaring hver Søndag og Højtidsdag, strax han haver ringet anden Gang, for de unge Folk, som da tilstede er, hvad heller der er mange eller faa, den Stund Præsten skrifter Folket i Koret. Dette skal Degnen gjøre i sin Sognekirke neder ved Funten. Der til med skulle de i de tre Hovedhøjtidsdage søge Landsbyen om Eftermiddag hver Dag til en By eller to, og da udi en Dannemands Hus sammenkalde unge Folk, og der læmpelige Undervise og forhøre dennem udi Cathecismo med en god Tillokkelse og sjunge en Psalme med dennem og lade dennem siden hoffuiskeligen (∴: paa høvisk Maade) lege paa Gaden.**)

Danske Lov (1683) forordnede, at kun *Studenter* maatte tages til Degne, og udvidede Degnens Pligter ogsaa til de Sogndage, saaledes at han een Gang om Ugen foruden Søndagen skal undervise Landsbyungdommen i „Børnelærdommen“, „og paa det sligt beqvemmeligere skee kand, skal Ungdommen af Torper og smaa Byer forføje sig til den Stæd,

---

*) Se Holger Fr. Rørdam: *Danske Kirkelove*, I., S. 101.

**) Se samme Værk S. 468.

som Dæggen dem henstævner med Præstens Villie og Raad.“*)

Dæggen havde desuden den byrdefulde Bestilling at rende med Præstens Breve, ligegyldigt hvad Vejr der blæste paa Sky.

Den, der først tænkte paa en almindelig *Folkeundervisning*, var nok *Christian den 2den*, der i dette som i saa meget andet var langt foran sin Tid; han havde befalet Præster og Degne paa Landet ikke blot at indvi Bøndernes Børn i Religionens Hovedlærdomme, men endog at lære dem at *læse og skrive Dansk*. Men i 1523 brændte man baade denne og andre af samme Konges stolte Beslutninger om den almene Mands Ophjælpning, og saa taltes der i lange Uvejrstider ikke mere om den Sag. Reformationens Fuldbyrdere havde altfor travlt med at iværksætte deres Hævnaakter mod de „oprørske Bønder“ til at de skulde ta' sig af deres *verdslige* Oplysning. Først paa *Christian den 4des Tid* horer vi, at der virkelig hist og her er *Landsbyskoler* til; det hedder nemlig i et Kongebrev, at det er Majestætens Ønske, „at det, *som somme Steder sker*, maa paalægges Bønderne i de store Landsbyer at holde en Skolemester og et lidet Skolehus, hvor Ungdommen kan undervises“. Men ellers stammer hele vor Landsbyskole ned fra den tyske Pietisme. Mænd som *Spener* og *Francke* satte ved deres følsomme Forkyndelse Bølger i Bevægelse, der ogsaa naaede de danske Hofkredse. 1719 begyndte Frederik den 4des Sødskende *Prins Carl* og *Prinsesse Sophie Hedevig* at bygge Landsbyskoler rundt om paa deres Godser baade i Jylland og paa Øerne, ialt byggede de vel en 24 Stykker. Kongen vilde ikke staa tilbage i denne ædle Kappelstrid. Saasnart

---

*) Se Christian d. 5.' Lov, 2. Bog, XV. Kap.: Om Dægne og Substituter.

han havde faaet den langvarige Krig med Svenskerne fra Haanden, lod han sine bedste Mænd lægge Hovederne i Blød for tidsmæssige Skoleplaner. Det blev Sjællands Biskop *P. Hersleb*, der her blev den toneangivende.

I 1721 lader Frederik den 4. da udgaa Befaling om Oprettelse af 240 Landsbyskoler rundt om paa de saakaldte *Ryttergodser*; 59 af disse Skoler kom til at ligge her i Jylland, hver Skole kostede 580 Rdl. at opføre, hvad der jo ikke var Smaapenge efter disse Tider. Mange af disse Skoler staar den Dag i Dag, mest i Østjylland, hvor deres gamle forvitrede Portal endnu bærer det kendte massive Vers, som *Fr. Rostgaard* lagde i Munden paa den jubilerende Drot:

Halvtresindstve Aar, Gud! har du mig opholdet,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldet,
 Thi yder jeg min Tak og breder ud dit Navn
 Og bygger Skoler op, de fattige til Gavn.
 Gud, lad i dette Værk din Naades Fylde kjende,
 Lad denne min Fundats bestaa til Verdens Ende,
 Lad altid paa min Stol en findes af min Æt,
 Som mener Dig, min Gud, og disse Skoler ret.

Med Oprettelsen af disse Skoler stiger Skoledagenes Antal til 6 ugentlig, hvad der fremgaar af „Skolemesterens Instrux“*), der er baade omstændelig og bydende, og sikkert udfærdiget med den bedste Vilje til at bedre paa Forholdene. Da denne Instrux danner Normen for Landsbyskoler i det meste af et Aarhundrede, anføres her nogle Hovedpunkter: Skolemesteren, der udpeges af Præsten og examineres af Provsten i Amtmandens Nærværelse, skal *daglig* holde Skole i det dertil beskikkede og hannem anviste Hus for Ungdommen, „og bør han antage sig, ej alene Bomænds,

---

*) 28. Marts 1721.

Husmænds og Indersters Børn, men endog deres Tyende, naar de sligt af hannem begjærer“.

„Skulle der findes nogle fattige forladte fader- og moderløse Børn, som ingen Tilhold have, men lever af Almisse, bør han og antage sig dennem, og ikke mindre besørge deres end andres Undervisning“. Børnene begynder Skolen, naar de er 5 Aar. Præsten skal ha' Tal paa, hvormange Børn der er i Sognet; bliver de hjemme uden Forældrenes Vilje, straffes de med Ris i Hjemmet; holder Forældrene dem fra Skolen, „at Børnene ej oplyses i den saliggjørende Guds Kundskab og intet lære, hvormed de i sin Tid kunne tjene deres Konge og Fædrene Landet“, idømmer Amtmanden Forældrene Mulkt eller Vand og Brød „eller og aabenbare Skrifte for den tredje Forseelse“.

Skolemesteren skal ta' sig ligesaa meget „af den allerfattigste Inderstes (Barn) som af den Bomands, der kan have noget til Bedste, thi han bør ikke reflektere paa Forældrenes Tilstand og Formue“. For at Forældrene ikke skal savne Børnenes Arbejde hjemme, kan Børnene *over otte Aar* gaa kun om Formiddagen eller kun om Eftermiddagen. Fra Paaske til Mikkelsdag holdes Skole fra 7—11 Form. og 2—6 Efterm.; fra Mikkelsdag til Paaske: fra 8—12 Form. og 2—4 Eftm.

Der begyndes med Bon saaledes: Først afsynges en Psalme, saa læses Morgenbønnen, saa et Kapitel af den Hellige Skrift, saa en Psalme; „medens Morgenbønnen læses, skal alle tilstedeværende Børn ligge paa deres Knæ“.

Om Vinteren i ondt Vejr: „da ikkun sjunges et Par Vers af en Psalme. paa det Æt Børnene ved lys Aften kunde hjemkomme og ej ved Snefog og udi Mørke skal komme til Skade“. Der ses godt efter, at Drengene sidder for sig, Piger for sig, „saasom de ingen-sinde maa sidde iblandt hverandre“. Katekismus maa

de vide Ord for Ord at oplæse udenad“, saa „den i Stiftet brugelige Forklaring“; her behøver de ikke at være bundne af Ordene, „saasom det er bedre, at de kunde gjøre Forrede for Meningen, end at de kunde læse Ordene uden at kunne forstaa dem“. Alle Børn skal Læreren desuden lære *at læse indenad*, „som han og tillige, naar Forældrene det begjærer, bør informere dem i *at skrive og regne*, hvorfor Forældrene da bør betale ham for et Barn maanedlig 8 Skilling danske til Skriv-Materialier, men for Læsningen betales intet“.

Om Aftenen synges en Salme, „hvorpaa alle Børnene nedknæler, medens Aftenbønnen læses, siden læses et Kapitel af den Hellige Skrift, og endelig endes med en Aftensalme“. Førend Børnene om Middagen gaar af Skolen, *læses af Lovbogen* for dem 2, 3, 4 Artikler.

„Om Søn- og Helligdagene samt Maanedes Bededage skulle Børnene møde Skolemesteren ved Kirken, og følges han med dem i Kirken, og der forblive indtil Prædiken og Catechisationen er ude; han skal og give nøje Agt, at Børnene af de fraliggende Byer ligeledes møder i Kirken, did de med deres Forældre skulle følge, men nødes Forældrene til iblandt at lade et Barn blive hjemme, for at se til i Huset, skal han mage det saa, at det Barn, som have været hjemme een Søndag, kommer i Kirken den næste derefter, da een af dem, der forrige Søndag var i Kirken, kan derimod blive hjemme, naar Fornødenhed det udkræver“.

Skolemesteren med Børnene skal møde til Bispevisitationen, og Bispen kan da tydelig tilspørge ej blot Præst og Provst, men ogsaa den ganske Menighed, om de noget paa Skolemesteren vide at sige. — Naar Børnene er førte saa langt i Undervisningen, at de kan tages til Alters, skal Læreren dog en eller to Gange i Ugen gennemgaa deres Børnelærdom med dem; „be-

gjære og nogen af deslige at vorde desforuden mere underviste i at regne og skrive, maa han dem det ikke nægte“. Han maa ikke slaa Børnene, men lade dem „sidde længere i Skolen end de andre“; ellers forebringes deres Forseelser for Forældrene, der da kan straffe dem med Ris i Lærerens Paasyn.

For at lære Børnene at læse maa han intet tage *under Embeds Fortabelse*; hans Løn er 24 Rdl., som hannem kvartalvis af Kirke-Inspektøren skal betales, desuden to Læs Brændeved, og af hver 20 Td. Hartkorn et Læs Tørv, og af hver Td. Hartkorn til hans Kvæg 1 Lispund Hø og 1 Lispund Halm, „og skal han desforuden nyde fri Græsgang iblandt Bøndernes Kvæg til 2 Køer og 6 Faar, være fri for alle Skatter og Afgifter, og de Husmænd, som har Børn, skal enten gjøre Skolemesteren 2 Dages Arbejde om Aaret eller betale ham 1 Mark; mere maa han ikke modtage under Embeds Fortabelse. — Denne Instrux opslaas i alle Skoler. Den Skolemester, som holder samme, „hannem vil Vi, naar han er *Student*, til ledig vordende Degnekald, ja vel og til Præstekald, om han dertil dygtig befindes, allernaadigst befordre“, dog maa han saa ha' været 3—4 Aar i Skolens Tjeneste. Denne Instrux skal læses fra Prædikestolen en Gang om Aaret, nemlig 1. Søndag efter Hellig Tr. Konger.

Det var Regeringens Haab, at det gode Eksempel skulde ha' smittet, saa Godsejere og andre Velhavere skulde ha' bygget videre paa de manglende Skoler; men her led man en grundig Skuffelse; enkelte Skoler oprettedes hist og her ved privat Initiativ*), men de fleste Herrremænd frygtede disse moderne Kunster med at lade gemene Bønder lære Skrivning og Reg-

---

*) Saaledes paa disse Egne omkring 1725 een paa *Fur* og een i Ørslev Kloster Sogn.

ning. En Betænkning fra Viborg Stift fraraader at bringe Børnene disse Færdigheder, medmindre Forældrene udtrykkelig forlanger det, og motiverer Modstanden med disse betegnende Ord: „*Det synes ikke at ville blive gavnligt for Proprietærerne, om Bønderes Børn lærer at skrive eller regne uden Besværing, saasom de derved faar mere Lyst til Pennen end til Ploven, hvorover Husbonderne lettelig tager Skade ved deres Bortgang fra Godset*“.*)

Bispen *Soren Lintrup*, der visiterede i Salling og Fjends Herred Aaret efter, at den kgl. Skoleforordning var udstedt (1722), var — som hans Visitatsbog udviser — en varm Ven af Reformen, men fandt kun ringe Øre hos dem, der skulde sætte Reformen i Værk. Regeringen blev ved at holde aabne Vande om sine Skoleplaner og krævede stadig nye Oplysninger; snart vil den vide, hvormange Skoler der er bleven oprettet i Stiftet, snart forlanger den Underretning om Skolelærernes Løn osv. I 1736 nedsættes da en Kommission, der kommer til det Resultat, at der bør oprettes 548 nye Skoler i Danmark; senere viste det sig nok, at der trængtes til mindst 1000, om blot de rimeligste Krav skulde tilfredsstilles. Regeringens Planer vakte Forfærdelse. Proprietærerne hylede, og Bønderne stemte i med. Thi det var ikke blot paa Himmerland, at Forholdet var som de skildres af Præsten i Øls, *Hr. Bytzow*; han indberetter om Ungdommens Undervisning 1727**) følgende:

„De fleste lærer selv deres Børn at læse noget i Abc og Catechismo; men naar jeg har kundet faae een Skolemester betinget til en Bye og har gaact Huus fra Huus, for at hverve Børn til Skole, har jeg faaet faae eller ingen. Om Sommeren kand jeg ikke faa noget

---

*) Se Ugeskrift for Skolen, 1877, S. 411.

**) *Skolepakke* i Landsarkivet i Viborg.

Barn til Kirkerne, thi Bonden vil ikke miste sine Børn og Tjenestefolk fra at passe paa Heste og Fæ i Marken. Om Vinteren fordi det er umuligt for Dagenes Korthed at forrette Prædike-tjenesten og Ungdommen at møde i Hørbye Kirker om Søndagene, og fordi der ikke er nogen Skole i Sognene, holder jeg selv Skole een Søgnedag hver Uge om Vinteren for dem, som ville komme til mig, men jeg faar ikkun faa Discipler. Og for nogen Tid siden vilde een Proprietarius formeene sine Bønders Børn at møde i Hørbye Kircke.“ — Pastoren slutter saaledes: „Forældrene er overalt for lenfældige med deres Børn“.

Det var egentlig Synd at sige, at den Forordning, der (^{23/1} 1739) fremgik af de mange dybsindige Overvejelser, indeholdt noget radikalt set med Nutidsøjne. Naar lige undtages *ABC'en*, som det jo har sin Vanskelighed at komme udenom, var alle de anordnede Skolebøger af religiøs Indhold. Reformen søger sin Begrundelse i følgende Vendinger:

— — — „Som Forfarenhed viser, hvilken usigelig Skade Kirken og Landet derved tilvoxer, at Ungdommen, helst af den gemene Almue, hidtil ej overalt har haft Lejlighed nok, saaledes som ske burde, at oplæres i sin Christendoms Grund, samt i Læsen, Skriven og Regnen, og derover ðildels i saadan ynkelig Uvidenhed er opvoxen, at de hverken i det Aandelige eller Legemlige ved rettelig at søge og befordre deres eget Bedste“. — saa har Kongen besluttet *overalt at oprette danske Skoler* i Riget.

Saa skal da nu Degnene holde *ordentlig Skole Sommer og Vinter*. Kan Degnen ikke selv, maa han holde en Medhjælper; forsømmer en Degn sit Embede eller lever uskikkelig med Banden og Drikken — haraus med ham!

Der maa bygges nye og bedre Degneboliger. Degnen skal aarlig af Skolekassen ha' *6 Rdl.* og af Neeg

el. Skjæppe $\frac{1}{3}$ imod Præsten, samt 20 Læs Tørv af Bønderne. Men da Degnen ikke kan undervise alle, maa der ansættes nye Skolelærere i de nye Skoler.

Børnene over hele Sognet *skal* undervises mindst 3 Maaneder af Aaret. Skolelæreren maa ikke være under 22 Aar. Det skal kræves af Læreren, at han er godt hjemme i Kristendomsundervisning, ikke bander, ikke lyver, „ej er tilgenegen til Drukkenskab, Liderlighed eller U-fredelighed“, at han skriver og regner vel, „samt om han kan skrive orthografice Dansk“; men det er bestandig det vigtigste: At han lærer Børnene „at paakalde deres Himmelske Fader, alle Tider og i al deres Nød som enfoldige Børn“.

Skolehusene skal være af god Bondebygning inddelte som Skolerne paa vort Ryttergods, „og for Børnenes Helbreds Skyld noget højere under Loftet end i de ordinære Bønderhuse“, „ved at lave Skillerum eller Tralværk“ adskilles Drengene og Piger; Kaalhave og Brønd maa ogsaa til ligesom Jærnkakkelovn.

Læreren skal ha' en Bibel, tvende store sorte Tavler samt tvende Blækhuse og tvende stærke Linialer til de Børns Brug, som lærer at skrive; desuden ABC-Bøger, Catekismer, Catekismus-Forklaringer, Davids-Psaltere, Nye Testamenter, Psalme-Bøger. „Dog bør ingen af de fattige Børn nogen Bog betros med sig hjem uden efter Præstens Raad og Godtbefindende.“ „Fastelavnssøndag og Mikkelsdag skal der til Skolekassen udsættes Bækken for Kirkedøren, og Tavle ombæres i Kirken ved alle Brudevielser, Daab, Begravelser paa Landet; ogsaa ved Gilderne.“

Alle dem, der paa Tingstedet „bander eller buldrer“ — lad der blive draget Omsorg for, at deres ugudelige Bulder omsættes i gode Markstykker til Skolekassen! Samme Vej gaar Mulkt for Helligbrøde. Ingen med Undtagelse af Fattiglemmer maa fritages for en Skjærv

til Skolen; en Dreng yder 2 Skilling, en Karl 3, en Husmand 4, en Haandværker slipper ikke under 1 Mk.

Saadan havde Kongen og Regeringen besluttet i 1739; men Modstanden var for stærk; ved en ny Forordning af 29. April 1740 maa de trække omtrent det hele hjem igen. Det indrømmes her uden videre, at det vil blive for dyrt, og den ny Forordning siger, at Sagen maa kunne naaes „uden saadan altfor stor Byrde og Besværing for Jordegodssets Ejere og Besiddere, naar Proprietærerne, som bedst kjende deres Godsers Lejlighed og deres Tjeneres Vilkaar, og nærmest bør sørge for begges virkelige Gavn og Bedste, ikke alene med Øvrighedens Tykke selv foreslaar, hvor og hvormange Skoler paa ethvert Gods behøves, men endog tillige selv determinerer og ligner de dertil udfordrende nødvendige Bekostninger, da vi ingenlunde tvivler derpaa, at enhver Proprietarius, efter den Frihed han faar at indrette Skolerne, og hvorudi hannem i alle Maader skal lempes, vil det gjøre saaledes, som Sagens Vigtighed og Fornødenhed det udkræver, og især af Rige og Formuende vel skal gaa de andre derudi med godt Eksempel — — — saa have vi aller-naadigst fundet for godt ved dette vort aabne Brev, samme yderligere at explicere og i visse Maader moderere“. — — Det var et ordentligt Munddask, Regeringen der gav sig selv. Nu maa Skolehuset godt bygges „paa den menageerligste og bekvemteste Maade, som de (*Lodsejerne*) selv kand udfinde, naar Ungdommen ikkun derudi kan rummes og have Lye og Vintervarme“.

Det maa nu staa dem frit for til Skoler at indrette „Gadchuse, som tilforn i Byerne findes“. Degnen kommer til at betale en Del af Gildet, da han maa afstaa noget af sin Løn til Substituten.

Den nye Ordning maa være indført senest før Udgangen af 1741, ellers en Sletdaler i Bøde for hver

overskydende Uge. — Jo pyt, det skal vi nok faa at se, naar vi nu skrider til at skildre Reformens Gjen-nemførelse i *Fjends Herred*.*)

Saa samles da Provst *Barthling* (Højslev) med Herredets Proprietærer og Selvejere i *Stoholm* 21. Juni 1740 for at ta' Standpunkt til Regeringens Forordning om Skolevæsnet; ogsaa Herredets Degne havde givet Møde; i Amtmandens Sted mødte Herredsfoged Kold. Her blev da „overvejet og betænkt, hvorledes samme *Væsen* kunde istandsættes.“ I dette historiske Møde maa hele Fjends Herred da søge Oprindelsen til dets fremtidige Skolevæsen. Vi vil nu for Nemheds Skyld ta' hvert Sogn for sig og med *Stoholm-Mødet* som Grundlag tegne et Billede af Skoletilstanden i disse første Brydningsaar. Vi begynder med *Ørslev Kloster Sogn*. Her havde Fru *Marie Lassen Berregaard* til Ørslev Kloster, Enke efter Oberstløjtnant Fr. Berregaard († 1724) allerede 1725 oprettet en Skole i *Lund* By.

Da vi her har ikke blot den ældste Skole i Fjends Herred, men formodentlig i hele Vestjylland, vil vi anføre det væsentligste af Fundatsen. Fruen skriver da i dette sit Gavebrev, at „Skolehuset holdes vedlige af mig og Efterkommere, undtagen Leer og andre smaa Ting, som Beboerne forsyner“. Der kan holdes 2 Køer og nogle Faar, der hitter Føden paa *Lundbys* Mark sammen med *Fælleshjorden*. „Skolemesterens Løn er saaledes regleret, at han af Bønderne aarlig nyder, enten de har Børn eller ikke: fra hver heel Gaard i Sognet 1 Skp. Rug, fra hver halv Gaard 1 Skp. Byg, af hvert Hus 12 Sk. Penge, af hvert Barn til Indgangspenge 4 Sk. Item forskaffer hver Mand i Sognet ham i be-

*) Denne Skildring gives udelukkende efter utrykte Kilder, mest i Landsarkivet i Viborg. Se især Herreds-Pakken for Fjends Herred: *Underretning om Danske Skoler* 21. 1740, men forøvrigt *Indkomne Breve i Provstearkivet* (1740—90).

lejligh Aarets Tid et Læs Hedetørv til Brænde. For samme hans Løn at forbedre og de fattige Bønder for mere Udgifter at spare leveres og tillægges ham af Ørslev Klosters Ejere aarlig 2 Td. Rug, og er saa ialt Skoleholderens visse Løn aarlig: Rug: 6 Td. 4 Skp., Byg: trei Td.; Penge: 3 Rdl. 1 Mk. 8 Sk., da foruden Hovedgaarden i Sognet er 36 hele Gaarde, 24 halve Gaarde og 26 Huse.

Hvorimod den Skolemester, som nu antaget er og herefter antagen vorder, er pligtig troelig og flittig at læse udi, at lære og forstaa deres Catechismum, øve dem troelig i de Spørgsmaal, som derover ere forfattede, vænne dem til daglig Gudsfrygt med Morgen, Aften Bønner, andre gudelige Bønner og Psalmer at lære og bruge, indprændte dem de Bibliske Historier ved at fortælle det for dem og viise Børnene Vejen at læse saavel i Biblen selv — som Hübners Bibliske Spørgsmaale, være flittig tilstæde med dem i Kirken, naar Guds Tjeneste forrettes og saavel da som andre Tider med dem at overvære Catechisationer og ellers holde Børnene til ald Skikkelighed og Ærbarhed udj Skolen og formane dem til det samme udenfor Skolen; hand haver og Opsyn med de Bøger som er givne til Skolen nemblig: 1 Bibel, 2 Psalmebøger, 2 Bibliske Spørgsmaale, 2 Bønnebøger, saavel som Eendeel ABC, Catechismus og Evangeliebøger, — at de ikke forkommes eller forødes. Og at som alle saa især de fattige Børn tillades Adgang dertil. Endelig informerer hand og dem som det skulde forlange udi at skrive og regne skikkelig, dog at han derfor nyder nogen liden à parte Salarium.“

Da der er op imod 100 Børn i Sognet, tillades det Skoleholderen at ta' sin Søn til Hjælp.

Dette sker altsammen „til den allerhøjeste Guds Ære, til hans Menigheds og de kjære Børns ønskelige Forfremmelse og Opbyggelse til Salighed.“

Skolen i Lund By fik dog ikke den Gang nogen lang Levetid; den laa lidet bekvem for Sognets Beboere; i en Betænkning fra 1739 hedder det, at Fruen har lovet „at lade den flytte til *Hald* By, hvor Ungdommen skal kunde beqvemmeligere søge til end paa det Sted, den nu staar. Men i det øvrige behøver Fundatzen nogen Forbedring i Følge af Skoleforordningen, siden Skoleholderen ikke fuldkommelig er tillagt det, han efter bemeldte Forordn. burde have“. Det blev der dog ikke noget af, thi Biskoppen og Stiftamtmanden resolverer, at nævnte Skole, som Fru Berregaard „ved Forskrivning af 11/5 1737 forhen udi Lundby indrettede“ skal flyttes til *Hejlskov* Degnebolig, som det bekvemmeste Sted for Skolehold, naar denne Bolig udvides og forbedres. Her skal Degnen besørge hele Sognets Information imod sine Degneindtægter + Skoleholderens tillagte Løn, hvori Fru Berregaard ingen Moderation forlanger for sig eller Bønderne. Degnen faar 5 Rigsdaler af Lysepengene. „Saa og tilsiger Herskabet en Discretion paa 3 Rdl.“. „Degnen var tilstede og erklærede sig dermed at være fornøjet“.

Siden var samme Degn, nemlig *Peter Hansen Møldorph*, ikke saalidt misfornøjet, saa han rent ud nægtede at flytte med Skolen til Hejlskov, hvad der førte til, at han 2. Marts 1741 suspenderedes og senere afsattes fra sit Embede; Skolen selv gik dog heldig gjennem alle disse Storme, og Aaret efter (1742) hedder det, at Degneboligen i Hejlskov allerede er behørig indrettet med Skolestuen mod Vest.

Nogenlunde glat gik det ogsaa i *Højslev Sogn*, hvor Friherreinde *Holck* til Staarupgaard er Kirkeejeren og højeste Lodsejer; om Tilstanden i dette Sogn hedder det i Betænkningen 1740:

„Degnen haver en tilstrækkelig Dagnebolig med tvende Stuer, hvoraf den ene allerede er indrettet med

Borde og Bænke til Skole, og ifald den ikke er vid nok, bliver den forbedret af Vedkommende“.

Her agter man at samle Børnene fra Højslev, Staarup, Haldskov, Østerris samt hele Øster Sognet. I Vinkel og Vinkelplet forsynes de med „en aparte Skolemester, som kan blive anvist en Stue at holde Skole udi, i den Tid om Vinteren, som paa andre Steder her i Herredet er brugeligt, og skal han lære dem at læse reeligt i en Bog saa og deres Catechismum uden ad. Kosten nyder han hos samtlige Bønder i Byen, enten de har Børn eller ikke. Lønningen ligner Lodsejerne paa hele Sognets Bønder, som er 5 Sletdaler.“

Ogsaa Lundø maa ta' til Takke med en omløbende Skolemester. Løn: 7 Rdl. aarlig, Kost hos Bønderne. „Til Skolestue besøger Lodsejerne et beqvemt Sted der i Byen“. — Samme Ordning foreslaas for *Dommerby*. Om denne By hedder det i en præstelig Indberetning 1742:

„I Dommerby er der en Husmand, som udi sit Hus nogle Aar har læst med Frugt for Sognets Ungdom. Han kan efterdags forblive derved, naar højeste Lodsejere lader gjøre derved i Tide, hvad dem bør.“

Om Fremgangen i Sognet skriver Provst Barthling ^{22/7} 1742:

„I Højslev er en Skolestue med Kakkellovn, Bord og Bænker opsat for nogen Tid siden af Kirkens Patronesse, saa der fattes intet, naar den med Brændetørv maa blive forsørget.“

„Læsningen skulde angaae Michelsdag efter Anordningen og holdes saa ved indtil Paaske, men Bønderne vil ikke miste Børnene førend Mortensdag og saa gives løs igjen St. Pedersdag (22. Febr.*); hvad Frugt kan saa denne Læsning paa saa kort Tid i et helt Aar gjøre.“

*) „Den Daa, da æ Hjorror skuld' ud aa tjen'.“

Forøvrigt beklager Degnen, Niels Pedersen Ørum, sig over (1743), at han ikke formaar at holde Degneboligens *tre* Huse vedlige. Men Skolesynet fra 1744 er saa farlig vel fornøjet; de roser „den gode Degnebolig af Patronessen med een smuk fornøden Skolestue der hos, som Lodsejerne haver bekostet“. Om den arme Degn bemærkes der ingen Ting.

Ogsaa til *Ørum Sogn* har Fru Berregaard givet en Skole, som nævnes 1739; den ligger i Sønder Ørum, men den vil forbedres med nogle Fag Hus til Skolestue. Degnen kan læse for alle Sognets Børn. Løn: 5 Dlr. og lidt Mulktpenge. — I *Gammelstrup* maa de ha' „en Omløber“, der ogsaa maa ta' sig af Fusager; Kosten faar han hos Bønderne skiftevis. Løn som ovenfor. En anden Omløber læser afvekslende i Sparkjær, Torup og Borrisgaard. Om *Ørum* siger en Indberetning ^{6/11} 1744:

„Her har Fru Berregaard ladet bygge 3 Fag Skolehus med Kakkellovn, Bord og Bænke, Loft og Vinduer etc. ganske bekvem til Skolehold, hvorudi og er holdet Skole i 2de Vintre, de 2de andre Sogne forsynes med en omløbende Skolemester, som lærer Børnene at læse.“

Om *Taarup* hedder det (1739) at „Herskabet (til Taarupgaard) har her forundt Degnen Fribolig i et Gadehus i Borup By; han svarer dog af Tilliggendet — 4 Skp. Hk. — aarlig 2 Rdl. tilligemed Skatterne.“

I 1740 hedder det, at „Degneboligen er i *Klosterhusene*, som skal forbedres med bekvem Skolestue; Degnen læser saa for begge Sognes Børn. Lønnen er de sædvanlige 7 Rdl.“

At det ikke altid var lysteligt at sidde som Degn i dette Kald, derom vidner det Jammerhyl, som Jørgen Christensen ^{10/13} 1763 opsender mod sine høje Foresatte:

For 15 Aar siden er han bleven Degn for denne Menighed, Ove Juul til Staarupgaard udleverede ham

Kaldsbrevet og lovede ham de samme Indkomster som Formændene i Embedet. „Hvilket og continuerede indtil nu sidste Michælj, da Gaardmændene tildels nægter at give mig, hvis jeg med Rette tilkommer“. Hans Indtægter var saaledes bestemt, at han af en Helgaard skulde ha' 2 Skp. Rug, af $\frac{1}{2}$ G. $1\frac{1}{2}$ Skp. Rug; men nu har man uden videre nedsat det til henholdsvis $1\frac{1}{2}$ og 1 Skp. „Og som dette er en anselig Afgang for mig, som sidder ved et fattigt og ringe Kald, hvis Indkomster er saa usle, at jeg næppe deraf kan subsistere, saa bønfalder jeg herved i dybeste Underdanighed til Deres Høj- og Velbaarenhed samt Højædle og Højærværdighed om Naadig Forhjel্পning til mine med Rette tilkommende Indkomsters Nydelse. Naadige Herre! Fattig er jeg, og Lyst og Ævne har jeg desuden ikke til at udholde en langvarig og kostbar Proces, hør og hjælp mig derfor for Guds Skyld, saaledes at jeg kunde nyde det, jeg med Rette tilkommer. Herren den Allershøjeste vil derfor være Deres Høj- og Velbaarenheds Riige Belønner, hvorom jeg Hannem og uafsladelig skal paakalde“.

I Kobberup Sogn boede Degnen fra gammel Tid i Søby, hvor han da skal holde Skole for Søby, Kobberup, Ajstrup, Røgind og Gamskjær. Feldingbjærg faar en Omløber til 5 Rdl. og Kost hos Bønderne: „og kan dermed for Sognets Ringhed være fornøjet“. Ogsaa Tastum og Kardyb maa la' sig nøje med en Omløberdegne.

I 1744 hedder det om dette Sogn:

I Søby er forlængst en Degnebolig opført af Fru Berregaard; 3 Fag Skolestue opført af Lodsejerne; der er holdt Skole i to Vintre, „for dem, som deres Børn har villet fremsende“. „Resten af Kobberup Sogn har en omløbende Skolemester, saavel som og hele Annexet een, som gaar omkring i Sognet til Ungdommens Undervisning“.

Mindre glat trængte Reformen igjennem i den sydligere Del af Herredet.

Om Vridsted og Fly Pastorat siges der:

„Der er ingen Degnebolig i enten af Sognene, som derfor i Fløy Sogn, hvis Kirke har samme Patron som Vridsteds,*) vil opbygges, hvor der er en stor Ungdom, og Degnene haver altid boet“.***) Vridsted S. kan saa forsynes med en omløb. Skolemester, som læser for hele Sognets Ungdom paa 2 Steder: Vridsted og Trævad; i Fly læser da Degnen med hele Sognets Ungdom.

„I den By *Ildsoe* er i denne Tid (1740) ingen Børn; skulle der i sin Tid blive nogen, haver Degnen at forsyne dem med nødtørfdig Skolehold. Løn: 7 Rdl. „Saa og efter Billighed bør de formuende at betale af deres Børn à parte.“

Ogsaa Fru Berregaard, Ørslev Kloster, der ejer Ilsø, er ude til Fordel for dets Beboere, „som alle ere fattige i Henseende den slette Egns Beskaffenhed.“ Hun formoder, at det ikke er Meningen, at de skal søge Fly Skole, langt mindre bidrage til dens Opførelse. Og Amtmanden beslutter (1744), at de skal fritages, men til Gengæld senere bygge egen Skole og koste og lønne deres egen Lærer.

Hvor ringe Skub, der var i Tingene i Fly-Vridsted Sogne, fremgaar af Pastor Steenstrups Indberetning ^{16/7} 1742; han skriver:

*) Nemlig Justitsraad Jespersen til Høgholt.

***) Dette er dog mindre korrekt; i en Indberetning om samme Pastorat hedder det 1736: „Degnen (∴ Jens Pedersen Holm) *boede tidligere i Vridsted*, men har nu i sin høje Alderdom maat tilkjøbe sig selv et lidet jordløst Plasz i Flye Bye“.

1649 hedder det, at dette Pastorat har ingen Bolig til Degne og Substituter, hvorfor de vanskelig kan faa nogen. 1678 hedder det om *Vridsted*: „Hafver ingen Degn-Værelse“.

„Udi disse Sogne har endnu aldrig været nogen Degnebolig, saa dend nuværende Degn med sin Hustru og et lidet spæd Barn, maae jævnlig flygte fra et Sogn, Bye og Hus til et andet for at have Husly; hvilket er aldeles uforsvarligt, og en ganske stor Hinder for Degnen, som der over maa finde stor Besværlighed med at fyldestgjøre hans Embedes Pligt. Der er ingenlunde manglet paa Erindringer ej alene af Degnen men endog fra den høje Øvrighed til Kirkernes Patron Hr. Justitsraad Jespersen til Høgholt og hans Kommitterede Sr. Christian Kold i Mønsted, Herredsfoged over Fjends Nørlyng Herreder, om at efterkomme den af Hans Majestæt saa naadig paalagde Pligt med Degneboligers Anskaffelse; men det er saa langt fra, at det indtil denne Dag har udvirket noget, at Degnen hellere beklager, at han hos forbem. Sgn. Kold undertiden faar en kort og hvas Afvisning.

Udi Fly By er for lang Tid siden besluttet at skulle bygges et Skolehus. Men der er endnu indtil denne Dag aldrig begyndt dermed. Aarsagen ved jeg ej anden, end det maa komme af Kirkernes Patron, som tillige bliver vel den største Lodsejer af Jordegodset i begge Sognene. Dersom han begynder ikkun først, har han en stor Magt at kan anføre de andre.

Om de omgaaende Skolemestre og hvo der til af Vedkommende blive beskikket har jeg (indtil denne Dag) ej hørt det ringeste Ord. Men dette ved jeg, at dersom Bønderne maa selv raade derfor, vil Udfaldet blive som med Almissegaven adskillige Steder.“

I Løbet af Aaret 1743 blev Skolen i Fly dog omtrent færdig; den ligger „straks ved Kirkegaardsdiget — 12 consignerede Fag. Udi den østre Ende ere der 4re Fag indrettede til Skolehuus, hvor Degnen holder Skole for saa mange af Sognets Ungdom, som der ville søge til ham i samme. 4re Fag ere bekostede af

Sognefolkene“. De 8 Fag Degnebolig mod Vest er opførte af Friis paa Lundgaard, „saa Degnen allerede bor der udi og ved Syn har antaget det. Samme Degnebolig fattes endnu baade Diget om Kaalhaven som og Vandkilden, som er begyndt paa, men ej enten i Stand eller fuld-færdig“. Der fattes ogsaa Ildebrændsel og Foder. I Vridsted Sogn er der en omgaaende Skolemester, „som nyder en fast sluttet og afsagt Penge for at læse for Sognets Ungdom om Vinteren“. (²/₁₁ 1744).

Om Degnens knappe Løn i dette Kald — og for-modentlig har det ikke staaet bedre til i de andre Sogne — skriver 1773 Fly Degn *C. J. Brøndum*:

„Nyder jeg aarlig af hver Mand 1 Skp. Rug, hvad enten Gaarden er 3—4 Td. H. eller dend er 7—8 T. H., saa nyder jeg ikke uden 1 Skp. Rug af hver, som i alt kan blive 6¹/₂ Td. Rug. Derforuden faar jeg og næsten 2 Td. Byg, som de giver mig efter deres gode Villie og ikke efter god Ævne; hos nogle faa nyder jeg 1 Skp., hos andre ¹/₂, ved Somme en Fjd. og ved mange sletintet, hvilket er meget ulige delt. Og naar det hænder sig, som sket er, at en Mands Gaard bliver solgt til hans andre Naboer, da bliver Gaarden delt mellem dem, og jeg derover mister min liden Indkomst der af“.

I *Vroue Sogn* er det den bare Jammer med Skolen; paa Stoholmmødet (1740) blev det vel vedtaget, at det gamle Hus ved Vroue Kirke, „som kaldes Degnebolig men ikke af Degnen beboes“, skal repareres og Skolestue tilbygges af Lodsejerne. Derpaa skal Degnen for de obligate 7 Rigsdaler holde Skole for hele Sognets Ungdom, mens „en Omløber“ ta'r Affærer i S. Resen og Høgild. Det maa alligevel ikke ha' haft den rette Art med den Reparation paa bemeldte „gamle Hus“, thi ²/₁₁ 1744 hedder det om Vroue Degn, *Chr. Pedersen Børsting*, at han maa opholde sin gamle

Far*), har en svagelig Kone og tre smaa sygelige Børn, „vilde han have Hus og Stue over dem, var han nødt til at sætte et Hus, ved hvis Oprejsning han er kommen i stor Gjæld. Til Bygningens Hjælp fandt han af det gamle ej mere end 2 gamle Stumper, hvoraf en Stolpe blev sammenskaret. 4 Rdl. blev ham skænket til Hjælp. Den Bygning, han har sat, er 6 Bindinger, som han endnu er i Gjæld for, og fattes endnu mere Bygning til Ko, Faar, Foering og andet“; der fattes baade Brønd og Foder til Kreaturerne. — Skolehuset er bygget af Sognemændene, „men er kun endnu i maa-delig Stand, siden der gaar Vand ind, og der ej kan være tørt; der kan ej heller være nogen Varme, siden Skorstenen ej er ansat.“

Ak ja, Verden er fuld af Jammer, og Vroue Degnekald har faaet sin Part.

Men slojest gik det alligevel med *Skolen i Daugbjærg*. Efter de Beslutninger, der toges paa *Stoholm-mødet*, skulde der skikkes en Omløber til Vedhoved, Souse og Knudsgaard, der ogsaa kunde betjene Børnene i Tougaard, Rosgaard og Krogsgaard; anden Skolehjælp burde heller ikke Smollerup gjøre Fordring paa; *Mønsted* kunde man gi' „en ung Person“, der ogsaa burde undervise Børnene i Bryrup, Gundelund, Møgelbjærg, Mørup og Koustrup; han kunde saa meget vel ta' Kosten hos Bønderne; 5 Daler faar han i Løn; men „saasom hand haver Vidtløftighed med sin Ungdom“, da tillægges der ham yderligere 2 Sldr., som lignes paa Sognets Bønder.

Men *Hovedskolen* burde ligge i *Daugbjærg*, og da der ingen Degnehølig er hverken i „dette Sogn eller dets Annexer“, saa maa samme Bolig skaffes til-

---

*) Det er *Peder Jensen*, der var Degn i Vroue indtil 1738; han dør 1758, 86 Aar gl.

veje af Kirkejeerne, og Skolelokalet „har Sognets Godsejere at contribuere til“. — Jo, Tak, den der troede, at et saadant Forslag gik glat igjennem, han kjendte nok ikke *Hans Rosborg*, den mest procesgale Herremand i Nørrejylland, der ejede Mønsted og Daugbjerg Kirker i Forening med Assessor Friis paa Lundgaard. Denne sidste lagde for med en Skrivelse, der intet manglede i Tydelighed. Hvad er det for en Snak, siger Friis, „at der ingen Degnebolig findes der i Sognene“. Der er saa god en Degnebolig i *Mønsted By* som noget andet Steds i Fjends Herred; kun bor Degnen der ikke, han har en Gaard i Fæste i Mønsted; men den forrige Degn boede der; denne Degnebolig vil Friis lade gjælde for Degnebolig ogsaa herefter, og der er Værelser nok baade til Degn og Skole. — Degnen *har altid* boet i Mønsted, fordi Mønsted ligger midt mellem de to Sogne, og Mønsted By er den største og har de fleste Børn.

En Degnebolig ved Kirken i Daugbjerg vilde være uheldig, da Kirken ligger saa højt, at der hverken kan blive Brønd eller Kaalhave. Hverken Friis eller Rosborg ejer nogen Ejendom i Daugbjerg, og det er jo ikke sagt, at Lodsejerne vil udlægge Jord til at bygge paa (³⁰/₁₂ 1741). — Det er *Hans Rosborg* en ren Fornøjelse at slutte sig til disse Udtalelser. For egen Regning tilføjer han endnu disse Linjer:

„Ved Daugbjerg Kirke, som ligger paa en saare høj Bjerg (!), kan ingen Degnebolig oprejses; jeg ved ej heller, om der er given Ordre for, at de beqvæmme Degneboliger, som har voren af Alders Tid, skal afbrydes og flyttes andetsteds hen, eller paa hvis Bekostning alt dette skulle ske, naar Kirkerne det ej formaar. Skoler for Ungdommen paa meere end 40 Aar har voren saaledes, at disse 3de Menigheders gamle og unge Folk har haft den Information og Undervisning

i gudelig Kundskab og Gudfrygtigheds Øvelse, at faa i Danmark vil komme dem tilforn. (Den Mand til Ære og Berømmelse som nu hviler*), hans Efterkommere ved den Hellig Aands Bistand kan faa Lyst og Kjærlighed til det samme, og naar Enden er god saa er jø alting godt.“ (Friisholt $\frac{1}{11}$ 1742).

Provsten svarer herpaa, at det Hus i Mønsted, som de vil ha' til Degnebolig, er vel bygget af en Degn paa Byens Fælled med Bymændenes Tilladelse, men derefter er det givet til Kirken, som deraf aarlig faar 5 Rdl.; kan nu Kirkens Ejere gjøre dermed, som de vil, og tage de Penge fra Kirken? Hverken Friis eller Rosborg vilde komme til Stoholm til det afgørende Møde eller sende nogen paa deres Vegne, endda Cirkulæret var hos dem saavel som hos alle andre i Herredet.

Da man for 4 Aar siden ved et Cirkulære udspurgte Kirkeejerne om Degneboligerne, svarede Ass. Friis intet om det Hus i Mønsted, sa' kun, at Degnen beboede en Fæstegaard, „som derfra vel ikke vilde flytte, og Degneboligen da i Daugbjerg maatte staa og forfalde igjen.“

Amtmanden siger, at han forlængst har svaret Friis og Rosborg i den Sag, og Degneboligen bliver at opføre i Daugbjerg som vedtaget. ($\frac{21}{5}$ 1742).

Men hverken Friis eller Rosborg rorer en Haand for at efterkomme Befalingen, endda baade Præst og Provst jævns gi'r dem en lille Omgang hos rette Vedkommende. Saaledes fremkommer Præsten i Daugbjerg 1744 med følgende længere Redegjørelse, der just ikke sætter Hans Rosborg i noget flatterende Lys: Degnen *Chr. Jensen* i Mønsted havde omkring Aar 1700

---

*) Her sigtes til den da nys afdøde Præst i Daugbjerg, Fr. Busch, † 1741.

bygget et Hus paa Byens Gade, til hvilket han *alene* havde haft Bymændenes Tilladelse. Aaret efter fordrøde nogle af Lodsejerne Afgift af Huset for Grundens Skyld; „hvorpaa han, for ej saaledes efterdags at anholdes, skjød sig ind under Mønsted Kirkeejeres Protektion“; han gav dem nu aarlig 5 Mk. 8 Sk. til Kirken; efter Chr. Jensens Død (1708) beboedes Huset af hans efterl. Hustru og beboes nu af hendes anden Mand *Laur's Pedersen*, som udkjøbte sine Stedbørn; han har nu siddet der siden 1711 og har det i Fæste paa Livstid, saa han „ej uden stor Dispute lader sig udstøde“ Efter Degnen *Chr. Jensen* fulgte *Niels Hammer* og derpaa *Knud Braad*, „begge har haft stor Fortræd for Husly, ingen har gjort sig Tanke om dette Hus, før nu Kirkeejerne begynder.“

„I Mangel da af Degnebolig og Skolestue, hvor Børnene kunde samles, holdes en Omgangsskolemester i Byerne, som læser for de unge ligesom i de andre Byer her i Sognene, dog har man Ondt ved at faa Skolemestere anskaffede, saasom Lønnen er saa saare liden for dem, thi Sign. *Hans Rosborg* har ej endnu noget Aar udbetalt de til Skoleholdere henlagte Lysepenge, nemlig 10 Mk. til hver Sogn, han som Halvejer i Kirkerne kunde tilkomme at svare, hvilket jeg ydmygst og indstændigt beder maatte remederes. Aparte foregives af Kirkeejerne, at i Daugbjærg By, hvor Degneboligen skulde være, findes ingen bekvem Plads dertil, saa som Byen i en liden Dal ligger indkneben“.

Provsten har da fuldtud Ret, naar han indberetter, „at i Daugbjærg er Degnebolig endnu stadig usiunlig, og ingen Endelighed derved snart maa ventes; saasom hvad man skriver, og hvad man siger, saa gaar Kirkeejerne Øvrighedens Resolution plat forbi“. (¹¹/₁₁ 1744).

Baade Rosborg og Friis gik i deres Grav, uden at hverken gejstlig eller verdslig Magt kunde faa dem

til at bære saa meget som en Sten til den haardt tiltrængte og af alle Autoriteter paabudte Skole i Daugbjerg. Degn fulgte Degn i det usselige Hus i Mønsted, der forfaldt mere og mere. 1760 skrives der endnu om samme Rønne: Efter Chr. Jensen boede Knud Braad der og senere Peder Jacobsen, Braads Svingersøn. Men P. Jacobsen, der dog modtog Nøglen til Huset, efter at Skifteretten skiftede efter Braads Enke*), har ladet Huset forfalde tilligemed „den tilliggende og med Jorddige indhegnede Kaalhave“. Friis' Enke til Lundgaard og en J. Aggerholm fører i den Anledning et farligt Kæremaal over Degnen Peder Jacobsen og anraaber Provst Hørby i Ørum om Assistance, idet de undertegner sig med følgende devote Opdyngning af Høflighedsfloskler: „Vi ydmygst og underdanigst tilbeeder Os udi Deres Høyvelbaarenheds og Højærværdigheds Høye Bevaagenhed recommenderet, og forbliver med meegen Sumission Høyvelbaarne Hr. Stiftsbefalingsmands samt Hans Højærværdigheds ydmygste og ærbødige Tjenerinde J. H. Pandrup Salig Friises — underdanigste Tjenér J. Agerholm“.

Efter en saadan Dosis maatte Provsten vel ta' Herskabets Parti. Han resolverer, at „en Degn meget vel kunde være tjent med at bo der, naar det til en Degnebolig kunde blive approberet“. (²⁶/₃ 1760).

Og før 1780 fik de ikke nogen Skole i Daugbjerg. Formodentlig er det sket *1781 eller 82*, da *David Haun* afløser Peder Jacobsen i Degneembedet.

Under saamegen Modvind rejstes da én for én Skolerne rundt om paa Fjends Herreds Bakker. Intetsteds byggedes de af Lyst; ikke en Sten blev aget til Pladsen uden Tvang og Trusel og bydende Henvisning

---

*) *Bodil Hansdatter*, en Søster til Hans Rosborg; hun dør 1754.

til „Forordningen“. Den gamle Provst Barthling i Højslev, under hvis Auspiciet det altsammen udfoldede sig, har da god Aarsag til at udfærdige følgende knarvorne Skrivelse om Foretagendet i Almindelighed:

„Overalt gaar dette Værk her i Herredet meget langsom for sig, og de fleste Vedkommende tager sig det saa kaaldsindede an; da jeg dog to Gange haver givet Anordninger tilkjende for alle Vedk. med Erindring at alding maatte istandsættes og de fornødne Ting besørget til Augusti Maanedes Udgang eller Medio Septembri. Degneboligerne paa de Steder, de skulle opsættes eller repareres, ses ingen Anfang til, uden i Ørslevcloster Sogn, de andre er ganske uagtende Øvrighedens Anordning. Ass. Friis er ganske misfornøjet med Øvrighedens tvende Resolutioner om den Degnebolig i Daugbjærg, Hovedsognet, vil endelig, at det Hus i Mønsted skal være en Degnebolig, som dog er et *legatum* til Kirken, der er givet Huslejen deraf, siden [man] aldrig holdt det for et Degnehuus. Dend itzige Degn i Begyndelsen før han fæstede det Gaardsted, hand beboer, sad i en stackels Hytte; før ham var en Degn, som var en Studenter, hand sad til Huse i en Stue hos en Bonde; havde det Hus da været en Degnebolig, havde disse vel holdt sig dertil og ikke siddet hen saa ilde logerende.

Madm. Berring tager sig ikke endnu, som Præsten beretter, Degneboligen i Vroe an at reparere. En Skolestue skal være sat der ved Degnehuset af Ass. Friis, som Præsten og melder, men saa slet og uanstændig, at Tiden vil give det, naar Synet tages, enten den kand staa eller ikke.

Provst og Præster har med dette Værk nok at gjøre ligesom med de fattiges Væsen, men ingen Vej kan komme med nogen af Delene; saa de contribuereendes Uvillighed i at yde til de fattige deres Kontingent

og at det paa andre Steder, tror jeg, er ganske op-
hævet, forarsager, at Landet igjen er blevet fuld af
omløbende Betlere.

(Højslev Præstegaard ³¹/₁ 1742.

Barthling.)“

Nu havde det været rart at vide, hvilke Resultater
Undervisningen havde givet, men her er Dokumenterne
yderst sparsomme med Oplysninger. De mange Kors
og Bomærker, hvormed Bønderne langt ned i Tiden
tegner deres Navne, vidner just ikke fordelagtigt om
deres Skrivefærdighed. I en Indberetning fra 1761
siges der om Fly Skole, at den har 14 Børn, hvoraf
de 6 kan læse i Salmebog. Ikke just noget imponerende
Resultat! I Vridsted Skole har Skolemesteren, *Sergent
Holm*, 20 Børn under Riset. Ogsaa i Mønsted Skole
er der nævnte Aar 20 Børn, hvoraf 10 kan læse i
Salmebog. Samtidig hedder det, at til en Provstevisi-
tats ²⁷/₁₁ 1761 mødte fra Daugbjærg kun syv Børn og
fra Smollerup kun *et* eneste.*)

Degnene var — som ogsaa denne Skildring har
Eksempler nok paa — gennemgaaende ludfattige; hvor-
ledes kunde det være andet med den elendige Lan,
som de tilmed ikke saa sjælden blev bedraget for.
Enkelte, som de *Brøndum'er* i Kobberup, synes dog
— efter Auktionsprotokollen — at ha' haft noget til
Bedste. I deres daglige Liv har Degnene tiltrods for Stu-
dentertitlen ofte levet som de fattigste blandt Bønderne,
kun har de været fritaget for Besværet paa Hovmarken.

---

*) Tallet paa Børn fra 6 til 14 Aar angives 1759 saaledes:
I Højslev Sogn 64, Dommerby 25, Lundø 14, Ørslev Kloster
110, Taarup 71, Kvols 27, Kobberup 72, Feldingbjerg 31,
Vridsted 30, Fly 64, Ørum 24, Gammelstrup 24, Borrits
16, Daugbjærg 25, Mønsted 44, Smollerup 40, Vroue 20,
Resen 9.

Heller ikke i deres Intelligens eller Moral synes de at ha' hævet sig synderligt over Hovbondens Niveau.

For at illustrere dette skal vi meddele nogle *Degnehistorier*, der kunde øges i det uendelige. Enten er de hentede fra selve det gamle Fjends Herred eller fra dets nærmeste Nabolag; det sidste er Tilfældet med denne, der skyldes en Indberetning, 1754, fra Præsten i *Øster Vinkel*. Han klager haardeligen over sin forsømmelige Degn, *Søren Madsen*. En 14 Dage ad Gangen kan Madsen være hel flink, „saa sætter han af“ og la'r Skolen gaa, som den kan.

Han har en Søn, Janus, som staar i Væverlære i Viborg; naar han kommer hjem, sætter Faderen ham til at lede Skolen. Men Drengen er ryggesløs, „vil hellere lege med Børnene end læse for dem“, er fuld af Eder og liderlig Snak. „En Gang da samme Person var i Skole, kom jeg (Præsten) der og forefandt et Barn, som han havde foresat 2de Blade i sin ABC (da samme Barn med Rette ikke burde have haft mer end 3 à 4 Linier at stave)“. Saa forbød Præsten nu Degnen at la' Sønnen undervise Børnene; Faderen lovede at holde ham af Skolen. 12. Febr. kom Præstens Konfirmander og kunde ikke Lexierne. Hvorfor? Jo, sa' Børnene, de kunde i Skolen ingen Ro faa for Degnens Janus. „At det kunde smærte mig, undres vel ingen over. Jeg gik derpaa ned i Skolen, hvor jeg fandt Personen med nogle faa Børn i største Uorden med Støjen og Stimen, hvorudover jeg viste Børnene hjem, indtil videre ophævede Skolen og til Rest af Forbitrelse gav Drengen, da han gav viise Ord, 3 à 4 Ræch over hans Skuldre i Børnenes Overværelse. Nu begynder Tragedien at gaa an: Onsdagen d. 13. Febr. kommer Degnen ind til mig, udmunderet med Pidsk, anbudnen om sine Lænder med en Klud, saa jeg kunde mærke, at han havde ont i Sinde, ret ublue inveherte

sig paa mig, fordi jeg Dagen tilforn havde slaet hans Søn i Skolen; og hvorvel jeg end gav ham *raison* dertil, blev ved at gaa mig ind paa Livet, dog uden at røre ved mig, jeg bad ham gaa ud af Døren, og da han med det gode ikke vilde, tog jeg ham i hans Bryst og trækkede ham ud, men da han var midt i Døren, og han mærkede, at jeg kunde faa ham ud, fløj han med Gevalt ind paa mig i mit Haar, og da jeg fornåm Uraad, slap jeg ham i Brystet og tog i begge hans Øren og ved dem kastede ham til Jorden, hvortil jeg holdt ham fæt, indtil en af mine Folk kom ind for at trække ham ud, som og skete; men paa alt dette er ingen Vidner.

Derpaa gaar Degnen hjem, gaar ind i Skolen, sidder der og røger Tobach, gaar i hans Gaard og i hans Hus, indtil Aften, hvilket var Tegn til, at han ikke tog stor Skade under min Haand.“ Men saa gav een ham det Raad at gaa tilsengs, og la' sig syne, og Konen gik ud i Landet og forklagede Præsten, der skulde ha' slaet hendes Mand fordærvet, „og det med saa ublu Expressioner, at jeg skammer mig ved at skrive dem for blufærdige Øjne og nævne dem for høviske Øren, dog saa intricat, at jeg ej ret kan faa fat derpaa.“ (9/12 1754).

7. Decbr. er Søren Madsen stævnet for Bispem; Sagens videre Forløb kjender jeg ikke. Men der har nok været en god Alvor i de Skoler, hvor lignende Væverdrengene som Janus gav Tønnen an. — Den næste Historie er fra Fly. Her melder Præsten Chr. M. Bredsdorff 16/4 1753 til sin Bisp, at Fly Degn, *Peder Fausing*, i sidste Uge „haver holdet utilbørlig Hus ved forskrækkelige Eder og Bander, ved at slaa i Stykker een og anden Ting, som forefandtes i hans Hus, og samme hans onde Gjærning er aabenbare og kan bevisliggjøres af én og anden, som haver været tilstede hos ham i samme Tid.“

Præsten gaar i Forbøn for ham og beder, at han maa slippe med en Mulkt. Biskop Wöldike svarer ¹⁷/₄, at Præsten øjeblikkelig maa fjærne Degnen fra hans Kirketjeneste nu i Paaskedagene, senere maa han reprimandere Degnen og lade ham vente, til Bispen kan faa ham fat efter Paaske. ²⁵/₄ skriver Præsten atter, at han ¹⁸/₄ tilkaldte Fausing for at forholde ham „hans grove Forargelse“, men ved Hustruen lod han svare, „at han var syg og sengeliggende; saa maatte jeg begive mig til ham i hans Hus, da jeg befandt, at han ogsaa samme Tid lagde i Sengen.“ Som Vidner var tilkaldte 3de Dannemænd „af dem, som havde været hos ham, set og hørt en Del af hans forøvede Forargelse, nemlig *Christen Smed, Jens Jacobsen og Mogens Nielsen*, alle af Fly; i samme fornævnte 3de Mænds Overværelse forholdt jeg ham hans onde Forhold, da han med største Vemodighed, Graad og Klage tilstod, at det var ilde gjort, men sagde derhos, at han nu ikke kunde huske samme sit onde Forhold.“ — Han indgik paa at la' en anden gaa i sit Sted i Paasken. Siden leverede han følgende Brev til Præsten og bad denne sende det videre til Biskoppen:

„Højædle og højærværdige Hr. Biskop, højgunstige høje Øvrighed!

Da jeg for nogen Tid siden, hvilket vel er Deres Højærværdighed notificeret, har været saa uskikkelig i mit Hus baade i Ord og Gjærninger, at jeg ikke noksom baade selv forundrer mig derover, som meget mere skammer mig ved, at det er sket, da kand jeg i al Sandhed forsikre, at jeg hverken kan huske eller ved noget deraf, uden hvad andre siden baade i Præstens og min egen Nærværelse og Paahør har fortalt mig; hvorfor ogsaa min Bedrøvelse derover er desto større. Men hvad Raad og Redning er der nu for mig? Ingen anden, end at jeg med Væmodighed og dybeste

Underdanighed indflyer til Deres Højærværdigheds Naade og Barmhjærtighed. Gud har jeg fortørnet, andre har jeg forarget. Gud forlad mig det for Jesu Christi Skyld!“

Udfaldet kjendes ikke, men Fausing døde i Embedet 1759 efter i 21 Aar at ha' slidt Fly Skoles toppede Brosten.

Peder Fausing synes dog at være en Mand, der kun ved en enkelt Lejlighed faar Besærker gang, mens de efterfølgende lever i en stadig Dille.

Først er der *Peder Hansen Møldorph*, Degn ved Ørslev Kloster Menighed; han havde nydt den som det synes ufortjente Ære at være Skolemester ved Fjends Herreds ældste Skole, nemlig den i *Lund By*. Han bliver $\frac{2}{3}$ 1741 suspenderet, fordi han denne Vinter skal ha' været „temmelig liderlig og forargerlig med Drukkenskab, Sværgeren og Banden, Spil og Dobbel“; og ikke nok med, at han selv drikker, holder han Smugkro og sælger „Mød, Øl og Tobach til Gjæsterne, mens *han dobler om Oste* og andre Ting, er uforligelig med sin Hustru, og lader Børn og Drengene spille Kort i sit Hus.“ $\frac{22}{6}$ 1741 sættes i den Anledning Provsteretten i Feldingbjerg Kirke. Degnen selv er syg, men sender i sit Sted Konen *Maren Madsdatter*. Maren, som udfrittes om Mandens Forhold, kan jo ikke nægte, at Møldorph „undertiden svoer en liden Ed“, heller ikke nægter hun, at han engang har slaet hende, „hvortil hun selv havde givet Aarsag“. Saadan ligefrem nogen Hader af en Svir var han jo ikke, men hvad Dobbel angik, vidste Maren da ikke, at der nogensinde var sat mere end een Ost paa Spil ad Gangen. Men et *Tingsvidne* af $\frac{27}{2}$ 1741 taler et mere ligefremt Sprog; det siger uden videre, at han end ikke har undset sig ved at kalde sit høje Herskab paa Ørslevkloster for Forrædere og Skjælmer, det vil sige Fogden — Jakob Rammel — aldrig *Fruen*.

Baade i Skive, Viborg og hjemme er han set saa fuld, at han ikke kunde hjælpe sig selv. Det er mest *Mød*, han drikker sig fuld i. — Degnen havde sagt, at Lov og Ret gjaldt ikke i Ørslevkloster Sogn.

Han sa' ogsaa: „Om *han* skulde gaa til Bremerholm med hans Legeme, saa skulde de andre deres Sjæle gaa til Helvede“; men han navngav viseligen ikke, hvem det skulde være. „Jeg skal ikke sigge mere, end jeg har Mand for mig“.

Niels Thygesen er kommen ind i Degnens Hus og har set Degnekonen sidde ved Kakkelovnen med blodigt Hoved. — Peder Hansen fra Lundø har logeret i Degnens Hus i 1½ Aar, og der tit set ham „saa overbodig drukken, at han ej var sig selv mægtig“; til Gjæsterne solgte han Mjød og Brændevin og spillede med dem om Penge, „stundom om Oste, Knive, Spænder, og hvad han havde“. Han havde hørt ham og Konen „skjændes og bandes forskrækkelig“. En Dag kom Vidnet ind i Stuen og fandt Degnekonen siddende med blodigt Hoved; hun sa', at hendes Mand havde slaet hende med en Skjæppe; han maatte da hjælpe hende til rette, „toede Blodet af hende med Æddike og Vand og bandt hendes Hoved sammen, som næsten var kløvet ved den ene Side“. I engang havde han fundet Degnen liggende ude paa Marken saa beskjenket, at Vidnet og en Ledsager „maatte hjælpe ham til Hus“. — Pigen Sophie Hansdatter, der har tjent Degnens i 7 Aar, fortæller det samme om hans lastefulde Levnet; engang kom hun ind og saa ham staa over Konen med en Mangelstok, med hvilken han havde slaet hende over Armen. — Han brugte at varme „Mødet“ inden han drak det. De spillede og drak mest om Helligaftnerne og langt ud paa Nætterne, saa Degnen ikke kunde hjælpe sig selv. — *Jørgen Nielsen Laygaard* har siddet og spillet til Degnens baade nu sidste Jule-

hellig: 2. og 3. Juledag og Nytaarsdag, 3 Kongersdag og Kyndelmisseaften. Snart satte Degnen Penge, snart en Potte Mjød, snart en Ost paa Spil, „ligesom det kunde falde sig“, og de købte for deres Penge Øl, Mjød og Tobak af ham. Han opkøber Honning fra hele Sognet og brygger den i Mjød; han kommer den undertiden varm i Øllet eller Theen; „han har forsoret at drikke Brændevin“, og „han har forsoret at holde Skole“, nemlig i den ny Skole i Hejlskov. Vidnet har ikke sjældnen set Degnen saa fuld, at han ikke kunde snakke, saa nogen kunde forstaa, hvad han sagde. Der var i hele Sognet ingen saa liderlig til Drik og Banden som Degnen. En Aften satte han en Tobaksdaase paa Spil. Degnen og Konen „forligtes ikke svar vel“. Degnen havde sagt, at før han skulde holde Skole, skulde han „lade sit Hoved [hugge] af og sætte paa en Stage“.

Han gaar ud, naar Præsten gaar paa Stolen, og kommer ikke ind igjen, før Prækenen er tilende. Heller ikke overværede han nogensinde Katekisasionerne i Kirken. I 1739 skal han ha' blandet hele 7 *Tønder Mjød*. Konen ærgrede sig over at skulle bestandig varme Mjød til ham og sa': „*Hvilken Fandens Varmen er dette; jeg skal staa [her] og varme saa tit*“. Siden *Hyrden af Hejlskov* kom bort, havde ingen i hele Sognet kunnet maale sig med Degnen i Banden og Drikken. Degnen havde sagt, at han „ønskede hans Bene maatte brydes i Stykker, naar han gik i Huset“, o: i Skolen, som hans Herskab har bygget. Hans Børn lastede og skjældte paa ham for hans Drikkeri og sa': „at Kruset efter Mød havde været 7 Gange i Kjælderen den Dag og bade, at den ej maatte komme der den 8de“. Dette Krus tog en Pot, og det samme Krus med Sølvlaag brugte Degnen som Pottemaal til dem, der købte af ham. — Peder Torup har været med til at bære ham i

Seng for Fuldskab, endda om Julen, paa hvilken Tid han især dyrker sine Drikke- og Spille-Samlinger“.

Flere Vidner har set unge Mennesker, og Drengene — der næppe kunde kigge over Bordet — spille Kort i Degnens Hus i hans Nærværelse.

Møldorph svarer med et skruet Indlæg, af hvilket vi anfører nogle Passus: Han begynder med at sige, at der er sat en Jagt igang imod „den uskyldige Hjord; hvilke Jagthunde, der er bleven anvendt, maa Dr. Johan Arndt (∴: „de hellige“) forklare“.

„Men jeg maa klage med David: „*De* forvende mine Ord hver Dag, deres Tanker ere imod mig til det Onde“. Min sandfærdige Undskyldning beskyldes for at være blot og nøyen (nøgen). Jeg i min Enfoldighed vil hellere klæde min Undskyldning i Sandheds rene Klæder, end jeg med Samson vilde fange Ræve for at give den en Ræveskindskjortel“. — Naar han er indstævnet for Provsteretten ved sin Præsts Angivelse, da kan han ikke anse denne for andet „end det Hus, Frelseren taler om, der er bygget paa Sand“, thi han har angivet ham efter et falsk og usandfærdig Tingsvidne. Her gjøres af „en Myg en Elephant og af et lidet Sandskorn et ubevægeligt Bjærg“. Ja, 5—6 Mennesker har tigget ham til at sælge Øl, som de fik varmet; mere har han aldrig solgt. „Jeg formoder, at dette ikke kan kaldes Ølkroer“. „At jeg haver solgt mine Gjæster Mød, og jeg selv haver drukket overflødig deraf, da skulde man ikke gjøre stor Allarm med 1 Tønde Mød, og mere haver der aldrig været i mit Hus“. Han kan aldrig ha' kjøbt al Honning i og uden Sogns, som der er sagt, thi det krævede flere Penge, end *han* ejede. Han har tit i 26 Aar forrettet Prædiketjenesten i 3de Sogne og det udi to Præsteskitter, men intet Menneſke skal sige, at de nogensinde har set *ham* fuld, heller ikke i Ørslevkloster, hvor han har

arbejdet i 14 Somre. „Tilmed priser Gjærningen Mesteren!“ „Jeg haver været til mange Gjæstebuder baade til Ørslev Closter og hos Bønderne, men aldrig kan nogen uden Saligheds Forlis bevidne, at jeg var drukken hjemkommen fra noget Gjæstebud, og om det end skjønt var sket, havde jeg dog ikke været den første langt mindre den eneste. Jeg haver selv høstet mit Høe og Korn, ja ogsaa hjemført [det], og dog skal jeg saa godt som idelig [have] været drukken!“ I Kloster Kirke har han i Aarevis forrettet sin Prækentjeneste, „enhver Tilhører til Fornøjelse“. Og saa skulde jeg have „kløvet min Kones Hoved ad ved den ene Side! Dette Hoved maa selv bære Vidne, at den som haver vidnet dette, haver forglemt al Blusel“. Man arresterer hans Degneindkomster, og det er ligesom at udhungre en aaben By, der er uden Volde og Mure. (¹⁵/₆ 1741).

Men Provsten peger koldt paa Tingsvidnet, hvori 15 Mand stærk beediger hans Drukkenskab, 13 hans forfærdelige Sværgen og Banden, 6 Haardheden mod Maren, een hans Salg af Mjød; thi falder Dommen saaledes: „Peder Hansen Møldorph hermed kjendes fra sit Degneembede ved Ørslev Kloster Sogns Menighed, og alt hvad deraf kan dependere og ikke videre at betjene det eller oppebære nogen Degnerente“.

Desuden betaler han i Omkostninger 5 Rdl. 3 Mk. inden 15 Dage (⁶/₇ 1741).

Sagen gik til Højesteret, hvor Dommen faldt i 1744; dens Udfald kunde efter det oplyste ikke være tvivlsomt; men Udredningen heraf maa ligge til en anden Lejlighed.

Den sidste Degn, hvis Vidtløftigheder skal drages frem af Glemslen, er *Chr. Schreiner*, der en Tid*) var

---

*) Fra 1738—50.

ansat i Laastrup og Skals, men nogle Gange tangerer baade Salling og Fjends Herred.

Det er Præsten i Laastrup, *Jens Brasch*, tidligere Degn i Højslev*), der 1749 indgaar til sine overordnede med en Klage, der baade har Næb og Klør. Han siger da om denne sin Degn, Chr. Schreiner, at han ikke

1) vil melde et Ord om hans forrige Opførsel, „som dog har været hel forargelig og uanstændig“, nej, han vil kun tale om, hvad der har tildraget sig det sidste Par Aar. „Mennesket gaar om og bilder alle Folk ind, at han kan mane og besværges Djævelen i de afdøde, som gemeene Mænd bilder sig ind, der kan gaa igjen, og for at bilde enfoldige Folk ind, at han kan praktisere saadant, har han løbet hele Nytaars Aften 1747 og dito Aften 1748, da han har været stærk beskjenket hver Gang, og nok paa det sidste er bleven manet og sat ned selv; thi den første Gang, da han gik hjem, løb han i en Pyt til hans Armhuller, den anden Gang løb han i Niels Tydskes Bæk, faldt omkuld og lettelig kunde have druknet, dersom Niels Tydske ikke havde reddet ham; thi han var overmaade beskjenket“.

2) Forsømmer han Skolen, saa han for Drik undertiden ikke er hjemme i 4—5 Dage, saa Børnene maa gaa hjem med uforrettet Sag.

3) „Imidlertid han saaledes løb gal, er han kommen i med en Kvinde fra Viborg, som tvende Gange har været i Tugthuset, hvordant og hvor utugtig hans Opførsel og hans Intention har været med hende, derom kan Skals' Drengespørger og en Kone af dito By, som kan sige om deres Omgang først og sidst.“

---

*) Jens Mouritzen Brasch, født $11/11$ 1696 i Mariager, Søn af en Kræmmer, Degn i Højslev indtil 1735, Præst i Laastrup og Skals fra 1735 til sin Død $15/6$ 1752. Han var gift med Anna Andersdatter fra Lundø.

4) Præsten har maattet formene dem Adgang til Skrifte og Herrens Bord.

5) I Søndags 8 Dage begjærte Schreiner, at han og hans Kone maatte komme til Alters, men om Onsdagen derefter gjorde han det i sin Drukkenskab, „som vel vil koste ham hans Ære, om han end havde 10“; han er alt søgt ved Stævnemaal derfor.

6) Kom han 25. Juni ganske beskjenket i Skals Kirke og begyndte at læse Kirkebønnen, men kunde for Fuldskab ikke læse mere end to Linier, saa Skoleholderen i Skals maatte fortsætte.

7) Hvordan han saa opførte sig til sidste Prædiken i Laastrup Kirke skal blive forklaret.

8) Sidste Gang han var til Guds Bord i Laastrup Kirke, hvor der var 1. Præken, blev han i Skals efter sidste Præken og laa og drak der i 4 Dage og havde sin Sammengang med omtalte Kvinde af Viborg“.

Schreiner er ikke længe om et Svar. Han har ofte søgt sin høje Øvrighed paa Haanden, „om det var muligt at nyde et andet Stykke Brød . . . som baade den alvidende Gud og andre retsindige Mennesker“ ved, han trænger haardt til.

Schreiner retter nu de stærkeste Modanklager mod Pastor Brasch. „En Aftenstid kom den gode Mand (Præsten) drukken og beskjenket her ind i Degneboligen, og da jeg sad og sov ved mit Bord, tog han mig i Haaret, slængte mig ned til Jorden, slog mig mange haarde Slag med sin Stok, traadte mig med sine Støvler paa mit Bryst, og sparkede mig baade i mit Hoved og paa mit Legem ey agtendes, at min Hustru og Børn staaede og hylede over min Plage og hans Ugudelighed, og havde min Hustru og hans Karl, Mogens Bertelsen, nu boendes i Skals, ikke da været tilstede, havde han virkelig og sandfærdig for Gud enten rent slaget mig ihjæl eller til mit Legems Ruin stømpret og fordærvet

mig; dog han Morgenen derefter (in stato quo) gik til Skrifte og Herrens Bord“. — Mange andre Klager, som strækker sig over de sidste *12 Aar*. — Præsten benægter det altsammen. Det er forfattet af „et ondt og drukkent Menneske“. „Han (Degnen) sad og sov ved sit Bord; det maa da have været en Drøm i en af Drukenskab corrumperet Hjærne“, siger Præsten.

Kanske har han (Præsten) nu og da faaet begyndt for sent i Kirken, fordi han ventede paa Degnen, „som desværre tidligere har søgt Kroeret end Kirken“. „Men lad Schreiner sige, om jeg ikke har hæmmet al ulovlig Arbejde hos os Selv, og om jeg ikke har Søndagen før Bededagene befalet, at saasnart Klokken ringer om Aftenen før Bededagene, skal Sognefolket entholde sig fra al Trældoms Arbejde“. Han taler om „Svagheden, som hele forleden Vinter havde sat sig i mit venstre Ben, da jeg som en Krøbbel maatte gaa op paa Prækestolen ved en Kjæp“. Har ogsaa et svagt Bryst. — Smedens Kone i Laastrup har stævnet Sch. for hans ublu Mund.

Bønderne klager stærkt over Degnens Uduelighed og siger, at det er ét om Børnene gaar i Skole eller løber paa Gaden. Svir og Slagsmaal hører til Dagens Orden i Sch.' Omgivelser. Hans Børn er ikke opdragne i andet end hvad ondt er, den ældste sættes til at holde Skole, naar Faderen er borte, og lærer Børnene megen Skarnagtighed.

Biskoppen resolverer, at Sch. skal afstaa Skolegjærningen og kun være Degn imod at love Bedring.

Men samme Dag, Schreiner er til Alters, gaar han ind i *Vejlhuset* i Skals (hvor der var Kro i gamle Dage) og drikker til Mandag, saa to Mænd „man daj ham hjem“: „Ak, en ganske slet Forbedring!“ Saa om Søndagen i Smediehuset i Laastrup spille han paa sin Fjol, drak sig overmaade fuld og blev der Natten over, gik saa derfra

til Vejlluset, der var han i Nat, der er han endnu; nu er Kl. over 1 Eftm. . . . er baade fuld og gal. Ak, en ganske slet Forbedring!“ — Schreiner truer med at hænge sig selv i sin Klokkestræng Nytaarsaften; truer med, at de skal se „Farsler“ i Præstegaarden før Kl. 1 om Natten. Præsten gyser. „Havde den naadige Gud ikke særdeles holdt sin ald Magts Haand over mig, havde Schreiner, som ikke andet kan sluttes, visselig sat Ild paa min Præstegaard eller i anden. Maade tilføjet mig Ulykke; jeg beder allerydmygst og for Guds Skyld med mine grædende Taarer, nu jeg skriver dette, at Deres Højærv. ser mig befriet fra saadan Frygt og Fare og hjælper mig, at jeg faaer saadan et fortvivlet Menneske, som Sch. er, skaffet af Vejen fra mig.“

Præsten er af Sch. altid bleven anset „som en *nullus* og alle mine trohjærtige Formaninger som *nulla*“.

Sch. skal jo møde hos Bispen ²⁹/₁₂, men Præsten tvivler paa, at det vil ske; „thi han og hans Kone sad i Gaar fra sidste Prædiken her — til i Dag i Dagningen — ved en Begravelse, og i Sandhed, de vare begge i en lystig *humeur*, da de vare der, og da de gik derfra, og hun nok endnu saa lystig; i hvad *etat* han er, ved jeg ikke; jeg tror han sover.“ (²⁹/₁₂ 1749).

Sch. kom ganske rigtig ikke hos Bispen; men fik nu stræng Ordre til at komme den 2den Januar 1750. „Da jeg (Bispen) haver noget at tale med Dem paa Embeds Vegne.“

Sch. afstaar da endelig Embedet til Wagaard for

1) en Pension „for mine svage Øjnes Skyld og for anden Svaghed, som mig siden Embedets Tiltrædelse er tilslagen.“

2) Overdrages for nærværende Aar til Paaske — men intet videre — de i Loven Degnen tillagte Paaskekager i begge Sognene, ligesom og Paaske-Æg.

3) „Overdrages Sch. for de til St. Hansdag forfaldne Oster i begge Sognene for i Aar 1¹/₂ Pund(?)“.

(²³/₁ 1750). — Præst og Bisp fryder sig. Men imens fatter Sch. en anden Beslutning (¹⁰/₂), saa nu er de lige nær. Omsider maa han dog krybe til Korset og gi' Embedet fra sig, men nu hjemsøger han Embedsstanden med Bunker af løjerlige Skrivelser, ikke sjælden paa Rim, hvori han vedbliver at forfølge Pastor Brasch, om hvem han siger, at „naar Ulvehuden ikke kunde naa, vilde han sy en Rævebælg dertil“, eller: „Hr. Brasch betalte med Tasken, hvorfor Hr. Schreiner maa springe i Asken“. Han gjør sig en Glæde af at sværte sin Efterfølger i Embedet, Murmester og Blytækker i Laastrup *Niels Tydske*.*)

„Han kan ikke vel bogstaverer. En ilde Bogstaverer holder jeg for ikke at være en god Lærere for Børn.“ Saa anfører han ondskabsfuld (i Brev til Bispen), hvad Niels Tydske har skrevet i en Postil: „Christen Nielsøn barenfød i Laasterup Aar 1748re d. 16 Maijus var til Kierke d. 23 dito som var Christe Himmelfaarsdag baaren af Jomfrue Cathanna Hedvig Bregenholum fra Lynderupgaard -- —“. Han forsømmer Skolen for andet Arbejde; saadan var han en Tid ude at tække paa Viborg Domkirketaarn, „hvor han da var Luftens Ravne og Krager nærmere end Laastrup Skolebørn, og da var Skolen tom i tre Dage; men jeg maa sige, hvad kommer det mig ved.“ Under tiden kommer hans Søster i Skolen. „Men om det er forsvarligt, at en Pige maa læse for Drengbørn i en publique Skole er ikke min Sag.“ — „Men det ved jeg, at jeg allene af Had og Avind har mist Skolen.“

---

*) Hvem maa ikke her tænke paa Blichers „Skwolmæjster, ham Kræn Koustrup“ — — „om e Vinter wa han Skwolmæjster men om e Sommer wa han Muhrmæjster; aa han wa lih døgte te beggi Diel“ — hvad Niels Tydske altsaa ikke var.

Degn og Kirkesanger var han dog endnu; men hvilken Degn!

Hr. Brasch skriver om Sch. $^{13}/_3$ 1750: Han svi-rede i Skals hele Søndag Nat; paafølgende Dag væl-tede han sig i Skals' Gade, „saa der var ikke noget tørt paa ham; det var nær, at han havde styrtet sig hovedkulds i en Kilde samme Dag. — — Ved Mid-dagstider kastede man ham i en Vogn, som et ufor-nuftigt Creatur og førte ham til Vejlluset.“ Blev der til Tirsdag, drak sig atter fuld om Onsdag og mødte til Præken i Laastrup; havde ikke sovet tre Nætter da han kom, gjorde vild Skandale som et forstyrret Men-neske, forfulgte Præsten gennem Kirken og vilde op-læse sin Skrivelse til Bispen.

Præsten siger, at nu „skaar han Sch. værreløs, jeg lader ham gjøre hvad han vil og overdrager ham til den retfærdige Guds Dom; hvad Forargelse herefter skeer hæfter ikke paa mit Ansvar.“

„I Aftes var Sch. paa ny saa fuld, at tre Karle maatte bære ham hjem som et død Menneske.“ ($^{14}/_3$). Sch. bliver fra Kirken, naar der ikke er Penge at tjene; han spillede Kort under hele to Prækener; tabte alt; sendte Bud hjem efter „et Viisuhr“, tabte ogsaa det og blev hældt paa Døren i Vejlluset. ($^{21}/_4$).

Nu blev det dog Bispen *for* broget, saa ogsaa Degne-embedet blev frataget ham; men Pennen havde han endnu i Behold, og han sparede den ikke. Hans lange Skrivelse til Biskop Wøldike ($^{22}/_2$ 1752) i den Anledning maatte kunne faa en Hund til at hyle. Hør engang:

„Høystbetroede Superintendent over Viborg Stift! Min højgunstige Øvrighed Herre og Patron!

Gud, som ved ald den Uret, der skeer den Fattige her i denne plagende Verden vil og haardelig straffe samme Uret, endeel her i Verden, og endeel efter Verdens Ødelæggelse, Exempler her paa har jeg tit i mine

mange hjærteplagende underdanige Skrivelser nu til een nu til anden (hvilke Breves Copier hos mig endnu u-skade findes [sic!]) givet klarlig Bevisning paa, hvorledes Gud vil straffe Uret, eet eeniste Exempel af de mange er dette: at man skulde vel see til, at det skeer ikke den Uretfærdige, som det skeete *Adonibesech*, der afhug Tommelfingre og Tommel-Tæer af Halvfjerdsindstyve Konger, thi han fik selv efter sin egen Bekjendelse samme Løn, hvilket Exempel jeg kan applicere paa mine Gjenvordigheder, som ere saa mange, men een af dem er efterfølgende: Da jeg medens jeg var i Embedet tvende Vinterer i Rad maatte igjennemgaa *Lill-Vejle* med mine bare Fødder, som tit og ofte brød lsen, saa at Blodet af mine Fødder og Beene kunde spores efter mig, omendskjønt Hr. Brasch kjørte hver Gang omkring mig med smilende Læber over min besværlige Hen- og Hjemrejse til og fra Sognene, tilsloges mig formedelst dette kolde Vand og Is fiire dybe Saar i mine Beene, hvilke Saar bleve saa hæftig med dødt Kjød antændte, saa at jeg maatte selv med min Ragekniv skjære det døde Kjød af Hullerne, ja, alle Mennesker, som besøgte mig, mistvivlede om min forrige Helbreds Nydelse, og da jeg ikke kunde komme til Kirken Taksigelsens Fest 1750, men havde bestilt en Mand, som Tjenesten skulde forrette, blev der dog ingen Sang i Laastrup Kirke samme Dag, Aarsagen hertil ved baade Gud og got Folk; da jeg fik dette at høre, maatte jeg, saa svag som jeg var, ombinde mine Beene med laadne Skind indenfor mine Strømper og saaledes en Tid lang forrette mit Embede. Aarsagen til denne min Skade var Hr. Brasches U-barmhjørighed imod mig til at igjennemgaa Vejlen saa ofte med mine bare Fødder, men den bedste Læge i Himmelen lægte mig dog igjen, saa at jeg blev og endnu er, ganske sund paa mit Legeme, Gud ske derfor ævindeligen Ære,

men tillades mig at skrive, ved jeg ingen anden Aarsag til Hr. Brasches svage Beene, uden Guds retfærdige Straf, skinbarlig for alle Mennesker, formedelst min store Gjenvordighed, samme Mening som kommer overens med mange Bibelske Exempler, har ogsaa alle Folk som ved min store Forurettelse, hvilke i Tiden ved Guds Bistand blive vel mere aabenbaret.*) Ja, Hr. Brasch har saaledes tilreedt Vores Tilstand, at min fattige Hustru og u-opfodet smaa Børn har nu i tvende Vinterer og een Sommer ikke kunde faaet det bare og tørre Brød, hvormed de kunde mætte sig [sammen] med det tynde, bare og blanke-Vand, saa at dersom de sad i Fængsel havde de bedre Skiæbne, nemlig at de kunde da faa saa meget Brød, de kunde fortære, som nu mangler, hvorfor deres Anskrig til Gud i Himmelen om Livets Ophold med grædende Taarer baade Nat og Dag sig oprænger, som alle Folk ved, og deres nøgne og forsultede Legemer giver tilkjende. Og om Hr. Brasch ikke i sin Tid kommer til at lide Mangel paa det daglige Brød, kan hans Børn dog vel i Fremtiden komme til at forsøge saadan en Skiæbne, hvorpaa daglig Forfarenhed kand give Vidnesbyrd: at rige Mænds Børn ere komne i Armod og jammerlig Tilstand. Hvorledes jeg og fattige Hustru haver bevist vores Christendoms Øvelse i vores Livs og Levnets Opførsel, siden vi fra Brødet, uden ringeste Paamindeelse til Forbedring efter mine mange underdanigste Suppliquers Indhold bleve bortjagene, ved bedst den gode Gud og de oprigtige Christne, hvilken Levnets Opførsel skal med Guds og Jesu forarbejdende Aand og Naade vedvare indtil vores Dødsstund: hvorefter jeg

---

*) Fire Maaneder efter denne Skrivelse var Schreiners Avindsmand Lig, hvad der næppe har afløkket ham mange Taarer.

med Guds Bistand endnu trøster mig ved, at Gud vil oplade en Dør til vores Levnets Ophold, at vi ikke skal crepere og slet dø af Hunger formedelst Uvenners Forurettelse imod os, hvorfor jeg underdanigst med mine grædende Taarer endnu anmoder min høje Øvrighed, Deres Højærværdighed om, at D. H. af forbarrende Naade forhjælper mig til et lidet Stykke Brød, naar det end kunde træffe sig. Og paa det jeg kan være dismere forsikret om menneskelig Hjælp, har jeg skrevet Velærværdige Hr. Jens Brasch et Brev til sub dato 5. Februari sidst afvigte om mit Skudsmaals Nydelse i nogenledes Stand, som den u-forfalsket og oprigtige Sandhed udkræver, hvilket Brev jeg ønskede at maatte [komme] i Deres Højærværdigheds Hænder til Eftersyn, thi skal Hr. Brasch sidde ved sit eget Bord og selv skrive Skudsmaal, som hannem lyster, da Gud naade den fattige, men jeg haaber dog, at Lovens pag. 286 5. Articuls Bydende bliver i den Post vel observeret, og at mit underdanige Brev til Hannem opmuntrer hans Samvittighed til at meddele mig min uforfalsked og i Sandhed overensstemmende Begjæring; jeg, som lever i Forventning om en naadig Bønhørelse paa min slette Jammers og Armodis Brøds bedre Vilkaar, vil underdanigst ønske, at den himmelske Hærskares Mangfoldighed vil lykkeligen ledsage Deres Højærv. paa sin besværlige Rejse til Deres H.' Residence, forblive hos D. H. i og uden Byen indtil Dødsens sidste Time og derefter bære D. H.s Sjæl i Abrahams Skjød.

Det ønsker af inderste og allerydmygeste Hjærte Deres højædle Højærværdigheds højst gunstigste Øvrigheds og Patrons allerunderdanigste Client og Tiener. Wiborg 22. Febr. Anno 1752. Chr. Schreiner.

Da vi atter træffer sammen med den vidtløftige Herre, 1754, er han Løbedegn; ogsaa Pennen løber efter gammel Vane med hans bevægede Livs endeløse

Gjenvordigheder, og atter er den skikkelige Biskop Wöldike i Vinden for hans Deklamationer*):

„Højædle og højærværdige Hr. Biskop! Højstgunstigste Patron og Øvrighed!

For det nødtørftige daglige Brød at nyde maa jeg nu her nu der med stor Gjenvordighed søge for min egen Person; for samme Aarsags Skyld gik jeg næsten *Sallings Land* igjennem i afvigte Sommer, men kunde der ingen vis Condition bekomme. Degnen i *Thorum* gav mig en skriftlig Seddel samme Tid for at holde Skole for og med ham i næst afvigte Vinter, men siden han brød sit Løfte, maatte jeg søge Lejligheden andensteds, saa jeg ved vælærværdige Hr. *Lars Aastrup* Falledsgaarde hans Recommendation hos Velb. Hr. Landsdommer Skinkel bekom et Løbe-Skolehold i *Dollerup Sogn*, men hvad Tractement og Logement jeg hos en Del fattige Bønder der maatte være fornøjet med, er den alvidende Gud bekjendt, og siden Hr. Aastrup jævnlig besøgte nu et nu et andet Sted, hvor Ungdommen forsamledes, fornam af mig en viinskabelig Flittighed, har han forsikret mig flere Vinterer herefter at nyde samme Condition, siden Sognefolkene derforuden har Yndist til mig, men Gud bedre! der er liden Løn at vente og intet vist Hus beskikket til Ungdommens Forsamling, og derforuden er min Hustru endnu i Schaltz i et ælendigt Lejehuus, saa jeg maa tit savne hende til mine Armods Klæders Renhed og Bødning. Gud lad os for Jesu Døds Skyld engang samles tilhaabe paa et vist Sted med et lidet Stykke vist Brød, da vi, som har kjendt og endnu daglig kjender, hvad got og ont er, bedre end tilforn kan skjønne paa, hvad et roligt Stykke Brød er gavnligt at have i Eje og takke Gud, Øvrighed og gode Venner,

---

*) Han taler selv et andet Sted om sine „jammerlige Skrivelser“.

som dertil os haver forhjulpet.“ — For Tiden har han Plads i *Lovns*, men han mener at ha' Udsigt til at faa *Thorum Kald* i Salling. Og anraaber nu Bispen om, at dette Kald maa forundes ham. (Illeriis ²¹/₆ 1754. C. J. Schreiner).

Her slipper vi Løbedegnen og la'r ham rende. Om han med Konen „blev samlet tilhobe paa et vist Sted“, kan vi ikke sige; usandsynligt er det ikke. Der er jo en spirende Anger i det sidste Brev, og Biskop Wøldike var svag overfor den Slags. Til Thorum kom Schreiner dog næppe. Saa havde vi nok hørt fra ham. Det havde jo ogsaa været *for* galt, om denne By, der just nævnte Aar (1754) var bleven befriet for det værste Afskum af en Degn, om hvem vi endnu har hørt, nemlig *Andreas Møller* til Junget og Thorum, nu skulde ha' begyndt forfra med een til af samme Slags, blot med den Forskjel, at Møllers Brændevin kanske var endnu et Par Grader stærkere end Schreiners.

Det er sikkert mere end et Tilfælde, at et saadant Antal Degne — som endda let kunde øges med endnu nogle Stykker — fra samme Egn og i samme Tidsrum viser saa stor moralsk Slappelse. En lignende Gjennemgang af Dokumenter fra andre Herreder vilde ha' givet os noget nær samme Billede af Skolen og Samfundstilstanden. Af saa mudrede Kilder har da vor Landbefolkning gennem Aarhundreder maattet øse sin Kundskab om Gud og Verden. Det er kun en tvivlsom Trøst, at Forholdet næppe har været bedre blandt andre Nationer.

Degnerækken ved Fjends Herreds Hovedskoler.

Som et Tillæg til foranstaaende anføres her Rækken af Degne i Fjends Herred, saavidt og saalangt de har været at opspore. Min Kilde er mest Kirkebøgerne samt Arkivsekretær *Nygaard*, Viborg, og de nulevende Læreres Meddelelser. Naturligvis trænger Listen baade her og der til Udbedring, men saalænge vi fattes den sammenhængende *Degnehistorie*, som Forskningen stadig venter paa, maa ethvert Bidrag vel anses for kjærkomment.

Hejlskov (Lund).

Peder Hansen Møldorph, Degn fra 1715—1741, (afsat ved Højesteretsdom 1744), gift med Maren Madsdatter.

Jens Jacobsen Ørum, Degn 1741, † 1767, g. m. Anne Marie Sejrsdatter Sander, † 1782.

Peder Christensen Børsting, Degn 1768, † ¹⁶/₁₁ 1821, 78 Aar gl., g. m. Mette Margr. Pallisdatter Møller.

Christian Børsting — 1830, g. m. Inger Christiansdatter.

Chr. Michael Christensen, f. ¹⁸/₅ 1813 i Viborg, konst. ⁹/₁₁ 1835. Senere Lærer i Tapdrup og St. Fuglede. Afsked 1877. Gift med Anne Marie Grønbech.

Jens Christoffer Sørensen, f. ⁴/₁ 1826 i Gjedsted, Søn af Lærer Søren Jacobsen. Degn i Hejlskov fra 1847. Gaardmand?

Niels Chr. Brøndum-Nielsen — 1882; g. m. Hanne Katrine Sofie Olsen, f. 1851.

Jørgen David Fischer, f. $\frac{16}{9}$ 1857, † 1911. Degn i Hejlskov fra 1882; *flyttede 1886 med Skolen til Lund*, g. m. ¹⁾ Katrine . . . ²⁾ Anna Mikkelsen.

Jens Jensen, f. $\frac{25}{2}$ 1876; kaldet $\frac{1}{1}$ 1912, g. m. Mette Elise Lange, f. 1862.

Højslev.

Jens Jensen Ellitshøj — 1707, begravet $\frac{27}{6}$ 1730, gift før 1699 med Maren Nielsdatter.

Jens Mouritzen Brasch, f. $\frac{11}{11}$ 1696, Degn indtil 1735, † $\frac{15}{6}$ 1752 som Præst i Laastrup, g. m. Anna Andersdatter, Lundø.

Niels Pedersen Ørum — 1737, † 1758, g. m. ¹⁾ Anna Barbara Kloch, † 1739, ²⁾ Karen Christensdatter Høeg.

Vessel Henriksen Barthling, Degn 1758—61, † som Klokker ved Viborg Domkirke 1796, g. m. Klara Margrethe Borchhorst, † 1791.

Jens Pedersen Thiørring, Degn 1761, † 1794, g. m. Marie Christensdatter Kjærgaard, † 1796. (Om ham se Biografisk Lexikon 17 B., S. 202 og Saml. til jydsk Historie og Topografi III. og IV.).

Jeppe Ørum, † $\frac{19}{8}$ 1819, 70 Aar gl.

Lauritz Sørensen Wistoft, f. 1798, g. $\frac{18}{6}$ 1826 med Dorthea Friis, f. 1804.

P. Hansen — 1862, †.

Carl G. Brandt, f. $\frac{19}{4}$ 1845, † 1904?

Anders Christensen Veggerby, f. i Ranum $\frac{12}{10}$ 1875, forflyttet til Viborg $\frac{1}{5}$ 1912.

S. D. Küllerich, f. $\frac{18}{10}$ 1875, konst. $\frac{1}{8}$ 1912, tidligere i Lundø, g. m. Dagmar Jørgensen, f. $\frac{2}{3}$ 1881.

Ørum.

Lauritz Christensen Friis — 1702, † 1709.

Jacob Christensen Ørum — 1712, † 1762, g. m. Inger Andersdatter.

Jacob Ørum, 1761, † 1763, g. m. Anna Marie Pedersdatter Holm.

Andreas Hoffmann — 1764, † 1804, g. m. Anna M. P. Holm.

Andreas Storck Hoffmann*) — 1812, † $\frac{29}{1}$ 1825, 55 Aar gl., g. m. Jacobine Karoline Fischer, † 1825, 57 Aar gl.

Hans Jensen, f. 1800, Degn $\frac{31}{4}$ 1825. Senere i Tise i Salling.

Peder Johansen, † $\frac{16}{2}$ 1848, 58 Aar, g. m. Maren Jensdatter.

Hans Christensen Nørgaard, f. $\frac{20}{11}$ 1823, Degn $\frac{6}{1}$ 1852, g. m. ¹⁾ Anne Marie Christensen, † 1856, 31 Aar gl., ²⁾ Mette Marie Nielsen, f. 1832.

Niels Chr. Andersen, † 1859.

Chr. Nielsen, f. 1836, Degn 1860, g. 1860 m. Anna Kirstine Larsen Fischer, f. 1840.

Niels Andersen, Degn — 1866—1885, g. m. Else — —.

Hans Jakobsen, Degn $\frac{21}{12}$ 1885—1912, g. m. Mariane Hyllested. H. J. fødtes $\frac{1}{11}$ 1856 i Haslund v. Randers; hans Forældre var Husmandsfolk; blev Tjenestdreng i 11 Aars Alderen, 17 Aar gl. paa Skelund Højskole; 18 Aar gl. Gaardbestyrer; forpagtede 20 Aar gl. en Bondegaard, solgte Forpagtningen for 2000 Kr. og blev nu istand til at ta' paa Gjedved; demitteredes 1881, kom til Borup Skole som Medhjælper for Folketingsmand Chr. Ravn, senere til Ørum, hvor han i $2\frac{1}{2}$ Aar var Hjælpe lærer for Niels Andersen. Har gjort sig meget fortjent af Husflidssagen.

Jens Peter Jørgensen, f. i Jungshoved pr. Præstø $\frac{12}{10}$ 1886, Søn af Gaardejer Jørgen Jørgensen i Staun-

---

*) Se om ham og Pastoratets Skoleforhold 1815—30 en lærerig Artikel i Vilh. Mallings og A. Kr. Dolleris Bog: „*Solhverv*“, Bavnens Julebog 1907 S. 115—20.

strup; udgaet fra Vordingborg Sem. Exam. 1909. Lærer i Nørresundby 1 Aar, i Hjørring $1\frac{1}{2}$ Aar, kaldet til S. Ørum $\frac{15}{6}$ 1912. Gift $\frac{31}{7}$ 1912 med Johanne Waldemar, Bogholderske ved „Vendsyssel Tidende“.

Taarup.

Anders Lauridsen, f. 1631, † 1687, g. m. Maren Pedersdatter, † 1687.

Peder Andersen, † 1715, g. m. Elisabeth Villadsdatter, Holstebro, † 1714.

Chr. Sørensen, 1716, † 1749*), g. m. ²⁾ Maren Sørensdatter.

Jørgen Christensen, Degn 1748, † 1774, g. m. Karen Andersdatter.

Laurids Grøn, Degn 1774, † 1807, g. m. Dorthé Margrethe Bahuus, † 1805.

Peder Skaarup, Degn 1808, † $\frac{6}{6}$ 1833, 69 Aar, g. m. Maren Sørensdatter Uldum, † 1843.

Chr. Frederik Skaarup, f. 1804, Degn 1831, g. $\frac{9}{11}$ 1831 m. Mariane Jensdatter.

J. Bundgaard, Degn 1856—62, forflyttet til Skjern ved Silkeborg, g. m. Ane Hansen, født 1831.

Bent Balleby, f. $\frac{18}{8}$ 1838, Degn 1862—1870, forflyttet til Jebjerg, g. m. Christine Willadine Søgaard, f. 1836.

Christian Henrik Ravn, f. $\frac{6}{11}$ 1844, Degn fra 1870—1885, demitt. fra Jælling 1864; Lærer i Sparkjær 1865—70, derfra til Borup; afskediget for politisk Radikalisme. Folkethingsmand.**)

Kristen Helligsø, Degn 1885—1908. Født $\frac{20}{8}$ 1850 i Stagstrup ved Thisted, Faderen Husmand og Tømrer, arbejdede som Haandværker til sit 29 Aar;

*) Se *Hist. Aarboeg for Skive og Omegn* (1911) S. 74, 84—87.

**) Se bl. a. *Kraks Blaa Bog* (1910), S. 362. *Medlemmer af Folketinget*, 1899, S. 40.

demitteret fra Gjedved; 1881 ansat som Lærer ved Borring Skole, derfra til Borup.

- O. *Jørgensen*, fra 1. Maj 1908. ¹³/₃ 1897 g. m. Berthe Marie Nielsen, Datter af Gaardejer Niels Kr. Nielsen, Hvilsom. — Jørgensen er født i Hverrehus, Ulbjerg Sogn, ²⁴/₄ 1869; tjente fra 7. til 19. Aar, var ved Mølleriet i 2 Aar, demitt. fra Ranum 1895. ¹/₂ 1897 Enelærer i Gundersted, derfra til Borup.

Kobberup (Søby).

Troels Ibsen — 1530—60.

Thomas Andersen — 1564.

Jens Jørgensen — 1689; † 1712, g. m. Anna Sørens-
datter, † 1719.

Knud Christensen Braad — 1705—1711. Senere til
Daugbjerg.

Jørgen Jensen Brøndum, Degn 1712—1731, begr. ³/₃
1752, 70 Aar. 1704 g. m. Dortha Jakobsdatter
Vesbech.

Jacob Jørgensen Brøndum, Degn 1731, † ¹⁹/₅ 1774,
g. ¹) m. Juliane Marie Rosenmeyer, † 1771, ²) med
Agnete Rasmusdatter Winther.

Jacob Peder Aarestrup — 1757.

Just Brøndum, † 1773.

Peder Brøndum — 1772 (taler om „min og min Søns
Korntiende“).

Søren Malling — 1775 (senere til Læsø).

T. Munch, Degn og Kapellan — 1788.

Jacob Kardyb, Degn 1788, † 1832, g. m. Dorthe
Marie Lund, † 1801.

Peder Jacobsen Kardyb — 1832. † 1855, 67 Aar gl.,
g. m. Johanne Troelsen, † 1871, 79 Aar.

1816 dør Degneenke i Søby Mette Pedersdatter, 94 Aar gl.
1835 „ „ „ Bolette Jensdatter, 75 Aar gl.

Peder Pedersen (Bukdahl), f. $^{30}/_9$ 1810, kom til Søby fra S. Resen 1855; tog Afsked 1876; † i Aarhus 1892; g. m. Kirsten Christensen, f. $^{3}/_1$ 1823, † 1902.

S. Nielsen, Degn 1876—1899.

Karl Martinus Nielsen, f. $^{15}/_{12}$ 1876 — 1898 —.

Kristian Anton Kristensen, f. i Taarup $^{1}/_2$ 1878, Søn af Husmand Chr. Christensen, Degn $^{30}/_5$ 1900— $^{1}/_{10}$ 1903, da han kaldedes til Vrønding Skole. Tidligere Lærer i Bjert, Sahl S., og i Flade p. Mors.

Peder Jakobsen, Degn fra 1903 — Febr. 1911, da han forflyttedes til Skjørring pr. Galthen.

Jakob Sørensen Schmidt, f. $^{3}/_1$ 1884 i Nyby, Læborg Sogn, Søn af Gaardejer H. S. Schmidt, demit. fra Skaarup 1910, Vikar ved Astrup Skole pr. Malling $^{1}/_9$ 1910 — $^{1}/_7$ 1911, da han konst. til Enelærer i Søby. Novbr. 1911 gift med Gyda Schou, Datter af Lærer Julius S., Ildred Skole pr. Jelling.

Fly—Vridsted.

Peder Olesøn — 1676 —.

Jens Pedersen Holm — 1717, † April 1738, g. m. Ane Marie Thøgersdatter, † 1767, 90 Aar gl.

Peder Fausing, Student, Degn 1738, † 1759.

Chr. Jacobsen Brøndum, Degn 1759, † 1822, 85 Aar gl., g. m. Maren Pedersdatter, † 1810.

Peder Tetens Mørch, Degn 1820, † $^{4}/_1$ 1854, 69 $^{1}/_2$ Aar gl., g. m. ¹⁾ Marie Elisabeth Jensen, † 1823, 38 $^{1}/_2$ Aar, ²⁾ Erica Claudine Friisenberg, † 1835, 35 Aar gl.

Niels Nielsen Lund, f. 1820 i Klejtrup pr. Hobro af Gaardfolk; udgaaet fra Lyngby Sem. 1843. Hjælpe-lærer i Laastrup, Lærer i Øls ved Hobro 1846—54; Lærer i Fly 1854—1879, † i Hvorum ved Hobro 1884. Gift med Marentine Kristine Fugl, en Lærer-datter fra N. Felding, f. 1822, † $^{1}/_2$ 1864.

Niels Jacobsen, f. i Nørre Grene, Hoven Sogn $^{17}/_{10}$ 1845; kom som 7aarig i Tjeneste hos Gaardejer

Eske Grene og hans Hustru Mette Kathrine, „et Par gjev' Folk“; var hos dem til 20 Aars Alderen og nød den Gang som senere meget godt fra deres Haand; var hos Lærer Møller i Skjern og underviste yngste Klasse i 2 Vintre; 1866 paa Staby Højskole; læste paa Friseminariet i Hammerum; tog Examen i Aarhus Sommeren 1870; 1870—71 Lærer ved Birk Skole, 1871 Hjælpe lærer ved Uhe Skole. Ringgive S., giftede sig $\frac{26}{11}$ 1873 med Andersine Christensen fra Gjellerup; $\frac{31}{7}$ 1876 kaldedes han til Lærer i Gjellerup, derfra forflyttedes han 1879 til Fly. $\frac{7}{7}$ tilflyttede han dette Embede, som han beholdt til $\frac{1}{1}$ 1906, da han søgte sin Afsked. Bor nu i Aarhus.

Nielsen, fra 1906, g. 1910 m. Mathilde Nielsen fra Sjørup.

Vroue—Resen.

Michel Vistesen — 1619 —.

Peder Jensen, Degn 1720—38, † 1758, 86 Aar, g. m. Anne Christensdatter, begr. $\frac{3}{3}$ 1722, 47 Aar.

Chr. Pedersen Børsting, Degn 1738, † 1760, g. m. Mette Jørgensen Brøndum.

Peder Madsen Nibe, Degn 1761, † 1776 som Degn i Vorde, g. m. ¹⁾ Anna Elisabeth Adamsdatter Hansen, † 1761, ²⁾ Margrethe Marie Quist, † 1792.

Chr. Winther, Degn $\frac{12}{4}$ 1761—83, g. m. ¹⁾ Johanne Pedersdatter Gram Fausing, † 1767, ²⁾ Karen Mounsdatter, † 1779, ³⁾ Johanne Andersdatter.

Niels Jensen — 1787—88 (da han kjøber Gaard i Resen).

Jacob Brædsgaard, 1788, † 1797.

O. Jensen — 1798.

Rasmus Ravn, 1802 —.

Jens Müller Mulvad — 1814, † 1835, 68 Aar, 1794 g. m. Magdalene Christensdatter Opitius, † 1836.

Chresten Hansen, f. i Terndrup, Lyngby S., $\frac{3}{3}$ 1784 af Gaardfolk; kom tilsøs og blev Styrmænd; sejlede

i 15 Aar, fik sin højre Arm afrevet i Tovværket, laa paa Hospital i Hamburg, gik nu Lærervejen; Huslærer i Aastrup, Lærer i Øls, 1835—52 Lærer i Vroue, † $\frac{1}{11}$ 1852. ¹⁾ Gift med Karen Christensdatter Wærum fra Hørby, ²⁾ g. m. Ane Kathrine Jensen fra Resen. — Skjønt han var enarmet kunde han baade forke og tærskede — tærskede dog med Forkjærlighed Drengene, saa ingen i saa Henseende fattedes det fornødne.

Chresten Pedersen Kobberoe, f. 1827 i Thy; udgaet fra Snedsted; i Vroue fra 1853— $\frac{4}{5}$ 1863; senere til Sødring, Dalbyneder S., afsat et Aarstid efter for sit uordentlige Levnet; rejste derefter til Sydamerika. Gift med Maren Madsdatter.

Laust (el. Lars) Jensen Kongsgaard, f. i Oxenbøl i Thy $\frac{28}{3}$ 1839; dem. fra Ranum 1863; Lærer i Vroue fra 1863—66; senere til Vorde; 1876 tog han der sin Afsked paa Grund af Uoverensstemmelser med sin Præst Hoffmann Bang, senere Gjæstgiver i Hjarbæk. Amsraadsmedlem. Døde af Blodforgiftning paa Viborg Sygehus 1888. Gift m. Johanne Katrine Madsine Laurence Madsen fra Thy.

Isach Jensen, f. $\frac{10}{3}$ 1831, Søn af Jens Isach, Mønsted; uexamineret; Lærer i Sønder Resen; i Vroue fra 1866— $\frac{5}{12}$ 1894. Bor nu i Viborg. Gift med Kirsten Thomsen fra Resen, f. 1840, † 1884.

Peder Pedersen Daugbjærg, f. $\frac{6}{4}$ 1861, Søn af Jens Pedersen, Vroue; dem. fra Gjedved. Lærer i Vroue fra $\frac{5}{5}$ 1894. Gift m. Margrethe Marie Gjertrud Jensen, Datter af Lærer Isach Jensen.

Mønsted—Daugbjærg.

Chr. Jensen — 1699, † $\frac{16}{4}$ 1708, g. m. Kirsten —.

Niels Jensen Hammer 1708—11 (senere Præst).

Knud Christensen Braad, fra 1711—1752; tidl. i Kobberup; † i Spørring Kro 1755; g. m. Bodil Hansdatter Rosborg, † $\frac{26}{9}$ 1754.

Peder Jacobsen, f. $16\frac{1}{9}$, 1708, Degn fra 1752; † $14\frac{1}{11}$, 1781; g. m. Katrine Margrethe Knudsdatter (Braad).

David Andersen Haun. Han er den første Degn i Daugbjerg Degnebolig, der sikkert bygges 1782*); formodentlig af Degnen selv, da han var Murer; efter gamle Folks Udsagn skal han ha' ombygget den østre Gavl af Daugbjerg Kirke; 1790 er der ikke saa lidt Misfornøjelse med David Haun. 6 Gaardmænd — Visti Christensen, Jens Jensen. Knud Jensen, Lavrids Nielsen, Jep Jensen og Peder Michelsen — har uden videre taget deres Børn ud af Skolen og udnævnt „en Karl“ til disses Lærer. Præst og Provst anmoder Bispen om at idømme de opsætsige Bønder en Mulkt. Haun sidder videre indtil 1825, da han afskediges. — Han var gift med Margrethe Pedersdatter.

Jens Pedersen, f. $21\frac{1}{5}$ 1802; hans Forældre var Husmandsfolk fra Hørsted ved Thisted; dem. fra Snedsted 1823; Lærer i V. Resen i 2 Aar; Hjælpelærer hos David Haun 1825; ansat 1826 og virkede i Daugbjerg til Novbr. 1876. Da Skolegjærningen ikke tog megen Tid i de Dage, havde han rigelig Lejlighed til at virke som en Slags Viceinspektør i det af Fr. 6. indrettede Kalkbrud i Dybdal ved Daugbjerg. Om Søndagen sang „Gamle Pedersen“ ved alle Pastoratets tre Kirker. Hans Livs store Øjeblik var, da han havde Besøg i Skolen af Fr. 6., der overværede en Time i „den indbyrdes Undervisning“; af Chr. 8. bæredes han med en Medalje. J. P. døde 1880; han var gift med Joachimine Hansine Fabricius, † 1884.

Jens Jensen, f. $16\frac{1}{4}$ 1850, Søn af Gaardejer Jens Christensen, Hellerup i Finderup Sogn; dem. 1873 fra

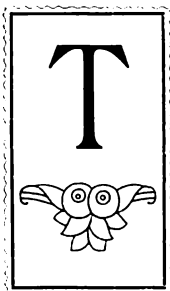
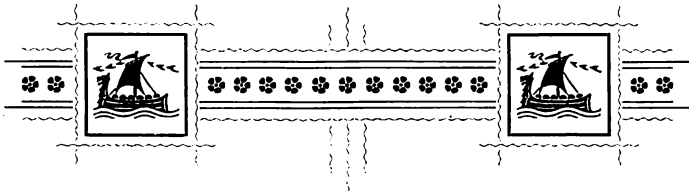
*) I en Præsteskrivelse af $10\frac{1}{4}$ 1775 hedder det, at Mons. *Morten Wammen* har været trofast og duelig „den Tid han holdt Sogneskolen her i Daugbjerg“. Men da Hauns Formand, *Peder Jacobsen*, nævnes som Degn i Mønsted-Daugbjerg-Smollerup lige til sin Død 1781, har Wammen nok været „en Omløber“, og Skolen i Daugbjerg paa dette Tidspunkt en „Omløbsskole“.

Jælling; Huslærer i Hornum; Lærer ved Fengers-
Realskole i Aarhus, Hjælpelærer hos Jens Pedersen i
Daugbjerg fra $1/_{11}$ 1874 og endelig kaldet $16/_{11}$ 1876.
Gift med Dorthea Kirstine Marie Grøndahl, en Lærer-
datter fra Nibeegnen.

Fattigvæsenet paa Fur
i det attende Aarhundrede.

AF N. OLESEN-HUSTED.

TRODS alle den danske Regerings Bestræbelser i det sekstende og syttende Aarhundrede for at afskaffe eller i alt Fald begrænde den gængse Form for Fattigforsørgelsen: Tiggeriet, vedblev dette dog at florere i en uhyggelig Grad.

Et nyt alvorligt Forsøg paa at komme Omstrefningen og Tiggeriet til Livs blev gjort af *Frederik den Fjerde*, idet han den 24. September 1708 udsendte sin Forordning: Om Forholdet med Betlere, fattige Almisse-Lemmer og Løsgængere.

Forordningen udsendtes, som det hedder i Forordet til den, for „at forekomme det i Svang gaaende overflødige Betleri, — — — hvorved ikke alene Indbyggerne meget besværes, men endog de rette Fattige og Nødtørstige betages den Almisse, som de burde nyde, ja, og mange ved saadant Betleri fra Ungdommen blive opvante til Lediggang og Ørkesløshed, hvorved de ikke alene forsømme at lære noget, hvorved de i deres Alderdom kunne sig ernære, men desuden hengive sig til en og anden Lyde og skammelig Gærning, som omsider bringer dem til en skammelig Straf og forsmædelig Død.“

De vigtigste Bestemmelser i Forordningen var for Landets Vedkommende følgende:

Provsten for sit Herred og Herredsfogden eller Birkedommeren for sit Distrikt skulde være Inspektører for de fattige. To Uger efter Forordningens Udstedelse skulde de drage fra Sogn til Sogn i Følge med Sognepræsten og 3—4 af de bedste Sognemænd, udvise de fremmede Betlere og udfærdige en Fortegnelse over de „Lemmer“, som tilhørte Sognet. Over dem skulde Præsten holde Bog.

Dernæst skulde Præsten og de udtagne Mænd kalde de øvrige Sognemænd sammen, høre og optegne hvad de godvillig vilde give aarlig i Naturalier: „Brød, Mel, Ærter og andre ædendes Varer“ til de fattige, gøre Overslag over, hvad hver fattig behøvede om Aaret og henvise dem til visse Mænd i Sognet, som saa skulde, ugentlig eller maanedlig, levere dem Føde, efter som de havde tegnet sig for Bidrag.

Proprietærerne, som havde deres Gaarde i Sognet, skulde anmodes om efter deres Evne at betænke de fattige. Hvad de vilde give, skulde de yde i Penge, som skulde være en Hjælp til Klæder for dem, „som var slet hjælpeløse“. Ogsaa Forpagtere, Ridefogder og andre Velhavere i Sognet skulde yde et Pengebidrag. Disse Ydelser skulde indgaa i en Fattigkasse eller Fattigtbøsse for Sognet. Af denne skulde foruden det alt nævnte betales Skolebøger til fattige Børn, Ligkister til Fattiglemmer o. l.

For at skaffe Omløbere bort fra Herredet skulde der oprettes en Herredskasse. Til denne skulde hver fuld Gaard i Herredet aarlig yde 4 Sk., hver halv Gaard 2 Sk., hver Boels- eller Husmand 1 Sk., hver Karl, som nød fuld Løn, 2 Sk., halv Løn 1 Sk. Blev der Penge til overs, skulde de fordeles paa de fattige i Herredet, hvor det var mest nødvendigt.

Forordningen af 24. September 1708 blev bekræftet og yderligere indskærpet Befolkningen ved Forord-

ningen af 6. Oktober 1731, og fra sidstnævnte Forordnings Udstedelse haves de Oplysninger om Fattigvæsensforholdene paa Fur, som her skal meddeles.

Furboerne vil være sig selv.

I Aaret 1733 skriver den Fur Præst, Hr. *N. Arrøe*, følgende i sin Fattigprotokol*):

Efter at Ligningen var giort over Fuur-Lands Beboere deres til Sognets fattige godvillig udlovede Gave af Korn og Penge og de fattige i tvende Klasser vare opførte, — — — befandttes, at man med samme udlovede Korn og Penge — endskøndt Sognefolkene af yderste Evne og Formue havde indgaaet at svare — til de fattiges Forplejning ingenlunde kunde udkommes; saa at enten maatte de fattige krepere, om de ej skulde nyde mere til Ophold, end den udlovede Gave kunde tilstrække, eller og Landets Beboere, som mestendels vare fattige og uformuende, over Evne bebyrdes, om man dem noget ydermere vilde eller kunde paalægge.

Da for slige Ulejligheden paa begge Sider at forekomme og hemme, blev af de fattiges Inspektører, Højædle og Velbaarne Hr. Kammerraad *Andreas Lund i Schive* samt Provsten, Velærværdige Hr. *Jens Grønbaech i Roslev* for got befundne:

Efter følgende af Sognepræsten samt 4te Danne-mænd af Fuur-Sogn giorte Forestillinger nemlig; 1: Siden Gud og Naturen ved Vandet havde skildt dette Land fra andre Lande paa alle Sider, saa var det dem lige saa læt at underholde deres egne fattige fra at overtrygle andre Sognes Beboere, som at udeholde andre Sognes fattige fra at komme til dem; 2: De fattiges indstændige Begjæring var, at de maatte gaae omkring i Sognet og søge deres hver Dags Næring.

---

*) Retskrivningen noget ændret.

hos Beboerne, som de vare vandte til, thi de fandt sig i ingen Maade tient med det udlovede Korn in natura at modtage, saasom de samme ej kunde faac tillavet formedelst den Besværlighed og Vanskelighed af Ildebrand, der var paa Landet:

3: Kornavlingen paa Landet var kun ganske liden og ringe, og Landet meget folkerigt, saa de ikke deraf kunde ernære sig men meste Ophold var af Fiskeri, hvoraf de fattige hver Dag nød sin Andel, og vilde Fiskeren nu efterdags se sig uvilligen, ja, ganske nægte dem den sædvanlige Del af Fiskeriet, naar de aarlig skulle give dem vist Korn og Penge.

4: Lovede Sogne-Mændene, at deres fattige aldrig skulde være andre Sognes til nogen Byrde og Besværing, men rigeligen og i alle Maader upaaklagelig hos og af dem self paa Landet blive ernærede, og de, som vare saa vanføre, skrøbelige eller sengeliggende, at de ej kunde gaa om paa Landet at søge deres Føde, skulle blive tilbragt fornøden Underholdning i deres Huuse, hvormed Sognepræsten tilligemed sine Medhjælpere lovede at skulle have nøje Opsigt og Indseende.

At de fattige da efter ovenanførte Raisons maatte og skulle bispises af Sognefolkene paa Landet, hvortil enhver efter sin Evne og Lejlighed skulle bidrage, saa den fattige intet skulle have at klage, — samt at enhver de Penge, som dem efter Mandtallet kunde tilkomme at betale aarlig uden Restance til Herreds Kassen skulle erlægge, hvilken skulle tage sin Anfang fra 1ste Januari 1733 efter allernaadigste Rescriptis tydelige Befaling.

Furboernes Forhold til Herredskassen.

Af Ligningen til Herredskassen for Aaret 1734 ses det, at der paa den Tid var paa Øen: 40 Gaarde med

over 2 Td. Hartkorn, d. e. Helgaarde, 33 med under 2 Tdr. Hartkorn, Halvgaarde, og 26 Huse uden Jord. Disse Ejendomme svarede deres Andel efter Lovens Bestemmelser, og Tjenestefolkenes Bidrag beløb sig til 15 Skilling, saa Folkeholdet har ikke været stort. Desuden gav Præsten „i Jesu Nafn“ 2 Mark, hans Degn, Christopher Spielderup, 4 Skilling, og Færgemanden 1 Skilling. Den samlede Sum blev 2 Rigsdaler 1 Skilling.

Disse Penge skulde egentlig efter Loven været sendt til Herredskassen, men ogsaa paa dette Punkt stræbte Furboerne efter at være sig selv. De vilde se at beholde deres egne Penge for deres eget „Land“. Derfor ser man, at Præsten de første Par Aar helt tilbageholder Pengene, skønt der ikke er nogen Anvendelse for dem, saa Summen i Slutningen af Aar 1735 er 6 Rigsdaler 3 Skilling.

Af disse Penge udbetaltes d. 9. Oktober 1735 „til Apolone Christophers Daatter af Debell, som var sted i yderste Armod med 4re umyndige Børn for hendes døde Mand at faa til Jorden“ 4 Mark, og der sendes et Aars Indtægt til Herredskassen, medens man beholdt Resten af den opsparede Sum.

Udgifterne „til fattige at faa til Jorden“ skulde egentlig ikke været afholdt af Herredskassen, men af Fattiggassen. Øen havde imidlertid ikke nogen saadan. I Stedet for var der et Legat for Øens Fattige, stiftet af Øens Ejer. Om dette Legat skal der senere fortælles.

De aarlige Indkomster til Herredskassen holder sig i de følgende Aar paa godt 2 Rigsdaler. Enkelte Aar sendes der Penge til Herredskassen, i andre Aar er der Underskud, saa der bliver Penge refunderet fra Herredskassen. Man hævder i al Almindelighed, at man har god Brug for Pengene paa selve Øen og giver dem kun ugærne fra sig. Saaledes skriver *Niels Ifversen*

og *Thomas Jensen*, Præstens Medhjælpere Aar 1742, følgende som Bilag til Regnskabet:

„Af ofvenskrevne 2 Rdl. 10 Sk. saaledes af os ere indsamlede testeres, herved attesteres og tillige, at her i Sognet ere mange fattige, som hart behøve nogen Hjælp af samme Penge til Klæder, fornemmelig tvende fattige fader- og moderløse Børn, navnlig Inger Christensdatter og Christopher Christensen, formoder derhos, at Prousten ikke vægrer voris fattige den Hjælp, som hans *Maysts.* allernaadigste Forordning tilsiger.“

Der blev til de to fattige Børns Klæder tilbagesendt 1 Rigsdaler.

Efter ydmygelig Bøn derom tilbagesendtes i de to følgende Aar ligeledes 1 Rigsdaler aarlig „til de fattiges Tarv“ uden at der blev gjort Regnskab for Pengenes Anvendelse. Inspektørerne krævede saa Aar 1744 at faa at vide, „til hvis Nøtte samme er anvendte“, og der afgaves da følgende „Regnskab“:

„At den i Aaret 1743 af Cassen udleverede Rigsdl. til fattige Børns Klæder her paa Landet er anvendt atesteres.

Thomas Jensen.

Niels Ifverssøn.

Mere fik man ikke ud af dem, og man slog sig til Ro dermed.

I Aarene 1750—80 sendes der saa at sige intet til Herredskassen. Er der Penge tilovers, beholder Præsten dem til næste Aar, slaar Pengene ikke til, lægger han det manglende ud.

Hvad man anvendte „Herredspengene“ til.

Nogle Eksempel herpaa skal meddeles:

1747: Til et fattigt Menneske navnlig Boel Mikkelsdatter af Madsbad, som aldeles indted efterlod sig Cassen til Indtægt at beregne, hendes Jordefærd 1 Rdl. 1 Mk.

1751: Til den fattige, sengeliggende Maren Toft i Nederby 4 Mk.

1752: De anførte 3 Rdl. 13 Sk. er udbetalt til Bardskærløn (d. e. Lægehonar) for en fattig Barn, navnlig Anders Pedersen, som i dette Sommer ved en uløkkelig Hændelse brækkede sit Laar.

1755: Betalt for Vadmel og Lært til dem fattige Børn 1 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

1758: Til den druknede Jens Dommerbyes Lig at hensætte 1 Rdl. 13 Sk.

1765: Til 2de fattige fader og moderløse Børn at klæde 1 Rdl. 1 Mk. 9 Sk.

1777: Til den vanvittige fader og moderløse Pige Kirsten Marie til Klæder 1 Rdl.

1779: Til den sengeliggende Søren Lund i Nederby, som har Raadenhed i Fødderne, hans Opvartning og Forflegning 1 Rdl. 3 Mk.

1782: Til en fattig omløbende Student, navnlig Elias Lomer, som døde paa Fur, hvis Efterladenheder bestod i en gammel Tversæk og et Par Strømper, alt-sammen udbragt til 1 Mk. Hans Begravelse og Liig Kiste bekostet med 1 Rdl. 3 Mk. Den ene Mark (den, hans Efterladenheder udbragtes i) anvendtes til et Lagen.

Der ligger en hel lille Livstragedie, som finder sin Afslutning paa den afsides Ø, gemt i disse faa Linjer!

Inspektørerne ønsker Reformen i Øens Fattigvæsen.

I den nu omtalte Tid, fra 1733 til omtrent 1775, vedblev Tiggeriet, trods den kongelige Anordning, alt-saa ved at være Hovedformen for Fattigunderstøttelserne paa Fur. Antagelig har der dog hos Furboerne dæmret en Anelse om, at det ikke kunde blive ved at gaa paa den Maade, men man søger saa vidt gørligt at undgaa Reformen.

Saaledes lader man Aar 1763 følgende „Attest“ medfølge Aarsregnskabet:

— — — At Sognets fattige nyder nødtørftig og fornøden Livs Ophold ved Spisningen efter Forordningen (!) hos Sognets Beboere testes.

Fur Præstegaard d. 15. Oktober 1763.

N. Arrøe. Thomas Jensen. Jens Nielsen.

Og 1776 hedder det:

— — — De rette Almisse Lemmer i Sognet forsørges og upaaklagelig af Sogne Folkene.

Iver Arrøe. Peder Thomsen. Niels Kiældsens.

Men Inspektørerne vil ikke ret slaa sig til Ro med Attesterne. Med Approbationen af Regnskabet for 1776 sendes følgende Henstilling:

— — — Iøvrigt maatte det behage Sogne Præsten for Eftertiden i de aarlige Regnskaber at forklare, hvad af Sognet til de fattige indkommer, og hvorledes samme igen distribueres, paa det man kan see, hvorvidt de fattige underholdes efter Anordningen.

Saa maa Præsten til at give nærmere Besked, og den lyder som følger:

Angaaende de fattiges Underholdning paa Fuur, da er den rigtigste Forklaring derom anført i denne Protocolts Pag. 1 og 2, som behagelig der kand læses, og er denne Indretning førdt i Følge de adgangne allernaadigste Forordninger og tillige efter Landets Beskaffenhed, hvilken Indretning endnu nøje følges; saa de fattige lider ingen Mangel paa det Nødtørftige, da Landets Beboere giærne giver efter deres Ævne og Formue, ei alene af Korn og Penge, men endog af Fisk; hvilke alt gives med en god Villie og uden Tvang. — — —

Inspektørerne gaar ham imidlertid nærmere paa Klingen. De stiller en Del Spørgsmaal til Besvarelse, og Aar 1778 indberetter Præsten da:

„I Anledning af de forelagte Poster i Pro Memoria af 5. Octobr. sidstleden maa jeg kortelig mælde:

1. At i Fuur Sogn foruden Herreds Cassens Penge, som aarlig indsamles, ved ieg ingen Sognets fattiges Casse af at sige, uden det, som nedlægges i dem fattiges Lommer og Pose, som snart fortæris, hvorved det har sit Forblivende efter forhen meldte allernaadigste Forordning.

2. Da denne kongl. Anordning af 5. Marts 1734 fastsætter, hvortil Herreds Cassens Penge maa bruges, og Sognets fattige det behøver, som falder i Sognet, troer ieg og, at de ere nærmest dertil; allerhelst da de efter samme allernaadigste Anordning skal leveris til enhver Sognepræst endeel Penge af Herreds Cassen til de nødvendige Udgifters Bestridelse i Sognet, hvorfor hand siden skal gjøre Regnskab og nøgagtig Rigtighed.

3. Da efter allernaadigst Befaling og Anordning de fattige spise hos Bønderne; og af dem nyder Mund Portioner, som deres Ævne og Lejlighed falder; vilde det blive for vidtløftigt at opregne og umuligt for mig at antegne hver 1 Sk. eller Styke Brød tilligemed andet af Fødevahre enhver har nydt i en daværende Aar. Jeg har aldrig antegnet, hvad ieg selv af slige Udgifter har haft, da den venster Haand ei maa vide; hvad den høire Haand gjør, og Gud elsker en glad Giver.

I det øvrige henholder ieg mig til forhen sidst afvigte Aar givne Forklaring (!); angaaende de fattiges Underholdning i Fuur Sogn; og uagtet dette Sogn er fattig og ringe og har en stor Mængde af fattige, har det dog aldrig faaet Hjælp af andre Sogner; som kunde

have meer og større Indkomster og minder fattige, hvilked dog er efter tilmældte Anordning.“

Det er helt kuriøt at se, hvor frejdigt den Fur-Præst paastaar, at man paa Fur har sit Fattigvæsen ordnet efter kongelig Anordning af 1734, skønt man netop er gaaet helt uden om denne.

Men Autoriteterne lader i de følgende Aar Furboerne i Ro med deres Fattigvæsen.

At de forskellige Forespørgsler har irriteret Præsten og hans Medhjælpere turde maaske fremgaa af følgende Linjer, hvormed Regnskabet for 1780 tilsendes Inspektørerne:

„Desuden har ieg vel betalt til 3de andre fattiges Jordefærd, som døde i forrige Vindter af den graserende Blodgang 2 Rdl., hvilked anføres dog iike for at nyde nogen Godtgørelse; thi ieg har hellere villet betale af mit eget, end ansees for at bebyrde den fattiges Casse med alt for store Udgifter.“

I 1782 har han imidlertid fattet et andet Sind: Han skriver:

„Foruden de mange omløbende Betlere, som Landet daglig besværes med, har Fuurland ved de dyre Tider idelig Tilgang af egne fattige, hvorfor det som et fattigt Sogn vil kunde behøve Hjælp af de andre Sogne, som har større Indkomster, som det dog aldrig har nydt, men næred sig med sit eget. Det overskydende, som ieg derfor faaer tilgode, kand beroe til næste Aars Regnskab, da det kan blive godtgjort.“

Fru Kierulffs Legat.

Som allerede nævnt var det ved kongelig Forordning paabudt Godsejere og andre Velhavere hver i sit Pastorat at yde et Beløb til en Fattigkasse. Da der ingen saadanne Velhavere boede paa selve Øen, fik Fur sig ingen Fattigkasse.

Derimod havde Øen paa anden Maade et ret betydelig Tilskud til sit Fattigvæsen, et Tilskud, som muligt bidrog til, at Furboerne kunde vedblive at undgaa den faste Fattigudgift.

I Begyndelsen af det attende Aarhundrede var alle Furboerne Fæstere. Øen ejedes fra Aar 1722 af en Hr. *Anders Kierulff* til Sødal i Rødding Sogn ved Viborg. Hans Enke, *Margrethe Dorthea*, født *Braes*, oprettede ved kongelig konfirmeret Fundats af 28. August 1739 et Legat for Almisse-Lemmer paa Fur. Legatet skulde bestyres af Sognepræsten, og Enkefru Kierulff har underskrevet Regnskabsprotokollen 28. Oktober 1739.

Det første Aars Regnskab ser saaledes ud:

Indtægt:

1739 d. 1. November er mig af Søedahls Ejere leveret	17 Rdl. 2 Mk.
1740 d. 1. Maj er mig iligemaade leveret	17 — 2 —
	34 Rdl. 4 Mk.

Udgift:

Under No. 1 Jens Nielsen af Sundgaard 53 Aar, døde efter 3 Uggers Forløb, nörd af Legate	3 Mk.
d. 16. November 1739 er Marie Peders Datter 80 Aar og Anne Ips Datter 64 Aar, begge i Huuse tilsammen paa Gaden i den afdødes Sted indskrevne og har oppebaared til d. 23. Octobr.	8 Rdl. 1 —
Under No. 2 Kirsten Nielsdatter af Madsbad 33 Aar døde d. 24de Decembr. nörd	1 — 2 —

I denne afdødes Sted er Kirsten Mortens Datter af Debel 70 Aar indskreven, døde d. 13. August og haude nörd	5 Rdl. 4 Mk.
Under No. 3 er en Pige 20 Aar gammel indtegnet, som i sit 12 Aar blev blind paa begge sine Øjne. Hendes Nafn er Maren Niels Datter har faaed til d. 23. Octbr. 1740	8 — 4 —
Under No. 4 tvende Sødskende Thomas Ifversen og Dorrthe Ifvers Datter, den første 59, den anden 64 Aar i Huuse tilsammen i Madsbad. Efter Qvindens Død d. 24. Juny 1740 nyder Broderen Thomas Ifversen den hele Portion. De hafve nødt og modtagen fra 1. November 1739 til 23. Oktobr. 1740.....	8 — 4 —
Under No. 2 i den afgangne Kirsten Mortens Datters Sted er Maren (?) Datter indskreven og har til d. 23. Octobr. 1740 oppebaared Penge ...	1 — 4 —

Hvormed indeværende Aars Regnskab er til endebragt og de anførte Indtægts Penge 34 Rdl. 4 Mk. rigtig i Menighedens paa sine distribuerede, hvilked og af Qvittanes Boggen bevises.

Fuur Præstegaard d. 25. Octobr. 1740.

N. Arrøe.

Det var Bestemmelsen, at Legatets Midler, der hvert Aar var 34 Rdl. 4 Mk., skulde uddeles i 4 Portioner, og dette blev ogsaa som oftest gennemført. Kun, hvor en eller flere af de fattige, som Legatet var tildelt, døde i Aarets Løb, fordeltes Pengene, som i det nu meddelte Regnskab, mellem flere.

Som Normalregnskab over Udgifterne kan tages det fra Aar 1762:

Til No. 1. Den blinde Sophie Peders			
Daatter har bekommen	8 Rdl.	4 Mk.	
Til No. 2. Thomas Ladegaard	8	— 4	—
Til No. 3. Den blinde Maren Nielsdaatter	8	— 4	—
Til No. 4. Thomas Pedersen	8	— 4	—
	34 Rdl.	4 Mk.	

Og endelig kan vi for at give en Prøve paa hin Tids, for vore Øren noget drastige, Udtryksmaade, tage Udgiftsregnskabet for Aaret 1784:

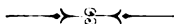
No. 1. Til den taabelige Anne Graversdaatter 1 Mk. ugentlig er	8 Rdl.	4 Mk.	
No. 2. Til den vanvittige Niels Justesen i Dalsgaard ligesaa	8	— 4	—
No. 3. Til den blinde Maren Nielsdaatter i Madsbad ligesaa	8	— 4	—
No. 4. Til 2de gl. og ælendige Qvinder Mette Jensdaatter paa Gaden og Inger Nielsdaatter i Nederbye, som nyde hver 8 Skilling ugentlig er ..	8	— 4	—
Tilsammen	34 Rdl.	4 Mk.	

Fra 1739 til 1757 udbetaltes Legatet antagelig fra Sødal, men Aar 1757 udviser Regnskabet, at Pengene er sendte fra Herregaarden Kokkedal i Øster Hanherred. Familien Braes ejede nemlig fra omtrent 1690 til 1773 denne Gaard. Aar 1773 gik Gaarden ud af Familiens Besiddelse, men Pengene vedblev at komme til Fur derfra, i alt Fald til 1792. Da slutter Protokollen. Samme Aar dør den Mand, Konsistorialraad Lars Joh. Jelstrup, som Familien Braes i Aaret 1773 solgte Kokkedal til, og det er jo tænkeligt, at Protokol-

lens Slutning og dette Dødsfald staar i en vis Forbindelse.

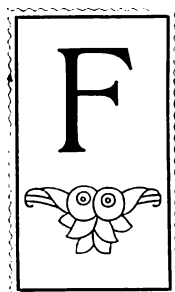
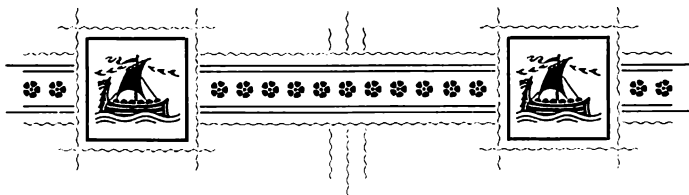
Det er klart, at Legatet havde sin store Betydning for Øen; thi 34 Rdl. 4 Mk. var en betydelig Sum i de Dage; de svarede omtrent til 250 Kr. nu om Stunder. Og Fornødenhederne var faa og smaa i vore Tiptipoldefædres Dage.

.

Fra det 16. Aarhundrede.

Ved JAKOB LYKKE.

FOR den, der søger *Livet* i en svunden Tids Historie, er Forskningen ofte at ligne ved en Ørkenvandring. Gennem Skøder og Pantebrevc, Skattelister og Tingsvidner er det, man møjsommeligt maa bane sig Vej, og Udbyttet bliver maaske kun en Række tørre Data. Men træffer man saa paa sin Vandring een eller anden Fortidslevning, der bringer én et Pust fra det egentlige Menneskeliv, som det levedes — fordum som nu — i jævne Hverdagsforhold og i store Glæder og store Sorger, — da styrter man sig derover med saa meget større Graadighed.

Ingen nulevende dansk Historiker har i saa høj Grad som Professor *Troels-Lund* forstaaet at finde og bruge saadanne Træk til Livsbilleder fra længst forsvunden Tid. Det er derfor, vi synes, hans Historie-skrivning er saa levende, og det er vel endelig ogsaa derfor, at den historiske Kritik, der altid — og med Rette — har megen Kærlighed til de tørre Data, har ondt ved at lade denne Historieskrivning i Fred.

Nedenfor skal nu gængives to saadanne Smaabilleder, det ene et Uddrag af en Ligprædiken — og Ligprædikener er jo desværre ikke altid saa paalidelige Aktstykker, som de kunde være —, det andet et høfligt

Privatbrev, — og høflige Privatbreve kan ganske vist ogsaa somme Tider svare daarligt nok til Ophavsmandens oprigtige Mening. Begge Aktstykker er fra Frederik d. 2dens Tid og vedrører to i Sallings Historie velkendte Kvinder, Iver Krabbes Enke, Fru *Magdalene Banner* paa Krabbesholm, og hendes Datter *Dorthe*, senere gift med Hr. Erik Lykke til Eskjær.

En ret udførlig Skildring af disse to Kvinder vil man finde i Aarbogen for 1910. Her skal da kun nævnes, at *Dorthe Krabbe*, en halv Sned Aar efter sin Faders Død, paa Københavns Slot, i Kongens egen Nærværelse, blev trolovet med den tyske Grev *Günther af Barby*, Herre til Mulingen, og at denne for sin tro Tjeneste som Hofmarskalk hos Frederik d. 2den fik — med visse Forbehold — tilskødet Spøttrup Gaard og Gods. Dette skete 1. Aug. 1570.

Og Greven lod tømre og mure paa den gamle Gaard, at den kunde blive rigtig fin til ham og hans Brud. Men selv var han syg og elendig. Gang paa Gang blev Brylluppet bestemt, og stadig maatte det udsættes, fordi Brudgommen ikke kunde komme sig. Man gled ind i Aaret 1572 og satte nu sin Lid til Vaaren. Brylluppet skulde saa fejres d. 22. Juli. Kongen selv vilde være Vært.

Men Grev Günther blev daarligere og daarligere, og d. 25. September s. A. døde han.

Hans Svigermoder fra Krabbesholm havde besøgt ham om Høsten. Da havde det næsten set ud til, at han skulde komme sig, og man havde atter begyndt at lægge alting til Rette til Brylluppet.

I Stedet for maatte der nu sørges for Begravelsen. Denne fandt først Sted henved fire Maaneder efter Dødsfaldet, og da ikke, som Fru Magdalene havde ønsket, i Resen Kirke, men efter kongelig Ordre i Københavns Frue Kirke. Sagtens er Højtideligheden

foregaaet med Pomp og Pragt, som det sømmede sig ved en saadan Lejlighed. Men Fru Magdalene var ved Sygdom forhindret i at være til Stede personlig.

Til Gengæld og som en Slags Erstatning modtog hun kort efter et langt Brev fra Præsten, der havde talt over den Afdøde, og som ikke var nogen ringere end den — baade da og siden — velkendte Salmebogsforfatter *Hans Thomesen*.

Det er dette Brev, hvoraf der nedenfor skal gives nogle smaa Uddrag. Det er dateret d. 15. Jan. 1573 og udkom 1577 i Trykken som en Ligprædiken over Grev Günther under den Titel:

Trøst
aff Guds ord
for dennem som aff
deres Venners døde-
lig Affgang be-
drøffuis;
tilsscreffuen
Erlige oc Velbyrdige Frue
Magdalene Ban-
ner.
Aff
Hans Thomissøn.

Hans Thomesen ønsker til Indledning „Erlig / velbyrdig oc Gudfryctig frue Magdalene Banner / til Krabbisholm / salige Iffuer Krabbes cffterleffuerske / sin gunstige Patron oc gode Ven / Naade / Fred og trøst / aff Gud Fader ved Jesum Christum vor Herre / oc den værdige Helligaand / Amen.“

Derefter skrider den brave Præstemand til Værket med al sin pastorale Veltalenhed, men ogsaa med den Troens Frejdighed og kristelige Forstaelse, som man

maa vente at finde hos ham, der første Gang har sunget den gamle Kærnesalme:

„Jeg vil mig Herren love,
som alle mine Synder bar,

og sunget den saaledes, at mange enfoldige Kristne i senere Slægtled har sunget med og fundet Styrkelse deri.

Mange Hedninger, siger Hans Thomesen, stiller sig saaledes an, naar de faar Sorg, at de river sig, besynderligen i Ansigtet, med deres egne Negle, med Knive og Syle, indtil der kommer Blod ud efter, og somme river Haaret af sig. Men Skriften har Trøst at bringe de Kristne.

„Derfore, gunstige Frue Magdalene, efterdi den almægtige Gud haver nu hjemkaldt den ædle og velbyrdige Herre Günther, Greve til Barby og Herre til Mulingen, som var Eders kære Datters, Ærlige og Velbyrdige Jomfru Dorothe Krabbes, trolovede Fæstemand, og jeg af Eders Skrivelse vel kan formærke, eder heraf at stedes udi stor Hjærtens Sorrow og Banghed og storligen forlænges at vide, hvordan hans Endeligt var: — da haver jeg i den bedste Mening for nytteligt anset eder korteligen at tilskrive og, Eder og Eders kære Børn, Slægt, Svogre og Venner til Husværelse, optegne de besynderligste Trøst, som Eder i denne Banghed kan mest og bedst komme til Forlæskelse.

Jeg kan ikke fortænke Eder [i], at I her som en Moder begræder denne Elendighed, besynderlig idet at Eders Datter, Ærlige og Velbyrdige Jomfru Dorothe Krabbe, saa hasteligen havør mistet sin kære Fæstemand i disse Dage, som I nu alting til Brylluppet havde beredt og tilskikket, og I derhos betænker, hvad Glæde, Trøst, Ære, Hjælp, Bistand og Forsvar I kunde haft af hannem, dersom Gud havde længer sparet hannem Livet.“

Derefter opregner Hans Thomesen en Mængde Eksempler af det gamle Testament for at vise, hvorledes den fromme skal bære sin Sorg. Han raader den sørgende Kvinde til at ydmyge sig under Guds vældige Haand, flittig læse i „Davids Salmer og andre Steder i den hellige Skrift“ og give sig i Samtale med andre gode Guds Børn. „Thi at ene i Raad og ene i Sorrig skal man ikke være, som salige Dr. Petrus Palladius sagde“.

Men Fru Magdalene skal ikke blot trøstes med Skriftens Ord, men ogsaa — for at bruge et Udtryk af Luther — med klare Grunde. Disse klare Grunde fremfører Hans Thomesen under seks Hovedsynspunkter, nemlig:

- 1) Alle Menneskers Vilkaar.
- 2) Guds Vilje og Forsyn.
- 3) Denne Ædle og Velbyrdige Herre, Günthers, Greve af Barby etc., kristelige og gudfrygtige Endeligt.
- 4) Hans eget Gavn og Bedste.
- 5) Eders eget Gavn og Bedste.
- 6) Legemens Opstandelse og det evige Liv.

At følge Hans Thomesen gennem alle hans fromme Betragtninger vilde her føre for vidt. Den historiske Interesse knytter sig særlig til Punkt 3, og det er muligt, at Fru Magdalene har haft det paa samme Vis. Det har Præsten ogsaa en Følelse af. Det er, siger han, „ikke andet muligt, end at Eders Hjærte jo forlattes og Sorrigen forringes, naar I hører og udi Sandhed forfare, hvorledes salige Greve Günther etc. saare gudfrygteligen beskikket sig til Døden og kristeligen hensov i Herren“.

Som Indledning til sin Omtale heraf giver Hans Thomesen derpaa et kort Omrids af den afdødes Levned, nævner hans Forældre, Wulf til Barby og Agnesa, f.

Grevinde af Mansfeld, og anfører, at „den gode Gud haver rigeligen velsignet dennem i deres Ægte-Stat og givet dennem 21 Ædle og Velbyrdige Børn tilsammen“ (nemlig 13 Sønner og 8 Døtre, hvoraf dog kun henholdsvis 6 og 1 i Live), opregner dernæst Grevens Avancementer, hans Tjeneste hos Hertugen af Sachsen og hos Frederik d. 2den, hvis Kroningsfest havde ført ham ind i Landet, og endelig hans Ophøjelse til Marskalk 22. Febr. 1571 og paafølgende Belønning med „stateligt Arvegods“, svarende til det gode Rygte, han nød for „Fromhed og Dannished“.

Og saa var det jo, han ønskede „at fuldgøre det Ægteskabsløfte og Trolovelse, som han med Eders kære Datter, Ærl. og Velb. Jomfru Dorothe Krabbe, aabenbarlig og kristelig gjort havde.“ Men Sygdommen tog Overhaand: „Han var i 25 Uger saa udsotet, at den lange Syge blev ham den visse Død“. Den 20. Septbr. lod han ved sin Vært, „den Dannemand Bernt Thor Westen“, skikke Bud efter Hans Thomesen, og han indfandt sig hos ham Dagen efter og gav ham Sakramentet. Tre Dage senere gjorde han Testamente „og besynderligen betænkte i samme Testamente sin Fæstemø, Ærl. og Velb. Jomfru Dorothe Krabbe“. — „Samme Dag lod han hende ogsaa hasteligen kalde til sig og havde i Agt at ville endeligen tale med hende om sine adskillige Bestillinger. Men der han saa hende græde, ryste og skælte af den Ynk, som hun saa paa hannem, da lod han alting betæmme og begyndte at trøste hende og formene hende til at bede, at Guds Vilje maatte ske. Han ønskede hende ogsaa Guds Benedidelse til Liv og Sjæl og sagde saa hende og Eder God Nat, med Taksigelser for, hvad Ære og Velgering som I og Eders Ærlige og Velbyrdige Børn, Søkend og andre Slægtninge og Svogre hannem bevist havde“.

Siden læste Præsten for ham af en tysk Bønnebog, der laa ved hans Seng. En hel Skare af Venner stod omkring Dødslejet. Hans Thomesen nævner fem Herremænd, fire Fruer, fem Jomfruer, foruden Jomfru Dorothe, og fire Tjenere. De holdt Bøn for ham, og han bad selv med, bl. a. i disse Ord: „O Gott, verkürtze mir meine Schmetzen! O Gott, sey mir armen Sünder gnedich und barmhertzig!“*)

„Og det var hans sidste Bøn, som blev snart bøn-hørt; thi den 25. Sept. næst forleden, om Morgenen, der Klokken var et Kvarter nær to Slæt, straks efter denne sin sidste Bøn, gav han nogle faa Sukke fra sig, lukte selv sine Øjne og saare sagtmodeligen hensov i Herren“.

Den fromme Frue paa Krabbesholm maa vel have følt Trøsten i denne Skildring, selv om hun har vidst lige saa godt som vi, at saaledes lyder i det væsentlige i alle Ligtaler fra den Tid Beskrivelsen af den Afdødes opbyggelige Endeligt.

Men Menneskenes Børn skal ikke blot søge Trøst overfor Døden, men ogsaa drage Lære af den. „Der er ingen Ting“, siger Hans Thomesen, „som kan bedre fordrive den forgiftige Hovmod, den utilbørlige Pralen med Klæder, Gang (Esa. 3.) og andet, den overflødige Lækkerhed i Mad og Drikke, den umættelige Gerrighed og andre legemlige Lyster etc., end denne Tanke om Døden. . . . Der vokser af Menneskers Marv og Hjerne Hugorme, Tudser og Padder, som siden æder Legemet etc. Hvi vilde jeg arme Creatur saa „koxe“ mig af min dejlige Skabning etc.!“

Punkt for Punkt i Henhold til sin førnævnte Disposition fører Præsten sin Tale til Ende og slutter da saaledes:

---

*) „O Gud, forkort mig mine Smærter! O Gud, vær mig arme Synder naadig og barmhjærtig!“

„Gunstige Frue Magdalene Banner!

Dette er denne Trøsteskrift, som jeg paa denne Tid vilde Eder tilskrive, forhaabendes, at naar I flitteligen overvejer disse Stykker, som her befattet er, at I skal kunne i denne Eders Sorg husvales.

Den evige gode Gud, som er Enkernes Dommer og de Faderløses Fader, trøste og bevare Eder og Eders kære Datter, Ærlig og Velb. Jomfru Dorothe Krabbe, som nu haver mistet sin Ædle og Velbyrdige Fæstemand, desligeste Eders andre Børn, Æ. og V. Frue Anne Krabbe, som er Æ. og V. Axel Vifferts Husfrue, Æ. og V. Jomfru Helvig Krabbe, Æ. og V. Jomfru Karine Krabbe.

Guds Naade og Velsignelse være med Eder allesammen til Liv og Sjæl. Amen!

Datum Kjøbenhavn Aar MDLXXIII den XV. Dag Januarii, paa hvilken Ædle og Velbyrdige Herre Günther, Greve til Barby, Herre til Mulingen, blev her i Vor Frue Kirke hæderligen begravet.

Eders pligtige og
villige Tjener
Hans Thomissøn,
Sognepræst til Vor
Frue Kirke i Kjøbenhavn.“

Hans Thomesens Trøstebrev til Fru Magdalene Banner skiller sig i mange Stykker ikke væsentlig fra de utallige andre Ligtaler fra Samtiden, men giver os alligevel et smukt Billede af den gamle Salmedigter. Og naar han taler om Trøsten over Døden, giver det altid hans Ord nogen Vægt, at han selv tilforn havde mistet sin Hustru, der var død i Barselseng, kun 17 Aar gammel.

Selv døde Hans Thomesen kun tre Fjerdingsaar efter Grev Günthers Jordefærd og blev stedt til Hvile i den samme Kirke som Greven.

Men et Par Aar senere ægtede Dorthé Krabbe Adelsmanden *Benedict v. Alefeldt*, der fik Lov at beholde Spøttrup i 24 Aar. Uheldigvis kom han med Kong Frederik paa en Tysklandsrejse, og ved et Velkomstgilde i Bützow sammen med Kongen og Hertug Ulrich — drak han sig ihjel.

Saa sad Fru Dorthé tilbage paa Spøttrup som Enke i nogen Tid.

Og nu kommer vi til det andet lille Aktstykke.

En Dag i Forsommeren 1578 fik Fru Dorthé Krabbe Brev fra sin ældre Veninde, Fru *Birgitte Bølle*, gift med Birgitte Gøyes Halvbroder, Christoffer Gøye til Gunderslevholm, og selv Halvsøster til Tyge Brahes Fader. „De Brahers gale Moster“ kalder en gammel Slægtebog hende, uden at man rigtig ved, hvad der sigtes til. Rig var hun, og det ser ud til, at hun har været noget af en „Kirsten Giftkniv“. I hvert Fald spillede hun en vis Rolle i mange Adelsfamiliers indre Liv. Selv havde hun ingen Børn at sørge for. Saa meget bedre kunde hun ofre sig for andres.

Nu i denne Sommer skulde hun være med at pynte *Margrethe Gøye* til Brud. At „rede Brud“ var et Hædershverv, men ellers vanskeligt nok. Ingen Brud ejede selv Brudepynt nok. Der skulde laanes. Og „Bruderederne“ var her selvskrevne Mellemænd*).

Det var i Egenskab af „Brudereder“, at Fru Birgitte Bølle ogsaa vendte sig til den unge Enke paa Spøttrup. Og det er Fru Dorthes Svar**), der nedenfor skal gengives som et godt Eksempel paa et høfligt Privatbrev fra det 16. Aarhundrede.

*) Se f. Eks. Troels-Lund: „Dagligt Liv“ X., Illustr. Udgave, S. 109 ff.

**) „Danske Adelsbreve“, Fasc. 35, „Krabbe“. Rigsarkivet i Kbhvn.

Læserne vil forhaabentlig ved Taalmodighed kunne arbejde sig igennem den lidet moderne, men for Dattiden karakteristiske Retskrivning, der her kun er læmpet med Hensyn til Tegnsætning og Brugen af store og smaa Bogstaver.

„Miinn ganndske wennliig Hilssenn nu ock altiid forssennt med Gud, wor Herre! Kiere Morsøster, Frue Bieriitte! Gud Allmectigste were altiid huoss Eder med sin Helligand oc Naade och beuare Eder naadeliigenn och well fraa ald ditt, Eder kand werre skaadelig ennthin thiill Siell eller Liiff!

Kiere Morsøster, Frue Biriitte! Biithacher ieg Eder gandske gierne for aldt gott, som Y mig giortt och beuist haffuer. for hvilikitt ieg alle mine Dage wiill findis guoduiligen och giernne thiill att forskylle ij alle dij Mader, der Ether thiill Wiilge och Guode werre kand.

Kiere Morsøster, Frue Biritte! Som I skriffuer mig thill, att ieg wille lanne Eder min Halsbind och Smøcker, thill att smøcke Jomfrue Mergret thiill Brud met, — tha giffuer jeg ether wennlig att wide, att ieg aldrig haffuer hafft Halsbind, men sender Eder nu med ditte Ethers Bud mine Smøcker, saa mange der duer nogitt. Dersom ieg haffde hatt fliere, diitt Eder kunde haffue thiennitt, skulle Ij giernne haffue bekommitt dennem. Och beder Eder saa giernc, att I wille sennde mig dennom, strax Ij haffuer hollitt paa thennom, dij ieg haffuer loffuit dennom en andinsted hinn.

A. K. M. S. (d. e. Allerkæreste Morsøster)! Saa wiill ieg nu icke lenger opholde eder meth thinne min schriffuilsse, men alle min Dage gandske gierne gøre aldt, huiss Ij kand haffue Erre och gott aff och were thiennitt met, [det] kiender Gud Allmectigste, den ieg will haffue Eder befalitt thiill Sell och Liiff, och aldt, huiss Eder kiertt er! Wille Ij haffue thind Wmag och

sige Eders kiere Hosbund mange Guodnether paa mine Weginn.

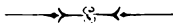
Aff Spøttrup, thind 19. Dag Junij Aar MDLxxviii.
Doritte Krabbe.

Kierre Morster! Sender ieg Ether ett Register paa same Smøcker.

Erlliig och welbiurdiige Frue, Frue Biritte Bølle, Christoffer Gyis thill Gumsløffholm, min kære Mors-søster och synderlig guode Wenn, gandtzenntligenn thiillschreffuiitt.“

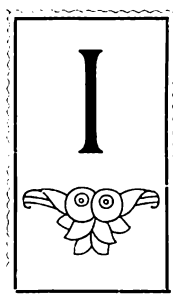
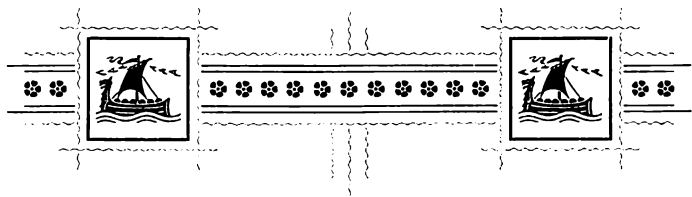

Et Par Aar senere fik Fru Dorthe selv Brug for sine Smykker — ved sit Bryllup med Hr. *Erik Lykke* til Eskjær. Ved hans Side er det, hun nu hviler i Grinderslev Klosterkirke.

Præsterne i Lem-Vejby siden Reformationen.

Ved LÆRER CHRISTEN JENSEN, *Linde*.

LEM-VEJBY PASTORAT var Vejby indtil 1590 Hovedsognet, og Præsterne boede der. Den nordligste af de to Gaarde, der endnu ligger lige Øst for Kirken, var Præstegaard, og en Del gammel Plantning, som ellers ikke plejer at findes ved Bøndergaarde, stammer maaske fra de gamle Præster.

Den første Præst efter Reformationen hed *Lavrids Rytter*. Han kaldtes „den ridende og den flyvende Præst“, hvilket tyder paa, at han færdedes til Hest og med en stærk Fart. Han havde i lang Tid været Skriver paa Spøttrup, som ejedes af Biskop i Viborg, *Friis*, og han var da tillige Præst ved nogle Kirker, som hørte til Spøttrup.

Hans Efterfølger kaldes somme Steder *Peder Bagge*, andre Steder *Peder Trane*; han havde Embedet 1562, men var da tilsyneladende ung paa Pladsen. Han deltog dette Aar i en i Hem afholdt Provsteret, for hvilken Hr. *Erik Lavridsen* i Haasum var anklaget. 1571 deltog han atter i et Møde i Brøndum Kirke angaaende Erik Lavridsen. 1584 deltog han i et Møde i Balling Kirke, paa hvilket Herredets Præster valgte Delegerede til Prins Christians — den senere Christian d. 4' — Hylding. Han har altsaa været i Embedet i alt Fald

fra 1562 til 84, og han og hans Formand, Lavrids Rytter, boede i Vejby, hvorimod den næstfølgende Præst, *Jens Mikkelsen Bloch*, flyttede til Lem — eller, som det fordem altid skreves, Lemb.

Hovedgaarden Hostrup i Lem ejedes den Gang af et Par gamle Jomfruer. De manglede Selskab og ønskede derfor at have Præstefamilien i Nærheden til Omgang. De skænkede saa en Bondegård i Vesterlem til Præstegaard, og Præsten ansøgte derpaa Aar 1590 Kongen om Tilladelse til at maatte flytte til Lem. De Grunde, han angav for sine Ønsker, var følgende: Der ligger to Herremands-Gaarde — Bustrup og Hostrup — i Lem Sogn, og Landsbyerne i Sognet ligger saa vidt fra hverandre, at det falder ham meget strængt at vandre fra Vejby til disse vidt spredte Gaarde i Lem Sogn for at besøge syge Folk. Endvidere skal han næsten hele Sommeren igennem om Søndagen og andre Helligdage prædike to Gange i Lem Kirke, og det falder ham ogsaa meget besværligt. Endelig ligger Herredstinget, der holdes om Lørdagen, ved Vejby Kirke, og denne verdslige Forsamling hindrer ham meget i hans Studeringer.

Hans Ansøgning bevilgedes, og Lehnsmanden paa Skivehus, *Henrik Below*, fik Befaling at hjælpe ham til at faa den skænkede Gaard i Lem til Bolig ved at faa den Fæstebonde, som bebodde den, til at forlade den mod i Stedet for at bebo Præstegaarden i Vejby. Alting skulde ordnes i Mindelighed, saa at der ikke skulde komme Klager, hverken fra Præsten, Sognefolkene eller den nævnte Fæstebonde. Jens Bloch flyttede saa til Lem; siden har Præsten boet der og Lem været Hovedsognet.

Præstegaarden i Vejby blev delvis en Mensalgaard.*)

---

*) En Gaard, som er bestemt til en Præsts Kost og Tæring.

Gaardens Herlighed kom under Hostrup som en Erstatning for Præstegaarden i Lem, medens der kom til at paa-hvile den en „Anneksskyld“ til Præsteembedet, bestaaende af tredobbelt Korn- og Kvægtiende samt Bondeskyld eller Landgilde. Det ses, at ca. 80 Aar efter ydedes de to Tiender af Gaarden efter Akkord i Penge, ialt 7 Rdlr. 2 Mk.

1792 tilskødede Ejeren af Hostrup en Mand ved Navn *Søren Pedersen Præstgaard* sin tilhørende „Herlighed“ i Anneksgaarden for 680 Rdlr. I dette Skøde findes Forholdet til Præsten nævnt med følgende Ord: „Køberen, som nu selv bliver Herlighedsejer, vorder ansvarlig for den Afgift, som sædvanlig er svaret af Anneksskylden og herefter svares bør til Lem Præstegaard“. Aar 1801 tilskøder Provsten under Vakance i Embedet i Henhold til kongelig Bevilling hele den ovennævnte Anneksskyld til samme *Søren Pedersen Præstgaard* for 800 Rdl.

Aar 1588 brændte Lem Kirke. Den havde Straatag, og Ilden opkom ved, at en uforsigtig Karl — han skal have været fra Brogaard i Nørlem — skød efter Duer paa Taget. Kirken ejedes af Herremanden paa Bustrup, *Thyge Krabbe*, en Sønneson af den fra Grevens Fejde saa bekendte Rigmarsk *Thyge Krabbe*. Han havde Forleningsbrev paa begge Sognes Kongetiender mod at svare en aarlig Afgift til Kronen. Nu fik han efter Ansøgning Tilladelse til indtil videre at maatte anvende denne Afgift til Genopbyggelse af den brændte Kirke, da denne ikke selv havde saadan Formue og Indkomst, at den saa snart kunde genrejses dermed. Paa een af de nederste Kirkestole i den genopbyggede Kirke har han ladet indskære følgende Indskrift:

„Der mand Guds Aar mon skrifve,
Tvsind femhonder otte og firsendstive,
Lod Erlig og Velbørdig Mand.
Tygge Krabbe paa min Sand.

Denne Kierck opbøge paa ny.
 Med Tømer Stin Kalck og Bly.
 Hvilke var slet afbrend.
 Uden dene Mvvr som stod igien.“

Jens Bloch efterfulgtes af *Erik Knudsen* fra Ejsing i Harsyssel. I Ejsing havde man fra 1589 til 1628 en Præst ved Navn *Knud Christensen*, hvis Liv ikke just kunde tjene som et lysende Eksempel for hans Sognebørn. Aar 1593 klagede en Pige, *Ingeborg Lavridsdatter*, til Biskoppen over, at Knud Christensen havde lovet hende Ægteskab, men ikke efterkommet sit Løfte, hvorfor hun anmodede om, at det maatte blive ham forbudt at prædike. Det skete ogsaa virkelig; men nu trolovede han sig med hende i Godtfolks Nærværelse, hvorfor hun ansøgte om, at han atter maatte faa Tilladelse til at prædike. Tilladelsen gaves, og det saa nu ud til, at alt var klappet og klart; men saa gaar Raden hen, skønt han er trolovet med Ingeborg, at „beligge“ en af sin Faders Piger. Dette blev gennem Lehnsmanden og Biskoppen berettet Kongen, Christian d. 4., der befalede, at da Knud Christensens idelige Forseelser ikke kan taales, skal Biskoppen tage ham i tilbørlig Straf derfor og lade ham staa aabenbar Skrifte. Derefter maa han atter stedes til Kald og prædike og gøre Tjeneste ligesom tidligere. Det var hans Søn, *Erik Knudsen*, der blev Jens Blochs Efterfølger som Præst i Lem. Han døde 1641 og efterfulgtes af *Niels Strangesen Ring*, 1641 til 1670.

Den næste Præst var *Mathias Bendixen Koch*, 1670 til 1686, død 1688, gift med *Anna Mogensdatter*, en Præstedatter fra Haasum. Han skulde svare Pension til sin Formands Enke, og paa hendes Børns og Venners Tilskyndelse oprettede han en Kontrakt med hende om Pensionens Størrelse, da han modtog Kaldet; men Aaret efter klager han til Kongen over, at han formedelst

Kaldets slette Tilstand umulig kan efterkomme Kontrakten. Han flyr nu til Kongen i allerstørste Ydmyghed begærende, eftersom den oprettede Kontrakt strider mod Ordinansen, Resessen og alle kongelige i denne Sag udgivne Breve og Dokumenter, da at maatte forskaanes for hendes Børns og Venners ubillige Begæring efter oprettede Kontrakt, der ogsaa umulig kan bestaa, hvis Ordinans, Resessen og andre kongelige Breve skal holdes. Hvad Ordinans, Resessen og andre kongelige Breve ham tilholder, forbinder han sig gærne til at give. Han anraaber om Kongens Assistance, saa at han for hendes Børn og Venner kan blive i Fred, hvilket han med sine Bønner og Paakaldelser for det ganske kongelige Hus altid vil paaskønne. Han undertegner sig: Deres kongelige Majestæts allerunderdanigste, ydmygeste Tjener. — Hans Klage tagcs for saa vidt til Følge, som Kongen befaler, at Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen skal undersøge Sagen og „saaledes mellemsige og forene, som de eragter, paa begge Sider det er billigst at være“. At Kaldet var saa usselt og slet, som Hr. Mathias Bendixen paaberaaber sig, er dog næppe troligt, thi han blev efterhaanden i Stand til at kunne erhverve sig Bøndergods.

Præsterne betragtedes den Gang ikke alene som deres Sognebørns aandelige Vejledere, men ogsaa som deres Vejledere i timelig Henseende. Mange af dem var Foregangsmænd paa Landbrugets Omraade, hvorfor Bønderne ogsaa her kunde se op til dem. De ejede tidt flere Bøndergaarde og havde Fæstebønder under sig.

Hr. Mathias Koch var vistnok en meget dygtig Landmand. Han erhvervede sig en Gaard i Nørlem og en Gaard i Vesterlem. Men samtidig ejede hans Kaldsfælle, Hr. Jens i Aalbæk, to Gaarde i Nørlem, en Gaard i Sønderlem og et Hus i Vesterlem.

Efter Hr. Mathias fulgte *Jens Lavridsen Blytæcher*, 1686 til 1722, død 1727. Fra hans Tid stammer de første Kirkebøger for Lem og Vejby; de er paabegyndte Aar 1701.

Aar 1703 købtes Bustrup af Hr. *Oluf von Lasson*. Det var en myndig og striks Herre, som Præsterne i Lem og Haasum ofte laa i Strid med. Jens Blytæcher havde saaledes mange Bryderier med ham. 1714 skrev Præsten i Kirkebogen; „Begravet Fru Elisabeth Friis af Bustrup. Da v. Lasson hendis Mand, hafver med min Villie og velb. Axel Rosenkrants's Afhandling formaaed Hr. Chr. Vinther (i Haasum) at kaste Jord paa Dend Døde og for min Afstaaelses Anddeel gifvet mig Thi Ris-Daler — af Had og Ondskab mod mig, som Hand stedse haver teed og Wiist Sig at være min Avindsmand kunde han da ike ljde, at jeg skulde Kaste Jord paa hans frue. Jeg skrifver dette, at Efterkommerne kan see hvad Ondskab dend Mand hafver beviist mig. Dog vare sig Enhver, at de ike for Hychlerie søger Rolighed, men staar paa deris Embede.“

Aar 1715 skrev han i Kirkebogen om en stakkels fortrukken Fæstebonde, *Stephan Andersen Smed* af Nørlem, der var druknet i Estvadgaards Mølleaa: „Han hafde stedse været en dranker, gud gifve han maatte findes blant de udvalte til salighed.“ Endelig har han i Kirkebogen optegnet følgende Begivenhed:

„Anno 1706 d. 7 Juny Var en farlig torden, lynild og Regn her over Vester-Salling, hvis lige ike hafve været i Mands-Minde. — Derpaa fulde d- 9 dito om Eftermiddag een forfærdelig Regn, Blæst og Jorskæl af Sydvest, hvis lige ej heller hafve været her i nogen Menniskes alder, som ned slog allene her i Salling nogle hundrede Huuse, druchnede mange Mennisker i Hafvet og i Limfioer, og gjorde en uboedelig Skade

baade i Thye, Mors, Himmersyssel og Vendsyssel; hvilket sant at være testeres“.

Lemb Prgd d: 15 Juny 1706.

Jens Lavridsen Blytæcher.*)

Den næste Præst hed *Mads Jensen Paulin*, 1722 til 1745. Han var tillige Provst, og det er den eneste Gang, Provsteembet i Salling har været beklædt af Præsten i Lem-Vejby. Han var vist en meget folkelig og afholdt Mand; thi meget tid stod hans Hustru eller en af hans Døtre Gudmoder til Bøndernes Børn, endda det var i Bøndernes allerstørste Førdedrelsestid.

I Provst Paulins Embedstid vinder Pietismen Herredømme, og Kirketugtens strenge Forholdsregler tages ogsaa i Anvendelse i Lem-Vejby.

For Forsyndelser mod det 6. Bud og for Altergangsforsemmelser maatte Sognebørnene staa aabenbar Skrifte, hvilket bestod i, at Præsten holdt en Formaningstale til Synderne, medens disse maatte staa frem og vendt mod Menigheden højt og lydelig bekende deres Synder. At staa aabenbar Skrifte betragtedes som en stor Skam, og denne Skam overgik blandt andre to af Lem Sogns Fæstebønder, der begge var Ægtemænd og Familiefædre, nemlig *Mogens Ebbesgaard* i Nørlem og *Christen Abildgaard* i Sønderlem, der havde gjort sig skyldige i usædelig Omgang med et Par løsagtige Kvinder, *Dorthe Trærup* i Nørlem og *Maren Bager* i Sønderlem, og sammen med disse maatte bekende deres Brøde for Menigheden.

---

*) Om Hr. Jens Blytæcher se iøvrigt: *Jacob Knudsen Schandrups* „Poetiske Skrifter“, 1728, Nr. 2: „Janus Befrons eller *Jens i Fængslet*, forfattet i et Bindebref til Hr. *Jens Blytæcher*, Sogne-Præst til Lemb og Vejby Sogner paa hans Fødsels-Dag den 31 Januari 1700“. — Et kuriøst Stykke Papir!

Provst Paulin døde, kun 47 Aar gammel, kort efter at have jordfæstet sin ældste Datter, *Mademoiselle Elisabeth*, der døde, 20 Aar gammel, af Børnekopper. Hans Enke, *Birthe Marie Danestrom*, byggede sig et Hus paa Straden*) i Vesterlem, hvor hun flyttede til med sine Børn, 3 Sønner og 1 Datter, for hvem hun holdt Huslærer, og en af disse Huslærere, *Christian Smith*, blev siden Degn i Sognene. Ligesom fordem Niels Strangesens Enke afsluttede hun Kontrakt med sin Mands Efterfølger i Kaldet om hendes Enkepension. Det skete ved mindelig Overenskomst mellem dem, og der blev heller ikke siden ført Klage over Kontrakten. Pensionen blev fastsat til 5 Td. Rug, 5 Td. Byg, 2 Lispund Ost, 2 Ol Æg og 8 Rdlr. i Penge. Madame Paulin boede paa Straden i 31 Aar til sin Død 1776. Hun blev 79 Aar gammel.

Provstens Efterfølger hed *Hans Poulsen Uttermohlen*, 1745 til 1777. Han var vist en rigtig god Mand, der havde Hjerte for de fattige og Interesse for sine Sognebørns Oplysning. Han stiftede et Legat paa 100 Rdlr. som Hjælp til en Skoleholder for Ungdommen om Vinteren i den søndre Del af Lem Sogn. Han var en energisk Mand, men fik, som saa mange andre Præster i gamle Dage, Skyld for at være pengegerrig. Han havde ogsaa Bryderier af Oluf von Lassen paa Bustrup. 1749 klager han til Biskoppen over von Lassen „for den Fortræd og Modstand jeg lider af ham for at forlange Ildebrand her til Lem Præstegaard“. Han skriver i Klagen, at der ikke findes det ringeste Stykke af Præstegaardens Jord til Gravning af Skudtørv, „som det kaldes her efter Landets brugelige Maade“. Der findes et Stykke Lyngjord til et „boel-Hus“, som fra gammel Tid er foræret

---

*) En lavtliggende, ufrugtbar Strækning.

til Lem Præstegaard. Paa denne Lyngjord kan der graves Hedetørv endnu et Aars Tid. — Saalænge nogen kan huske, har Præsterne faaet Skudtørv hos Bønderne hist og her i hele Sognet; men nu nægter Olaf von Lassen Præsten at faa Tørv hos hans Bønder, og von Lassen ejer de fleste af Bøndergaardene i begge Sognene. Da der er saa lidt Hedejord til Præstegaarden, har Bønderne i Vejby i 40, ja 50 Aar, ladet Præsterne grave Hedetørv i et Stykke Hede i Vejby — vistnok det saakaldte „Betryk“, som den Gang laa i Hede — men nu tør Bønderne ikke længere for von Lassen lade ham faa Tørv der. Han har selv bedt von Lassen derom, han vil helst leve i god Forstaaelse med ham; men hans Bønner hjælper intet. Nu beder han Bispen om at skrive til von Lassen og søge at overtale ham, og hvis dette heller ikke hjælper, vil han ansøge Kongen om Ret til fri Ildebrand efter Stiftsbogen. Denne Ret til „fri Ildebrand“ fik Hr. Uttermøhlen dog aldrig, og det ærgrede ham hele hans Liv. Samtidig med Hr. Uttermøhlen klager Præsten i Haasum, Hr. *Deichmann*, ogsaa til Bispen over von Lassen for Tilbageholdelse af hans Indkomster.

Aar 1771 har Hr. Uttermøhlen afgivet til Kirkebogen en lang Beretning om hans Sogne og hans Embedes Indkomster. Den kaster noget Lys over Tilstanden i Sognene paa den Tid og er derfor ret interessant. Her skal derfor det vigtigste af den gengives.

Uttermøhlen fortæller først, at Lem Sogn bestaar af fire Byer og en for sig selv beliggende Gaard ved Navn Kurup, et for sig selv beliggende Boelssted, Pallishus, et øde Sted, Stærdal, samt Straden og tvende Herregaarde, Bustrup og Hostrup, hvorimod Vejby kun bestaar af en By. Lem Sogn har 159 og Vejby 76 Td. Hartkorn. I begge Sogne findes ialt 72 Familier, og Beboernes Antal er med smaa og store, unge og gamle

omtrent 360*). Altergæsternes Antal er 180 til 190, eftersom Tjenestefolkene flytter fra og til Sognene.

Herremanden paa Bustrup har Kaldsret baade til Præste- og til Degneembedet, og Hr. Uttermøhlen er kaldet af Højædle og Velbaarne sal. Hr. Oluf von Lassen.

Derefter følger en længere Beregning over Præstens Indkomster. Skønt han skriver, at han har været fornøjet med, hvad Gud har villet tildele ham, lidt eller meget, gaar der dog igennem hele Beretningen en misfornøjet Tone baade med hans Embedes Indtægter og med andre Forhold. Han er ikke fornøjet med de ringe Indtægter, han har af Husmændene. Der findes i Lem 13 og i Vejby 8 Husmænd. De skal ikke svare ham Tiende, men bare grave Tørv for ham een Dag og høste for ham een Dag om Aaret. Men især klager han jammerligt over sit Smertensbarn, den „frie Ildebrand“. Han er sikker paa, at de to Jomfruer, der har været saa „gratis“ at give en dem tilhørende Gaard til en Præstegaard, ogsaa maa „have lagt den Godhed til den anden at betænke den med Ildebrand, som de selv havde nok af“, og han har selv set hos den afdøde sl. Biskop (Wøldiche), at i Stiftsbogen stod disse Ord: „Til Lemb Præstegaard Schal være Frie Ildebrand“. Men disse Ord er ikke medtagne i en Genpart af Bogen, og han har ikke noget Breviar, der kan give ham Hævd paa fri Ildebrand; men hvad han her har skrevet, vil han forsvare i paakommende Tilfælde.

Lem Sogns Præstetiende har han bortakkorderet til Velædle *Jochum Tolstrup* paa Hostrup for 93 Rdlr. aarlig. Vejby Sogns Tiende, der hæves af ham i Kærven, beregner han til 4 Mk. pr. Td., hvilket giver

---

*) Efter Folketællingen 1787: Lem 326, Vejby 107 Indbyggere

50 Rdlr. 4 Mk. Højtidsofferet udgør 39 Rdlr. Accidenser, samt Æg, Ost og Kage eller Korn paa Skæppen, som nogle af Bønderne yder i Stedet for Kage, anslaaes til 20 Rdl.

Præstegaardens Avling kan være, naar Grøden er god, 70—80 Traver Rug, 40—50 Traver Byg og 80—90 Traver Havre. Desuden nyder han af Annekspræstegaarden i Vejby de foran omtalte 7 Rdlr. 2 Mk.

Han beretter følgende om Skole- og Fattigvæsenet i Sognene. Der er kun een Skole i Sognene og een Skoleholder. Skolen ligger i Nørlem, og Degnen, Christian Smith, har været Huslærer først et Aar paa Straden og siden fire Aar paa Bustrup og er derefter af Herremanden paa Bustrup kaldet til Degn og Skoleholder i Lem-Vejby, skønt han ikke er Student. Degneboligen ligger i Nørlem og er saa godt som opbygget af nyt af Degnen sidste Sommer. Der er ingen Jord til Degnekaldet og kan heller ingen Jord faas dertil. Skolehuset er bygget til den østre Ende af Degneboligen. Det er bygget af Velb. Oluf von Lassen til Bustrup og bestaar af fire Fag Hus, der vedligeholdes af Sognefolkene. Degnekaldets Indkomster er 3 Td. 6 Skp. Rug, 1 Td. 7 Skp. Byg. Højtidsoffer 12 Rdlr. Accidenser 10 a 11 Mk. samt 4 Ol Æg.

Som Skoleholder faar han en Løn af 6 Rdlr. Hvorfor han ikke faar mere, kan Præsten ikke forstaa, da den kgl. Forordning siger, at en Skoleholder skal have 10 Rdlr. i Løn. Den eneste Forklaring, han kan finde dertil, maa være „den urimelige Paastand“, „ligesom hans Formand have faaet, saa faar han og“.

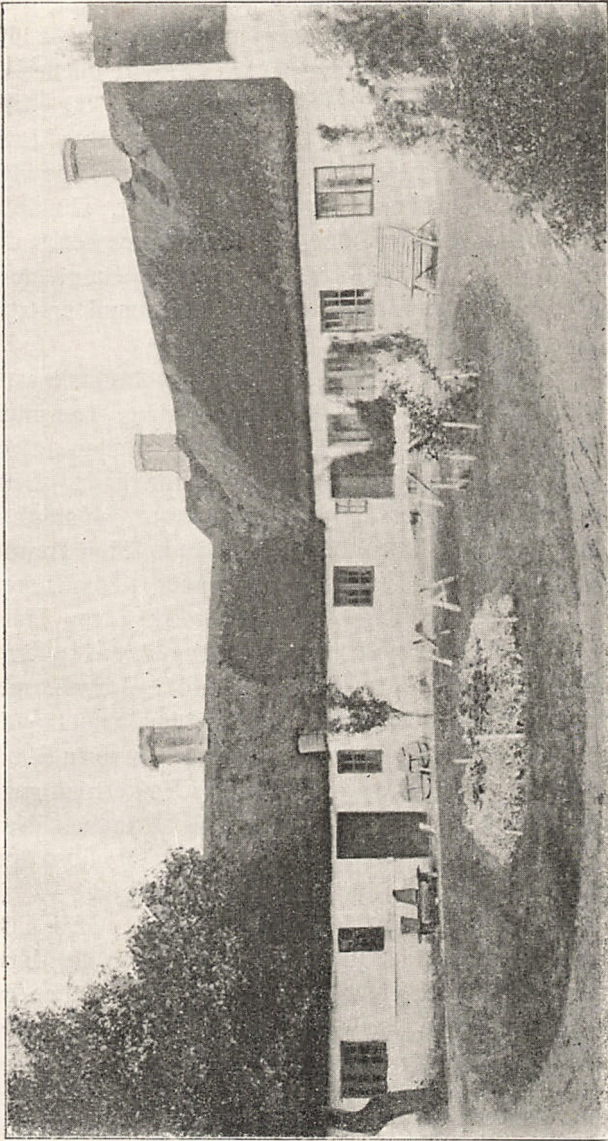
Fattigvæsenet er i en elendig Forfatning. Bønderne nægter at give deres Kontingenter af Korn til de fattige. Det eneste, der ydes dem, er Renterne af et Legat paa 400 Rdlr. stiftet af Kaptajn *Peter Grubbe*, der døde hos Præsten Aar 1756.

Præsten har haft mange Fortrædeligheder med Fattigvæsenet. Han har haft hyppigt Disputer med Sognemændene derom; men de er modvillige. De henviser stadig til, at der løber saa mangfoldige Betlere omkring, som de undser sig for at afvise tomhændede, og de formaar derfor ikke som forarmede Folk desuden at give deres Almisse til deres egne fattige. Han klager over, at han ingen Assistance har faaet, og „derfor er de fattiges Væsen rent ud at tale kommen i Cadance; thi jeg ene kand lidet udvirke mod saa mange!“

Hans Uttermøhlen døde 6 Aar efter at have givet denne Beretning, 57 Aar gammel.

Hans Efterfølger blev *Svend Hjortberg Pedersen Riber* fra Thy, men han var kun Præst her i tre Maaneder; da døde han, kun 38 Aar gammel. Han er jordfæstet tæt Øst for Kirken, hvor en stor Ligsten endnu findes paa hans Grav.

Nu kom vist den mest mærkbare af Præsterne i dette Tidsrum, nemlig *Christian Anthonsen Schäffer* — altid kaldt Hr. Skjæfer — 1777—1796. Det var i Rationalismens Tid, den Tid, da Præsterne holdt landøkonomiske Foredrag paa Prædikestolen. Hr. Schäffer har sikkert kunnet gøre dette ud fra rige Erfaringer; thi skønt født Københavner var han en meget indsigtfuld og dygtig Landmand. Han forbedrede Præstegaardens Bygninger betydeligt og satte dens Jorder i god Stand. Han indførte en ny Driftsmaade, nemlig den fra Holsten kommende Kobbeldrift, og merglede Jorderne, hvad vistnok hidtil var ukendt paa Egnen. Mergelen hentede han i Opperby. Han opførte ved Bøndernes Hjælp Diger om hele Præstegaardens Mark. Først anvendte han i Følge sit eget Opgivende over 600 Rdlr. paa Istandsættelsen af Præstegaardens Huse, for hvilken Sum hans Hustru og Børn efter hans Død ikke kunde

LEM GAMLE PRÆSTEGAARD.

vente den ringeste Erstatning, men endnu manglede der en rummelig Kornlade, som vilde koste over 200 Rdlr. Den vilde han imidlertid ikke bekoste uden Haab om Erstatning. Derfor ansøgte han Aar 1789 Stifts-øvrigheden om Erstatning for den paatænkte Lade, naar den var bleven bygget. Ansøgningen blev bevilget paa den Maade, at naar Laden var bygget, skulde to uvildige Mænd sammen med Præsten taksere den, „dog ikke højere end til 200 Rdlr., og den Sum, deres Taksation lød paa, skulde af hans Eftermand erstattes ham eller hans Arvinger.

Han kunde altsaa paa Landbrugets Omraade være et lysende Eksempel for sine Sognebørn, de forarmede Fæstebønder, og dette var nok een af Grundene til, at de nærede stor Respekt og Agtelse for ham. Dertil bidrog vel ogsaa for en Del hans store Myndighed. Han taalte nemlig ikke nogen Modstand. Men fremfor alt bidrog hertil den Overtro, man havde til hans sorte Kunster. Man var jo meget overtroisk i de Tider; man saa Varsler, Spøgelser og Gengangere overalt. Et Skarnsmenneske kunde ikke faa Ro i Graven, men maatte gaa igen, indtil dets Genfærd blev manet ned i Jorden. De Præster, der havde gaaet i den sorte Skole, kunde mane. Hr. Schäffer havde efter Folketroen gaaet i denne Skole og var en Mester til at mane. Naar han ved Jordefærd efter at have kastet Jord paa en afdød førte sin Hat op for Ansigtet — ja, saa læste han nogle hemmelighedsfulde Ord, der hindrede den døde i at gaa igen. Mange er de Manehistorier, der lange Tider efter hans Død fortæltes om ham. Herremanden paa Hostrup, Hr. Jochum Tolstrup, var en slem Bondeplager, og derfor kunde han ikke faa Ro i Graven, da han var død. Naar Hovbønderne tærskede Korn paa Hostrup, turde de ikke være i Laden længere, end til Solen gik ned; thi straks der

efter mødte Jochum Tolstrups Genfærd i Laden. Det stod og lænede sig mod en Balke og stirrede paa Bønderne med et Par fæle, ondskafulde Øjne. Imidlertid manede Hr. Schäffer Gespenstet ned ved „det røde Led“ paa Vejen mellem Kirken og Hostrup, og for Eftertiden var man fri for Jochums Besøg paa Hostrup. Nu er der imidlertid det at bemærke til den Historie, at Præsten døde før Herremanden, der for Resten var Præstens Svigerfader.

Engang, Sognefogden, *Peder Vinther* i Opperby, havde været ridende i By paa Embedsforretning og paa Hjemvejen om Aftenen red forbi Kirken, kom der en sort Skikkelse inde fra Kirkegaarden og hen mod ham. Han kunde da ikke lade være at dreje Hovedet til Siden for at se efter den; men saa kunde han ikke dreje Hovedet tilbage igen. Han maatte da om til Hr. Schäffer og bede ham om Hjælp. Ved nogle Trolddomsord satte Præsten ogsaa Hovedet i Lave, men meget alvorlig sagde han til Sognefogden; „Naar du en anden Gang ser saadan noget, saa kan du gaa din egen Gang og lade dette gaa sin“.

I Vesterlem skal der have ligget et Kapel, men det var paa Schäffers Tid forlængst nedrevet. Nu var der en Mand, som gjerne vilde bygge paa den gamle Kapelplads, men han turde ikke rigtig af Frygt for Spøgeri, hvorfor han henvendte sig derom til Hr. Schäffer. Præsten lovede ham Besked næste Dag. Samme Dag ved Solnedgang begav han sig i Ornat til Stedet og gav Dagen efter Manden sit Ord paa, at han godt kunde bygge. Manden gjorde det og mærkede aldrig til Spøgeri.

Schäffer kunde ikke ret spændes med Herremanden paa Bustrup, Kammerraad *Schow*. En Dag mødte Schäffer ikke ved Kirken til Tiden, og da han kom, tog Herremanden sit Uhr frem og viste Præsten, at

han omtrent kom en Time for sent. „Ja“, svarede Schäffer, „De kan sætte os et Uhr paa Kirken, saa retter vi os efter det“. Herremanden ejede nemlig Kirken. Men Uret kom ikke! — Saa var de uenige om to Agre, der laa mellem Kirkegaarden og en stor Grøft Syd for Kirken. Herremanden paastod, at Agrene hørte Kirken til, men Præsten hævdede, at de hørte Kaldet til. Herremanden kørte altid til Kirken i Kareth, forspændt med fire Heste. Saa en Søndag, da der stod rigtig stor og tæt Rug paa de to Agre, sagde han til Kusken: „Kør mig ud og vend paa Agrene“. „Nej“, sagde Kusken, „det gør jeg ikke, Husbond, for det er Synd“. „Men jeg befaler dig det“, sagde Herremanden, og saa maatte Kusken køre omkring i Rugen, men han smeldede saadan med Pисken, at Vipperne fløj til alle Sider, for han var vred. Folk troede dog siden, at der maatte være en Grund i Herremandens Paastand, siden han kunde foretage sig dette uden Paatale af den myndige Præst.

Skønt Hr. Schäffer var en meget anset Mand, var han dog ikke nogen lykkelig Mand. Dertil havde han for store huslige Sorger. Han blev 1779 gift med Jochum Tolstrups Datter, *Marie Kirstine Tolstrup*. Da han optegnede Vielsen i Kirkebogen, kaldte han sig selv Velærværdige og Vellærde Hr. Christian Schäffer og hende Dydædle Jomfru Marie Kirstine Tolstrup. Titulaturen passede maaske paa ham selv, men ingenlunde paa hende; thi hun var hverken dydig eller ædel. Endnu lever Mindet om, at hun var ham utro og holdt mere af hans Karle end af ham. Det menes, at Hr. Schäffer døde af Sorg over hendes Utroskab. Han døde 1796, kun 50 Aar gammel, og hendes Liv formede sig derefter som en Tragedie. Een af hendes Mands Karle, *Morten Christensen Dahlsgaard* fra Sønderlem, var hendes Elsker, og efter Mandens Død holdt hun

Stuebryllup med ham i Gaarden Lem Nygaard i Opperby. Denne Gaard skænkedes hende fra Hostrup i Brudegave paa Bryllupsdagen. Tjenestekarlen blev Selvejrbonde, men Herligheden fik en sørgelig Ende. Gaarden sattes snart over Styr. Morten druknede sig i Sønderlem Vig, og Marie, der siden kom til at bo i Harsyssel, endte som Tiggerske og maatte gaa fra Dør til Dør med Mælkekrukken.

Hr. Schäffers Efterfølger hed *Christian Sorensen Wad*, 1796 til 1800. Han led meget af Tungsind. Traditionen beretter, at Grunden hertil var en ulykkelig Kærlighed til en adelig Jomfru paa Bustrup. Desuden blev han meget ærgret og drillet af Herskabet paa samme Gaard. Han døde ugift i sit 40. Aar.

Nu fik *Johannes Mehl*, en Præstesøn fra Rødding, Embedet, 1800 til 1838. Han var vist en god Mand, men var ikke lykkelig, thi han led stadig under tunge Næringssorger og af lignende Sorger som hans For-gænger, Hr. Schäffer. Hans økonomiske Kaar var saa trykkende, at hans Børn maatte „gaa i Guds Navn“, d. v. s. gaa Tiggegang.

Pastor Mehl var to Gange gift, først med en Præstedatter fra Balling, *Gurine Cathrine Bering*. Hun døde 1826, og saa giftede han sig med en Degneenke, *Cathrine Elisabeth Mulvad*. Traditionen siger, at Mehls Skæbne allerede i første Ægteskab var ganske som Schäffers, og det andet Ægteskab blev ikke bedre. Fra sin sidste Hustru lod han sig separere. Det fortælles, at han maatte give hende sine bedste Kreaturer, da hun flyttede fra ham, og det forøgede vel hans Armod. I første Ægteskab skal han have haft 12 Børn, og de endte for største Delen i fattige og kummerlige Omstændigheder. Een af Sønnerne levede i mange Aar som Fattiglem i Sognet, og samtidig levede en Søn af Pastor Melchior i Brøndum ogsaa som Fattig-

lem i Lem Sogn. Pastor Mehl døde 1838, 65 Aar gammel.

Efter ham fik Præsten i Nautrup-Sæby-Vile, *Helle Theodor Mygind*, Embedet, 1839 til 1850, og han efterfulgtes af *Hans Selchau*, 1850 til 1870. Disse to Præster skal ikke nærmere omtales her, da deres Tid ikke ligger længere tilbage, end at gamle Folk kan huske dem begge. Men endnu skal een Mand omtales, skønt hans Tid ligger nærmere ved Nutiden. Hans Virksomhed har nemlig sat dybe Spor ikke alene i Lem-Vejby, men i hele Sydsalling. Denne Mand var Pastor Selchaus Efterfølger *Anton Andreas Sophus Kirkeby*, 1870 til 77. Han var Grundtvigianer og skal have været stærkt paavirket af den bekendte Præst *Otto Møller* i Gylling. I Slutningen af Pastor Selchaus Tid var der i Sydsalling begyndt en Vækkelse i Indre Missions Retning foranlediget dels ved Kapellan *Borch* i Rødning, dels ved Pastor *Bülow* i Estvad. Denne Vækkelse naede ogsaa Lem Sogn, og en Følge heraf var, at der tit afholdtes gudelige Forsamlinger i Kæmpegaarden i Lem med Indre Missionærer eller Kolportører, som de den Gang kaldtes, som Talere.

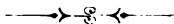
Skønt Pastor Kirkeby, medens han fra 1862—66 var Kapellan i Odder, ofte havde holdt Møder sammen med Kolportører, mødte han dog ved den første gudelige Forsamling i Kæmpegaarden efter hans Ankomst til Lem, og ud fra Profeten Esajas's Ord: „Trøster, trøster mit Folk og taler kærligen til Jerusalem“, angreb han stærkt de to Kolportører, som her havde talt. Siden holdtes der ikke Møder i Lem af Kolportører, og det varede ikke længe, inden de, der havde flokkedes om Kolportørernes Forkyndelse, flokkedes om Pastor Kirkeby og blev hans trofaste Støtter. Hans Tilhørerskare voksede snart saa stærkt, at begge Kirkerne hver Søndag var stuvende fulde af Mennesker baade fra

fjern og nær. Rundt om fra hele Sydsalling var der Folk, der søgte til hans Kirker, og adskillige løste Sognebaand til ham.

Det var Vækkelsestøner, der lød fra hans Prædikestol. Evangelisk kristelig Salmebog fik han afskaffet og indført Konvent Salmebog med dens Tillæg, og nu lød Salmesangen i Kirken og i Hjemmene som aldrig før.

Det var imidlertid kun en kort Tid, Sallingboerne kunde samles om Pastor Kirkebys Prædikestol. Thi 1877 flyttede han til Fausing-Auning i Aarhus Stift.

Han efterfulgtes af den senere saa bekendte Præst ved Marmorkirken, *Jørgen Herman Monrad*, 1877 til 1883. Efter ham kom *Niels Christian Nielsen Munkebo*, 1883 til 1895, saa *Knud Godtfred Knudsen*, 1895 til 1904, og endelig Kaldets nuværende Præst, *Chr. la Cour de Siegmufeldt* fra 1904.

Smaastykker.

Lidt om Sallingbomaalet i Stavnsbaandstiden.

Ved JAKOB LYKKE.

I 1743 blev der afæsket alle Landets Præster Svar paa en Række Spørgsmaal angaaende de økonomiske og kulturelle Forhold i deres Sogne. Gennem Provst *Jacob Hasse* i Skive fremsendtes de sallingske Præsters Erklæringer. Disse for Egnens Historie i Stavnsbaandstiden meget vigtige Aktstykker kom siden ind i den Kallske Manuskriptsamling (Fol. 61) og findes nu i Rigsarkivet. De drejer sig naturligvis i overvejende Grad om den materielle Kultur. Men ogsaa til Belysning af Folkekarakteren indeholder de mange betydningsfulde Træk*). Ja, endogsaa noget saa forholdsvis specielt som Folkesproget beskæftiger de sig med. Enkelte af Præsterne har saa at sige intet at bemærke om den Ting. Andre svarer saa udførligt, at man skønner, Spørgsmaalet har interesseret dem. Dette gælder navnlig Provsten selv, nys nævnte Hr. Jacob Hasse. Han giver en omhyggelig ordnet alfabetisk Oversigt over Ord og Talemaader fra Egnens Folkesprog. Enkelte af hans Embedsbrødre har Tilløb til

---

*) Nedskriveren af disse Linjer har bl. a. i et Foredrag for „Hist. Samf.“, holdt i Skive 24. Novbr. 1911, og senere offentliggjort i de lokale Blade (se bl. a. „Skive Folkebl.“ 5. 6. 7. 8. Decbr. 1911), fremdraget en Del af dette Stof.

noget lignende. Mange af de Udtryk, som anføres, er endnu i levende Brug, andre er allerede sjældnere, og en hel Del er ganske forsvundne.

Alt i alt frembyder disse Ordlistor ikke ringe Interesse. Et Udvalg af de mest ejendommelige Ord og Talemaader skal derfor nedenstaaende gengives med vedkommende Præstemands egen Forklaring. Saa kan de Læsere, som dertil maatte have Lyst og Evne, selv anstille de sproghistoriske Betragtninger, som Ordfor-tegnelsen kan give Anledning til.

Aagind eller *aagen* — fremmed.

Aandse — agte.

Aanen om — bag om.

Agienst — tillige eller ved samme Lejlighed.

Aker, akind — for ivrig (en Hest).

Stor Bannis — Gilde.

Bryggie — et Smørrebrød.

Buur — et Kammer (Eks.: „De stæer i e Buur — det stæer i det lille Kammer“).

Darring — Dørstolpe.

Doll — smuk.

Dout — Meel-Støv.

Det douter — det smaaregner.

Dyster-kneit (!) — Nordlys.

Eg-gield — skævt vævet Lærred.

Fændsel — Fæsteol.

Fændt — en Fangst.

Fændte — borge og laanc noget.

Forraaen — velbetænkt.

Gauv — vittig, adroit.

Gild — artig.

Hiald — Høloft.

Houe ved sig — pynte sig.

Ildt — hjærteteklemt.

Istre eller *Istrad* — Stuehuset hos Bonden.

Kands — „Fleskvelling, som Bonden laver af Gryn og Flesk, naar hand feyler (∴ mangler) Kaal“.

Kian'kobel — „Det Horn, som settes paa Kierne Stangen“.

Kramm — vanskelig at komme til rette med.

Kykker eller *Kumper* „kaldes de smaa ophakkede Huler paa Ageren, hvor Giøden legges“.

Landter sæ — ligge og søge sin Magelighed.

Maar-plag — en ung Hoppe.

Maar-føl — et Hoppeføl.

Maast-Øl — „Øl, som brøgges i Martii Maaned for at giemmes og bruges af Bonden som en Medicin“.

„*Marmes-Blaaner* kaldes saadanne drivende Skyer, som sees uden efterfølgende Regn særdeles mod Høstens Tiid imellem Mar: Magd: Dag (d. 22. Juli) og Mar: Himmelf. (d. 15. Aug.): *hinc vulgo**: Begge Marmes, qsi (qvasi = d. e.) begge Mariers Misser“.

Meyel ∴: middel — slet ved Helbred.

Nierslauv (∴: Nederslag) — Dørtrin.

„*Ouersboer* kaldes det Rum imellem Taget paa Huuset, hvor det slipper, og Remmen eller det øverste Træe i Veggen“.

Paande noget — at komme noget til Skade.

Qvar — stille.

Raalings-huset — Stuehuset.

Reul — „siges alleene om Løg, som bindes i Rader paa noget Halm og kaldes saa en Reul Løg“.

Reule Veggen er at kline den i de smaa Sprækker.

Skaate — spøge.

Spring-triller — Strømper uden Sokker med et Slag over Foden, som fæstes ved een af Tærne.

Touw-ring — Halsbaand.

Waamind — „lekker; som spiiser ikke aldt, hvad andre spiise“.

---

*) „Deraf i daglig Tale“.

Yuwsel (ɔ: Øgsel) — quod augetur*) — „en Vext paa Legemet“.

Øger'en — at vække en op.

Øwt af en Ting — meget af en Ting.

Nogle af de ejendommeligste Ord er anførte i den Forbindelse, hvori de almindeligst eller endog udelukkende forekommer.

„A *namst* it, hva' I saa — jeg mærkede ikke, hvad I sagde“.

„A har et *ett* et enno — jeg har ej betænkt det endnu“.

„*Læ* mæ mi *Ullinskiout!* — Laan mig min Vadmelsvest eller -trøje!

„Det er ej *Forsete* — det er ej vor Tarv og Gavn“.

„Det er saa *housum* — det staar saa imellem begge (?)“.

„Nu er det i *Volsmus Krog* med os — nu har vi snart hverken at bide eller brænde“.

„Det er spunden fra sit Hold“ — om Lærred, der er for fint.

Det er *touteløs* — det er forgæves.

Til dette sidste Ord har Hr. *Deichmann i Haasum* en særlig Forklaring, der herved stilles til Sproggranskernes Raadighed. „Tøfteløs“, siger han, „bruges for ufornöden, overflødig, mageløs i noget ont, men mest bruges det for unyttig, hvorfor Oprindelsen dertil effter mine Tanker bliver *tugteløs*, thi et tugteløs Menneske kand og kaldes og blive et unyttig Menneske“.

Den Haasum Præst anlægger aabenbart helst et moralsk Synspunkt overfor Sproget, hvorfor han da

---

*) „Hvad der tiltager“.

ogsaa afgiver følgende almindelige Erklæring om Sallingdialekten: „Det danske Tunge-Maal er saavel her, som over alt i Jylland, *fordærvet*, mest iblandt Bønder“. Begrundelsen herfor ligger navnlig deri, at de jydsk Bønder siger a i Stedet for jeg.

En mere alvorlig Anke mod Sproget, synes vi, ligger i, hvad Provst Hasse beretter, at Bønderne bruger „endeel frandske Ord, men meestendeel forventede i Pronunciation (Udtale) og brugte i gandske fremmede Bemærkelser“, f. Eks.: „De kom i Pallement, i Mundkrig; at sige eller gjøre noget paa en Parabel — qvantsvis“ (paa Skrømt), og at de trækker Ordene sammen, f. Eks.: „Iwanwarwe — i hvad der end vorder ved; ivésomda — undertiden“, o. fl. Ja, Provsten finder endogsaa Levninger af Hedenskabet:

„*Honsene gaaer i Lokkes Havre* siges om dem, naar de fælde Fiær og gjør ikke Eg, hvilket har mucigt Henseende til en hedensk Afgud, som de gamle troede alle Vegne at gjøre Skade. Saaledes kaldes og den vilde Havre eller *avena sterilis*, hvori der er ingen Korn: Lokkes Haure.“*)

Endelig kan ogsaa praktiske Hensyn gøre sig gældende i Sproget. Hr. *M. I. Paulin i Lem* har hørt „en særdeles Maade at tælle paa af dem, som gaar med Pulsvaade og fanger Aal, at naar de tæller deres Aal og faar i Tallet 20 Sneese, siger de *jensindstive* eller ensindstive og bliver saa derfra langs (!) ved at tælle hver 20 Sneese og sige tosindstiv, treisindstive etc.; indtil de faar 20 sindstiv Sneese, saa begynder de fra først af igien.“

En egen Stilling i Sproget indtager *Personnavnene*. Af de sjældne Navne, som nævnes i Indberetningerne,

---

*) Se om dette Udtryk: Axel Olrik: „Loke i nyere Folkeoverlevering“. Danmarks Folkeminder Nr. 3.

kan anføres: Bojle, Bundi, Farsen, Girial, Godsche, Gravers, Harild, Milter, Mæle, Mælsen, Ov, Oliver, Quist, Rimbolt, Robert, Roler, Stie, Sæll og Wisti; Beege, Eddel, Engel, Gees, Giøred, Silche, Tide, Tove og Tyre.

Flere af disse Navne er i Brug endnu. Resten overlades til behagelig Afbenyttelse for de Sallingboere, der maatte ønske at opkalde deres Tiptipoldefædre eller Tiptipoldemødre.

Af Samlermappen.

Ved JAKOB LYKKE.

I.

Blandt de andensteds i nærv. Bog omtalte Indberetninger fra Sallinglands Præster (1743) findes ogsaa een fra Hr. *N. I. Haverslev i Rødding*. Heri hedder det bl. a.:

„Om *aniquiteter* viides dette at ieg uværdig sognepræst fant udj Rødding og Kreiberg allene dette følgende, da ieg hafde taget liusestagerne af alteret og dernæst den trærame som hver altersteen er beklæd med, laae der rød sand 2de fingre tyck, huilchet ieg lod feye tilside, og da mit paa Altersteenen fant et spund af steen ligesom et spund paa en tønne og da ieg fik optaget dette spund var ey andet i altersteenen end en dregt (?) blaae selche klud med 3 knudder paa, hvilche knudder ieg opløste og fornam en Desmer lugt viedere var iche i Rødding Kierches altersten, men i Kreiberg Kirche altersten var en blyedaase med lidet Papier udj, hvorpaa effter min Meening har været skrefvet den Helgens Nafn, som Kircken er bygt til Ære dog var noget sand kommen ned paa daasen og giort Hull derpaa og forraadnet Papiret saa det iche kunde læses thi det gik i Smulder.“

II.

Til Bysladderens Historie

giver nedenstaaende Uddrag af Salling Herreders Tingbog for 1688, d. 28. Maj, et nemt lille Bidrag:

„Fremkom Just Christensens Søn af Oddense („Odentz“) og vandt (vidnede) med Ed og oprakte Fingre efter Loven, at ved Volborgdags Tider sidst da kom Maren Pedersdatter af Oddense til hannem paa Niels Jensens Toft og sagde til hannem, at hun skulde love og holde Anders Pedersens Hustru, Mette Thomasdatter, og hendes Børn, at de ikke skulde komme saa snart af een Sladder, hun skulde iføre dennem i en anden. — Niels Thomsen i Ramsing vandt med lige svoren Ed, at bemeldte Maren Pedersdatter har sagt til hannem i hans Hus forleden Vaardage („Waarddage“), at hun skulde staa Anders Pedersens Hustru efter, hvis (o: hvad) som hun kunde baade i Ord og Gerninger og ikke være hendes Ven, saa længe hun levede. Og der han formanede hende, at hun skulde forvare hendes Mund, hun førte sig selv i Ulykke, sagde hun ydermere, at hun ikke haver løben paa Hindborge Gade i hendes ene Særk og stumpede Hoser fra unge Karle, som Anders Pedersens Datter har gjort.“

Endnu et Vidneudsagn gik den arme Maren imod, hvorfor hun foretrak at gøre Afbigt paa Tinget og rakte sin Modpart Haanden til Forlig.

P. Lydersen og „Corsaren“.

Ved N. OLESEN-HUSTED.

Selvejer *P. Lydersen* af Hvidbjerg Holmgaard*) var Sallingboernes — 18. Valgdistrikts — Repræsentant i den jydsk Stænderforsamling fra 1842—48. „Corsaren“ var vort politiske Vittighedsblad i disse Aar, og den tog sig meget af P. Lydersen.

Heller ikke uden Grund. Hans Skikkelse og Fremtræden, hans ofte noget underlige Meninger, hans lange, historiske Foredrag: alt hos ham var vel egnet til at blive taget under Behandling og karikeret.

Gang paa Gang maa han holde for i Tekst og Billeder. Bladet bringer „Billede af en Selvejer, der betragter et sandt Visdomsord“**). Selvejeren er P. Lydersen. Det skriver: „En kortfattet Verdenshistorie, tilegnet Selvejer P. Lydersen“, det gengiver frit hans Tale om Søndags-Eftermiddags-Skoler, ledsaget af Billeder, det bringer Monument af ham. Han er en sand Perle for „Corsaren“.

---

*) Se om P. Lydersen nærmere: *N. Olesen-Husted*: Blade af den politiske Udviklings Historie i Salling. *Samme*: Samlinger til jydsk Historie og Topografi 1908: I. Lydersen af Hvidbjerg Holmgaard.

***) Af *Quizot*, reaktionær fransk Politiker, som P. L. ofte citerer.

Omstaaende Karikatur stammer fra Aar 1847. Den 10. Februar d. A. var der Stændervalg i 18. Valgdistrikt, og P. Lydersen blev, vel baade til Ærgrelse og Fryd for „Corsaren“, genvalgt med

AF „CORSAREN“ FOR 26. FEBRUAR 1847.

Glans. I den Anledning bringer Bladet den 26. Februar Billedet tillige med omstaaende Tekst om ham og en af hans, efter „Corsaren“'s Mening, værdige Fæller.

Corsarens Gratulationsang

til sig i Anledning af Dhrr. Lydersens og Stenfeldts
 Genvalg til Medlemmer respektive af
 den djærve jyske
 og
 den grundige roeskildske
 Stænderforsamling.

Mel.: Stolt vaje Du, o danske Flag.

Knejs højt o bolde Lydersen,
 Og lad din milde Stemme lyde!
 Du er, min Sjæl, „Corsarens“ Ven,
 Dit Valg os aldrig skal fortryde.
 ∴ Hr. Stenfeldt og Hr. Lydersen!
 Vi fik Jer, Gud ske Lov! igjen.

Hr. Stenfeldt! ja — s'gu ogsaa med
 Kom Fyren dog iligeveller,
 Mens David maatte tradske ned,
 Og Sager op kom ikke heller.
 ∴ Hr. Stenfeldt og Hr. Lydersen
 Jer fik vi Gud ske Lov igjen.

Højt leve Sallings kloge Mand!
 Han er ej nogen „tørret Flynder“,
 I Helsingør har man Forstand
 Og vælger ingen lille Synder.
 ∴ Hr. Stenfeldt var en Jøde før,
 Nu gaar han ind ad Stænderdør.

Knejs højt, hver Danmarks Renegat,
 Naar blot som Stenfeldt — du er ægte.
 Han lave kan en god Salat,
 Det vil i Roeskild ingen nægte.
 ∴ Hr. Stenfeldt og Hr. Lydersen!
 Vi fik Jer, Gud ske Lov, igjen.

Billedet taler vel egentlig tilstrækkelig for sig selv,
 saa nogen længere Forklaring turde være overflødig.
 Hvor fast staar ikke Sallingbondens Fødder i de gode
 Skovbotræsko plantede paa „Sallingholm“. Hvilken

Energi lyser ikke ud fra hele hans Skikkelse under det for Salling og for Samfundet betydningsfulde Fiskeri. Og hans smukke Ansigt: Bærer det ikke tilfulde Præg af, at han er sig sit Ansvar bevidst!

Og Katten, alias P. Lydersen, Anstrængelsernes Løn! Det staar lidt i det dunkle, hvorfor „Corsaren“ lader ham dukke op af Limfjordens Bølger i en from Katteskikkelse, thi det katteagtige prægede ham egentlig ikke. Det skal vel være i Samklang med hans „milde Stemme“ i Digtet, men er næppe rigtig truffet.

Derimod fatter vi straks, hvorfor han har Kofods Verdenshistorie under Armen og kaster kælnе Blikke til den. Thi Historien var P. Lydersens Kjæphest. Til den tyer han bestandig i sine Foredrag, fra den henter han sine Beviser for Enevældens Fortrin, med den søger han at slaa „de Liberale“ af Marken. Dens Blade, lige fra Verdens Skabelse til Guizot, bringer for ham det usvigeligste Vidnesbyrd om det landsfaderlige Styres Velsignelse og Folkevældets Forbandelse.

Et „Søslag“.

Ved JEPPE AAKJÆR.

Den 22. August 1646 stod *Maren Jensdatter* fra Lundø paa Lundø Birketing og vidnede „med oprakte Fingre“ om den Forskrækkelse, hun havde faaet i Kroppen „nu paa Mandag næst sidst forleden 3 Uger ved det Pas, der Solen opgik om Morgenen“. Da var Maren nemlig gaaet ud „paa Jelsør paa Lundø Land“ for efter sin Sædvane at kigge efter Fiskerne, som var ude med deres Pulsvaad. Hun fik da ogsaa snart Øje paa „tre Skibe af Lundø Fiskere, roendes under fornævnte Lundø Land og Hoved“.*) Men i det samme saa hun lidt ude et andet „Skib“, der roedes meget stærkt og havde fire føre Sallingbokarle ombord, og den største iblandt dem rejste sig op og raabte til den bagerste Lundøbaad: „Hold stille, I Skjælmer, eller jeg skal skyde jer ned!“ Og at det ikke bare var tomme Trusler, skjønnede Maren deraf, at han havde en Bøsse i Haanden og pegede med den paa de Lundø Mænd. Og Lundø Fiskerne raabte og bad: „Nej, nej, kjære gode Jørgen Mikkelsen; vi tror jer ikke til, at I vil gjøre os noget ondt, thi vi har ikke været paa ulov-

---

*) Denne Glose bruges endnu af Østsallings Fiskere om det Sted i Fjorden, hvor det skraanende Dyb begynder.
— *Jelsør er Lundø Tap.*

lige Steder:“ Men Jørgen Mikkelsen gjentog sit Krigsraab: „Vil I give jer, I Skjælmer, eller jeg skal ret nu skyde jer, som de skyder Hunde!“

Og atter løftede han Kolben, mens „hans Medbrødre“ roede én af Lundøbaadene saa nær, at der kunde kastes en stor Krog i den; nu halede de Baaden ind, slog et Reb om Stævnen „og vilde ro deres Kaas baade med Skib og Karle.“ „Da bad Lundø Fiskerne dennem atter igjen, at de for Guds Skyld skulde lade dennem fahre med Fred, efterdi de havde ingen Ondt gjort. Da sagde fornævnte Jørgen Mikkelsen: „Her gjælder ingen Snak!“

Og i det samme slog den ene til Kjeld Jørgensen af samme Skib, som han stod i Lundø Skib, med en stor Træ paa hans Arme, saa han gav en stor Skrig og Raab af sig og sagde: „O vi! min Arm er sønderslagen!“ Og der samme fornævnte Karl havde slagen til fornævnte Kjeld Jørgensen, løfted han hans Træ og slog i Vejret igjen, og slog saa til Jens Pedersen der ibidem, saa han faldt over Ende og omkuld i Skibet, og [Maren] kunde se hans Ben i Vejret oven Skibet, med mange flere utallige Hug og Slag, som hun saa samme Tid fornævnte Jørg. Mikkelsen og hans Medbrødre slog og tarsk fornævnte Kjeld Jørgensen, Jens Pedersen og deres Medbrødre med, saa hun saa store Stykker fløj af Trærne og udi Fjorden, der de slog til dennem, saa de fattige fornævnte Lundø Karle, Kjeld Jørgensen, Jens Pedersen og deres Medbrødre saa godt som tigget deres Liv af dennem, saa de omsider lod dem fare, der de længe havde slaget og torsken dem, og rode saa vesterpaa ad Salling Land igjen.“

Det ses ikke, hvorfor Lundø-Fiskerne skulde ha' disse læsterlige Klø; men Aarsagen har jo nok været Unighed om den kjære Torsk.

Faa Dage efter var Stævningsmændene „for Astrup Port“ og „for Grinderslev Closter Port“ for at stævne *Christoffer Friis* og *Waldemar Lycke* for „deres Tjeneres“ Overgreb, og de lagde ogsaa Vejen om ad *Jørgen Mikkelsen i Klovenborg*, der saa ubarmhjærtig havde øvet sit Feltherresnille under Lundø Land og Hoved.

En Ulvehistorie.

Ved JEPPE AAKJÆR.

Det er ude paa den vilde Alhede for halvandet Hundrede Aar siden. Skjønt vi er midt i Vinterens Hjerte — 6. Februar 1763 — maa *Leonhard Schonheiders* Datter *Eva Maria Schonheiterin* fra Grønhøj dog ud med Koloniens Faareflok. Saa haarde var Livsvilkaarene den Gang paa den barske Hede. Eva drev sine Faar ud tidlig om Morgenen, og hun blev ved dem „stændig“ den ganske Dag. Ud paa Eftermiddagen „slog det ned“ med en stærk Taage, saa hun blev forvildet; hun vilde nu drive Faarene hjem, vidste ikke andet end hun drev mod Grønhøj, men kom i det Sted hen mod Fallisgaarde og Dollerup Kirke.

Bedst som hun drev forvildet om, „kom Ulven iblandt Faarene“; hun hørte de løb og spredtes til alle Kanter, mens Ulveglammet lød gennem Taagen og Mørket. Fortvivlet og udaset af Angst og Kulde satte hun sig ned i den vaade Lyng, og her fandt man hende næste Morgen mere død end levende; det var fire unge Mænd fra Kolonien — *Gotlieb Knedler*, *Johannes Bretzer*, *Caspar Frischele* og *Andreas Rettigson* — som var gaaet ud for at søge efter den ulykkelige; hun laa i en Kreds af 77 sønderrevne Faar; saa grusomt

havde Ulvene regeret. Omsider fik man dajet hende hjem sammen med de Faar, som Ulvene havde sparet.

To Maaneder efter denne Begivenhed tog Kolonisterne Hævn, idet de fangede fire Ulveunger, hvis Kadavere de bar til Herredsfogden, som lønnede Jægerne med 8 Rdl.

Alheden var længe berygtet for sine Ulve. Theologen *Soren Thestrup*, der var ansat som Kasserer ved Hedekolonierne, skriver 1759: „Hederne er opfyldte med Ulve, som skyvler sig i den høje Lyng og kan ikke fordrives, men gjør stor Skade paa Hjorden; jeg erindrer, at Ulvene i min Barnidom gjorde saa stort Nederlag paa Kreaturerne, som gik i Ahlheden, at man agede de ihjælrevne Faar og Lam hjem i Læssetal. Ulvene samler sig undertiden i saa store Flokke, at de Rejsende maa frygte for dem; de forjager tit Hyrderne fra Hjorderne og gjør stor Skade“*).

En anden Kolonisations-Embedsmand, Henning Stiwitz, skriver (1764) at „hvad der af alle Ting synes at kunne være Schæferierne (o: Faarcavlen i det store) mest skadelig og hinderlig i en lykkelig Fremgang er de mange Røv-Dyr og blandt dem egentlig Ulvene. — Dette Utøj, hvormed de jyske Heder temmelig ere besatte, gjør stor Skade, og i min Tid (o: ca. 1760) besøgte de allerede Foldene midt i Byen Frederikshede.“**) — Jyllands *sidste* Ulv skal ifølge Traditionen være skudt ved Estvadgaard 1813; om samme Ulv fortalte min Bedstefar, at den dræbte et Føl i *Vittrup*, Vroue Sogn, og tilbragte sin sidste Nat i Toften bag mit Fødehjem i Aakjær, Fly Sogn; men den er nok alligevel ikke den sidste. Ihvertfald fortalte en nu afdød gammel Sogne-

*) *Oeconomisk Magazin* III. (1759) S. 99—100.

**) Se min Afhandling: „*Den jyske Hede før Kolonisationen*“ i „*Jydsk Historie og Topografi*“ (1906), S. 355.

foged i *Resenfelde*, at han havde set Ulve omkring 1840, da han gik ved Faarene paa Alheden. Og denne Beretning stemmer egentlig godt med de lærde Under-søgelser, der for nogle Aar siden anstilledes af nu af-døde Rigsarkivar *C. F. Bricka*, som brød en Lanse om Æmnet med Professor *Ed. Erslev*, der holdt paa Est-vadgaard-Ulven af 1813, som den sidste Rest af disse saa forhadte Faarerøvere.*)

---

*) Om Ulve se bl. a. *Ed. Erslev: Glubende Dyrs Undergang i Danmark* (1871) og *Brickas* Anmeldelse af dette Værk i „*Historisk Tidsskr.*“ (1871—72), 4. R. 2. B., S. 841—60; *Erslevs* Gjensvar i „*Jylland*“ (1886), S. 277.

Person- og Stedregister.

Ved JEPPE AAKJÆR.

A.

Aakjær By. Side 27.
Aarestrup, Jac. P., 53.
Aastrup, Lars, 47.
Abildgaard, Chr., 97.
Aggerholm, J., 27.
Ajstrup, 19.
Alefeldt, von Benedict, 85.
Andersen, Niels, 51.
" " Chr., 51.
" " Thomas, 53.
Arrøe, N., 63.
Astrup, 126.

B.

Bager, Maren, 97.
Bagge, Peder, Præst, 91.
Bahuus, Dorthe Margr., 52.
Balleby, Bent, 52.
Banner, Magdalene, 78.
Barthling, Provst, 14, 17, 29.
" Vessal H., 50.
Below, Henrich, 92.
Bering, Gurine Catr., 107.
Berregaard, Frederik, 14.
" Marie Lassen, 14,
16, 18, 19, 20.
Berring, Mad., 28.
„Betryk“, 99.
Bloch, Jens Mikkelsen, 92.
Blytæcker, Jens L., Præst, 96.
Borchhorst, Klara Margr., 50.
Borrisgaard, 18.
Borup, 18.
Braad, Knud, 26, 53, 56.
" Katrine Margr., 57.

Braes, Margr. Dorthea, 71, 73.
Brandt, Carl G., 50.
Brasch, Jens, 38, 50.
Bredsdorff, Chr. M., 31.
Bregenholt, Catr. Hedvig, 42.
Bricka, C. F., 128.
Bryrup, 23.
Brædsgaard, Jacob, 55.
Brøndum, 29.
" Kirke, 91.
Brøndum, C. J., 22, 54.
" Jac. Jørg., 53.
" Just, 53.
" Jørg. J., 53.
" Mette Jørg., 55.
" Peder, 53.
Bukdahl, Peder P., 54.
Buudgaard, J., 52.
Busch, Fr., Præst, 25.
Bustrup, 92.
Bylow, Præst, 108.
Bytzow, 10.
Bølle, Birgitte, 85.
Børsting, Chr. P., 22, 55.
" Chr., 49.
" Peder Chr., 49.

C.

Carl, Prins, 5.
Christian II., 5.
" IV., 5, 91.
Christensen, Chr. Mich., 49.
" Just, 119.
" Jørg., 18, 52.
" Knud, 94.

D.

Dahlsgaard, Morten Chr., 106.
 Danestrøm, Birthe M., 98.
 Daugbjerg, 23, 24, 56.
 " P. Pedersen, 56.
 David, 122.
 Deichmann, Præst, 99, 116.
 Dollerup, 47.
 Dommerby, 17.
 " Jens, 67.

E.

Ebbesgaard, Mogens, 97.
 Ellitshøj, Jens J., 50.
 Erslev, Ed., 128.

F.

Fabricius, Joachimine H., 57.
 Fausing, Peder, 31, 54.
 " Johanne P. Gram, 55.
 Feldingbjerg, 19.
 Fischer, Anna, 51.
 " Jacobine Karoline, 51.
 " Jørgen David, 50.
 Fly, 12, 54, 120.
 Francke, 5.
 Frederik II., 78.
 " IV., 6, 61.
 Friis, Bisp, 91.
 " Chr., 24, 27, 28.
 " Christoffer, 126.
 " Elisabeth, 96.
 " Lauritz Chr., 50.
 Frijsenberg, Erica Claudine, 54.
 Fugl, Marentine Krist., 54.
 Fur, 59.

G.

Gammelstrup, 18.
 Gamskjær, 19.
 Grene, Eske, 55.
 Grinderslev Kloster, 87, 126.
 Grubbe, Peter, 101.
 Grøn, Laurids, 52.
 Grønbech, Ane Marie, 49.
 " Jens, 63.
 Grøndahl, Kirstine M., 58.
 Guizot, 123.
 Gunderlund, 23.
 Günther, Greve af Barby, 78, 81.
 Gøye, Birgitte, 85.

Gøye, Christ., 85.
 " Margrethe, 85.

H.

Hald By, 16.
 Haldskov, 17.
 Hammer, Niels Jensen, 26, 56.
 Hansdatter, Bodil, 27, 56.
 Hansen, Chr., 55.
 " Peder, 34, 50.
 Hasse, Jacob, 113.
 Haun, David, 27, 57.
 Haverslev, N. J., 118.
 Hedevig, Sophie, Prinsesse, 5.
 Hejlskov, 16.
 Helligsø, Kr., 52.
 Hersleb, Peder, 6.
 Hindborg Gade, 119.
 Hoffman, Andr., 51.
 " Andr. Storch, 51.
 Holch, Friherreinde, 16.
 Holm, Sergent, 29.
 " Anna M. P., 51.
 " Jens Pedersen, 20, 54.
 Hostrup Hovedgaard, 92.
 Høeg, Karen Chr., 50.
 Højslev, 16, 50.
 Hørbye, Provst, 27.

I.

Ibsøn, Froels, 53.
 Ifversen, Niels, 65.
 Ilsø, 20.
 Isach, Jens, 56.

J.

Jacobsen, Jens, 32.
 " Niels, 54.
 " Peder, 27.
 " " 57.
 " Søren, 49.
 Jakobsen, Hans, 51.
 " Peder, 57.
 Jelstrup, Lars Joh., 73.
 Jelsør, 124.
 Jensen, Chr., 25, 56.
 " Hansen, 51.
 " Isach, 56.
 " Jens, 50.
 " " 57.
 Jensdatter, Maren, 124.

Jensen, Niels, 55.
 " O., 55.
 " Peder, 23, 55.
 " Thomas, 66.
 Jespersen, Høgholt, 20, 21.
 Johansen, Peder, 51.
 Jørgensen, Jens, 53.
 " Jens P., 51.
 " O., 53.

K.

Kardyb, 19.
 " Jacob, 52.
 " Peder Jacobsen, 53.
 Kiilerich, S. O., 50.
 Kirkeby, Anton A., 108.
 Kjerulff, Anders, 71.
 Kjærgaard, Marie Christ., 50.
 Kloch, Anna Barbara, 50.
 Klosterhusene, 18.
 Kløvenborg, 126.
 Knudsen, Erik, 94.
 " Knud Godtfred, 109.
 Knudsgaard, 23.
 Kopperup, 19, 53.
 Koch, Mathias Bendix, 94.
 Kold, Chr., 21.
 Kongsgaard, Laust J., 56.
 Koustrup, 23.
 Krabbesholm, 78.
 Krabbe, Anna, 84.
 " Dorte, 78, 82, 84.
 " Hedvig, 84.
 " Thyge, 93.
 Krejbjerg Kirke, 118.
 Kristensen, Kr. Anton, 51.
 Krogsgaard, 23.
 Kurup, 99.
 Kæmpegaarden, 108.

L.

Laastrup, 38.
 Lange, Elise, 50.
 Lasson, Oluf von, 96, 98, 101.
 Lauridsen, And., 52.
 " Erik, 91.
 " Ingeborg, 94.
 Laygaard, Jørg. N., 34.
 Lem-Vejby, 91 ff.
 Lem Præstegaard, 103.
 Lintrup, Søren, 10.

Lomer, Elias, 67.
 Lovns, 48.
 Lund By, 14, 16, 33.
 Lund, Andr., 63.
 " Dorte Marie, 53.
 " Niels Nielsen, 54.
 " Søren, 67.
 Lundgaard, 24.
 Lundø, 17.
 " Land og Hoved, 124.
 " Tap, 124.
 Lycke, Waldemar, 126.
 " Erik, 87.
 Lydersen, P., 120.

M.

Madsdatter, Maren, 33.
 Madsen, Søren, 30.
 Malling, Søren, 53.
 Mansfeld, Agnesa af, 82.
 Mchl, Johannes, 107.
 Mikkelsen, Jørg., 124.
 Mogensdatter, Anna, 94.
 Monrad, Jørg. Herm., 109.
 Mounsdatter, Catrine, 55.
 Mulvad, Catrine Elis., 107.
 " Jens Müller, 55.
 Munkebo, Niels Chr. N., 109.
 Munch, T., 53.
 Mygind, Helle Theodor, 108.
 Møgelbjerg, 23.
 Møldorph, Peter Hansen, 16,
 33 ff., 49.
 Møller, Andreas, Degn, 48.
 " Mette M. Pallisd., 49.
 " Otto, 108.
 Mønsted, 23, 24.
 Mørch, Peder Tetens, 54.
 Mørup, 23.

N.

Nibe, Peder Madsen, 55.
 Nielsen, Fly, 55.
 " Chr., 51.
 " Karl Martinus, 54.
 " Mogens, 32.
 " Brøndum, N. Chr., 50.
 " S., 54.
 Nørgaard, H. Chr., 51.
 Nygaard, Lem, 107.

O.

Oleson, Peder, 54.
Opitius, Magdalene Christine,
55.

P.

Palladius, P., 81.
Pallishus, 99.
Paulin, Mads Jensen, 97, 117.
Pandrup, Fru J. H., 27.
Pedersen, Jens, 57.
" Laurs, 26.
Poulsen, M. J., 117.
Præstgaard, Søren Pedersen, 93.

Q.

Quist, Margr. Marie, 55.

R.

Rammel, Jacob, 33.
Ravn, Chr. H., 51, 52.
" Rasmus, 55.
Resenfelde, 128.
Riber, Svend Hjortberg, 102.
Ring, N. Strangesen, 94.
Rosborg, Bodil H., 27, 56.
" Hans, 24, 26, 56.
Rosenmeyer, Juliane Marie, 53.
Rosgaard, 23.
Rosenkrantz, Axel, 96.
Rostgaard, Fr., 6.
Rytter, Laurids, 91.
Rødding Kirke, 118.
Røgingd, 19.

S.

Sander, Marie Sejrsdatter, 49.
Schandrup, Jacob Kn., 97.
Schmidt, Jakob S., 54.
Schow, Kammeraad, 105.
Schreiner, Chr., 37 ff.
Schäffer, Chr. Andersen, 102.
Schonheiter, Eva Maria, 126.
" Leonhard, 126.
Selchau, Hans, 108.
Siegumfeldt, Chr. la Cour de,
109.
Skaarup, Chr. Fr., 52.
" Peder, 52.
Skinkel, 47.
Smed, Chr., 32.

Smed, Stephan Anders, 96.
Smith, Chr., 98, 101.
Smøllerup, 23.
Souise, 23.
Sparkjær, 18.
Spener, 5.
Spielderup, Christ., 65.
Spottrup, 78, 91.
Staarup, 17.
Staarupgaard, 16.
Steenstrup, Lucas, 20.
Steenfeldt, 122.
Stiwitz, Hemming, 127.
Stoholm, 14.
Straden, Lem, 98.
Soby, 19, 53.
Søgaard, Chr. Willadsen, 52.
Sørensen, Chr., 52.
" Jens Christoffer, 49.

T.

Taarup, 18.
Taarupgaard, 18.
Tastum, 19.
Thistrup, Søren, 127.
Thiorring, J. P., 50.
Thorum, 47, 48.
Thomesen, Hans, 79.
Thygesen, Niels, 34.
Toft, Maren, 67.
Tolstrup, Joehum, 100, 104.
" Marie Kirstine, 106.
Torup, 18.
Tougaard, 23.
Trane, Peder, 91.
Trevad, 20.
Troels-Lund, 77.
Trærup, Dorte, 97.
Tydske, Niels, 38, 42.

U.

Uttermøhlen, Hans P., 98.

V.

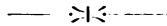
Wad, Chr. Sørensen, 107.
Waldemar, Johanne, 52.
Wammen, Morten, 57.
Vedhoved, 23.
Veggerby, And. Chr., 50.
Vejle, Lille, 44.
Vejlhuset, Skals, 40, 43.

Westen, Bernt Thor, 82.
 Vesbech, Dorteaa, 53.
 Viffert, Axel, 84.
 Vinkel, 17.
 " Øster, 30.
 Vinkelplet, 17.
 Winther, Agnete R., 53.
 " Chr., 55.
 " " 96.
 " Peder, 105.
 Wistoft, Laurits S., 50.
 Vistisen, Michel, 55.
 Vittrup, Vroue, 127.
 Vridsted, 20, 29, 54.
 Vroue, 22, 55.

Wulf til Barby, 81.
 Wærum, Karen Christ., 56.
 Wøldike, Bisp, 32, 43, 48, 100.

Ø.

Øls, 10.
 Ørslev Kloster, 14, 33.
 Ørum, 18.
 " Jacob Chr., 50.
 " Jacob, 51.
 " Jens Jacob, 49.
 " Jeppe, 50.
 " Niels Pedersen, 18, 50.
 Østerris, 17.

INDHOLD.

	Side.
JEPPE AAKJÆR: Skoler og Degne i det gamle Fjends Herred	1
N. OLESEN-HUSTED: Fattigvæsenet paa Fur i det 18. Aarhundrede	59
JAKOB LYKKE: Fra det 16. Aarhundrede	73
CHRISTEN JENSEN, LINDE: Præsterne i Lem-Vejby siden Reformationen	89
SMAASTYKKER:	
JAKOB LYKKE: Lidt om Sallingbomaalet i Stavnsbaandstiden	113
JAKOB LYKKE: Af Samlermappen	118
N. OLESEN-HUSTED: P. Lydersen og „Corsaren“	120
JEPPE AAKJÆR: Et „Søslag“	124
JEPPE AAKJÆR: En Ulvehistorie	126
JEPPE AAKJÆR: Person- og Stedregister	129
